

Редакційна колегія:

БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України;
БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГОРІН О.О.,
кандидат історичних наук,
заступник Міністра закордонних справ України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України,
ректор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових
наук України, член-кореспондент НАН України, директор
Інституту законодавства Верховної Ради України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом
Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту
міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
МОТИЛЬ О.Дж.,
професор політології, заступник директора Університету
Рутгерс (Нью-Джерсі, США);
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН
України, академік Української академії політичних наук;
ПОТАШНИК С.І.,
професор, Герой України, голова Правління
ВАТ "Укрідроенерго"
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор
Дипломатичної академії України при Міністерстві
закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України
протокол № 03 від 16.02.2011 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Володимир Семенов, Леся Савчин,
Галина Яворська, Валерій Гришаков, Ірина Роговенко.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання
на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе
відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал
2011, № 3. Виходить щомісяця.

Засновники – Міністерство закордонних справ України,
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал
Міністерства закордонних справ України "Політика і час".

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua

www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП "Політика і час"

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР

від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ "Вістка".

Тираж 1000 примірників.

Відпускна ціна редакції – 10 гривень.

Передплатний індекс: 74402.

"Зовнішні справи", 2010.

На наших обкладинках:

1 стор. – мал. Віктора Богданова

2 стор. – з фондів Міжнародної виставки Voces en
libertad/Толоси свободи

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Весна – єдина революція на цьому світі, гідна
бути сприйнятою серйозно, єдина, яка щонайменше
завжди має успіх.

Федір Тютчев

Революція краще, ніж війна, оскільки, коли
проголошують революцію, боротися за неї
йдуть тільки бажаючі.

Марсель Пруст

План – кращий спосіб досягти випадкового
результату.

Амброз Гвіннет Бірс

За планом і календарем – у нас сьогодні –
ВЕСНА! Довгоочікувана і жадана.

Весна.

Один старий мудрий китаєць поволі йшов
засніженим полем і раптово побачив заплакану
немолоду жінку. «Чому Ви плачете?» – запитав
стару мудрець. «Тому що я думаю про своє
життя, молодість, красу, яку раніше бачила у
віддзеркаленні люстра, про чоловіка, якого кохала,
і плачу, оскільки втратила все це. Бог жорстокий до мене,
бо залишив мені здатність пам'ятати. Він знав, що я буду
згадувати весну мого життя і плакати над тим, чого не можу
повернути».

Старий слухав жінку і дивився перед собою в
одну точку. «Що ви там бачите?» – запитала вона.
«Поле троянд», – відповів мудрець. «Бог щедрий до мене,
він подарував мені здатність пам'ятати. Він знав, що
холодної зими я завжди зможу пригадати весну – і посміхнутися».

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи” ви можете у наших партнерів:

- ДП „Преса” Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ „НВП „Ідея”, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма „Періодика” Тел.+ 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі “24 nonstop” та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;

- АТЗТ „Саміт” (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;
- ТОВ „Саміт-Кременчук” (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
- філія ТОВ „Саміт-Кременчук” (Полтава, 0532), 63-68-40;
- ДП „Саміт-Дніпропетровськ” (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
- АТЗТ „Саміт-Харків” (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
- ДП „Саміт-Крим”, (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
- філія ДП „Саміт-Крим” (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати вроздріб у редакції журналу „Зовнішні справи” за адресою:
01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 10 гривень.

15

30

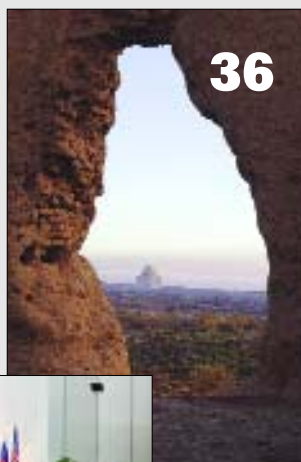
10

26

20

36

42

54

46

50

58

5 Європейська політика сусідства: давайте говорити про конкретні речі

ПОЛІТИКА

6 Україна: від пострадянської до європейської держави

10 Європейські трансформації – українські дилеми

15 Східне партнерство та Україна

20 Роль новітніх медіа в акціях протесту на Близькому Сході

26 Шрі-Ланка після «тигрів»: якою бути країні?

ЕКОНОМІКА

30 Кайдзенфілософія українсько-японських відносин

36 Республіка Туркменістан: «епоха Великого Відродження»

42 Сучасні проблеми та перспективи АСЕАН

СУСПІЛЬСТВО

46 Людина перемін

ДОСЛІДЖЕННЯ

50 Явища толерантності та мігрантофобії в умовах сучасної трудової міграції

5 o'clock

54 «Золота Фортуна» вшановує переможців

55 УНР – історичні документи

58 Європейський інвестиційний банк відтепер і в Україні

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

60 Віртуальна дипломатія

61 Політична безпека масових комунікацій

КУЛЬТУРА

62 Карикатура – про вічне та актуальне

«Європейська політика сусідства: давайте говорити про конкретні речі»

Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко 26 березня 2011 р. взяв участь у панельній дискусії Брюссельського Форуму
«Європейська політика сусідства: давайте говорити про конкретні речі»

У виступі Міністр поінформував про прогрес у здійсненні внутрішніх реформ, які базуються на європейському виборі України. Він висловив сподівання, що майбутня Європейська політика сусідства передбачатиме диференційований підхід до країн-партнерів. К. Грищенко підкреслив, що у нинішньому вигляді Європейська політика сусідства не задовольняє Україну, оскільки не може забезпечити адекватного сприяння реалізації європейських прагнень України. «Прогрес, який досягнула Україна у відносинах з ЄС, є результатом наполегливої роботи у сфері демократії, політичних та економічних реформ», – зазначив К. Грищенко.

Міністр також додав, що завдання, які стоять перед Україною з набрання чинності Угодою про асоціацію, насамперед з адаптації європейського законодавства, потребуватимуть значних обсягів фінансового та експертного сприяння з боку ЄС. К. Грищенко звернув увагу учасників на те, що Україна здійснюватиме кроки, аналогічні підготовці країн-кандидатів, не маючи

при цьому необхідних інструментів. Відтак, на думку Міністра, у майбутній ЄПС мають бути передбачені відповідні ресурси, що дали б змогу досягати поставлених амбітних цілей.

Міністр закордонних справ України наголосив на необхідності надання країнам-учасникам Східного партнерства європейської перспективи, що стала б потужним стимулом для заохочення активного та системного реформування країн-партнерів та перебачила б можливість підвищення статусу країн-учасниць Східного партнерства. «Європейська перспектива була головною мотивацією для успішного реформування країн Центрально-Східної Європи. Відтак закріплення європейської перспективи для країн-сусідів на Схід від ЄС є запорукою успіху нової ЄПС», – підкреслив очільник зовнішньополітичного відомства України та висловив сподівання на амбіційність наступного Саміту Східного партнерства, що відбудеться у другій половині цього року під

час польського головування.

У рамках Брюссельського Форуму Міністр закордонних справ України провів низку двосторонніх зустрічей. Зокрема, він мав розмову з Комісаром ЄС з питань розширення та Європейської політики сусідства Штефаном Фюле. К. Грищенко та Ш. Фюле обговорили хід переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і підтвердили налаштованість сторін завершити переговори у 2011 р. У зв'язку з цим сторони висловили сподівання стосовно успішності наступного раунду переговорів щодо зони вільної торгівлі Україна–ЄС 4–8 квітня нинішнього року.

Міністр закордонних справ України та Комісар ЄС обговорили також низку актуальних міжнародних питань.

Відбулися зустрічі Костянтина Грищенка з Міністром закордонних справ Республіки Польща Р. Сікорським та Міністром закордонних справ Королівства Швеція К. Більдтом. Сторони обговорили прогрес за ключовими напрямками порядку денного

відносин Україна–ЄС та низку регіональних питань. У розмові з К. Більдтом було досягнуто домовленості про проведення у квітні 2011 р. зустрічі у форматі «Україна+ Група друзів ЄС» на рівні керівників зовнішньополітичних відомств.

У ході зустрічі К. Грищенко з помічником Держсекретаря США у європейських та євразійських справах Ф. Гордоном обговорено порядок денний відносин Україна–США, підготовку до конференції «Двадцять п'ять років Чорнобиля. Безпека майбутнього», що відбудеться 19 квітня цього року в Києві, а також низку регіональних питань.

«Для нас важливо підтримувати діалог з тими, хто визначає політику ЄС, має вплив на завершення переговорів по ЗВТ та безвізовому режиму для громадян України. Цей майданчик створює Брюссельський Форум: участь у ньому беруть керівники міністерств закордонних справ, глав держав», – зазначив Міністр, коментуючи свою участь у Форумі.

Фото Фонду Маршалла і ПУ при ЄС

«Україна: від пострадянської до європейської держави»

Відкрита лекція Міністра закордонних справ України Грищенка К.І.
перед студентським, викладацьким складом ІМВ
та представниками дипломатичного корпусу

В Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка 18 березня 2011 року з лекцією на тему: «Україна: від пострадянської до єв-

ропейської держави» виступив Міністр закордонних справ України Грищенко К.І. Разом із викладачами, аспірантами та студентами Інституту на прослуховування лекції завітали близько 60-ти представників Посольств та міжнародних організацій, які працюють в Україні. У своїй лекції Костянтин Грищенко охопив усі питання, які сьогодні є актуальними на світовій арені. Міністр розпочав свою промову з висловлення співчуття щодо ситуації в Японії, торкнувся лівійського питання та перейшов до огляду основних векторів зовнішньої політики України, на яких ми акцентуємо увагу в журнальній публікації.

Тема моєї сьогоднішньої лекції: «Україна: від пострадянської до європейської держави». Відверто кажучи, я стою перед вами і згадую себе. 70-ті роки... Я завершив навчання і вступив на дипломатичну службу. Молодий і завзятий, я вкладав душу у свою роботу. Але вже тоді було помітно, що система дає серйозні збої. Минуло п'ятнадцять років і стало зрозуміло: система себе вичерпала. Спочатку померла віра у власну державу, а потім зникла і сама держава.

На місці Радянського Союзу постала незалежна Україна. Про неї мріяли покоління наших предків, і українці її для себе вистраждали. І хоча ідеальна картина вільної України стикнулася із складними реаліями розбудови нової незалежної держави, для усіх нас незалежність – це і самоціль, і оптимальний інструмент реалізації тих прагнень, що не могли бути реалізовані в радянській системі.

Незалежна Україна розпочала перехід від держави радянської до держави європейської. Проблема останніх років полягала в тому, що ми застрягли в цьому переході. Ми перестали бути нацією радянською, але й не стали сповна європейською. Пострадянська реальність, яка мала бути суто перехідною, почала пускати коріння. Вона перетворювала Україну на квазі-демократію, квазі-ринкову економіку, квазі-Європу.

Як каже прислів'я, «І хочеться в рай, та гріхи не пускають». За 20 років незалежності ми по-різному намагалися скинути цей тягар. Були ідеалістами. Намагалися бути прагматиками. Шукали оптимальні механізми функціонування держави, економіки та суспільства. Але найголовніша проблема так і стоїть перед нами – проблема дієздатності державного механізму.

Рік тому Віктор Янукович став Президентом України і відразу зробив дві речі: чесно сказав про масштабність проблем, що стоять перед країною, і визначив шлях їх вирішення. Це – широкомасштабна програма системних реформ, започаткована Главою держави.

Новий Президент, новий Уряд, нова влада – це шанс України завершити перехід до європейської держави. Суспільство до цього дозріло. Консолідована, ефективна, не ідеологізована влада – це шанс подолати український розбрат, сформулювати реалістичну політику

реформ та спрямувати всі зусилля на її реалізацію.

У сьогоднішньому світі історичний метроном коливається швидше, ніж у вчорашньому. Часу, відведеного Україні на трансформацію від пострадянської до європейської держави, вкрай обмаль.

Інколи наші партнери запитують, чому українська влада діє так швидко і рішуче, немов бульдозер, що розчищає завали перед собою і невпинно рухається вперед. Хтось каже, що потрібно знизити швидкість і діяти стриманіше.

Наша відповідь дуже проста: зволікати вже неможливо. Реформи мають бути проведені і мають бути успішними. Це питання історичного виживання держави. Не більше і не менше.

Наведу власний приклад. З березня 2010 року кожний п'ятий день мого робочого тижня я проводжу за кордоном, кожен другий день я зустрічаюся з представниками політичного керівництва інших держав. Це не говорячи про моїх заступників, послів та інших дипломатів, які теж активно ведуть цю роботу.

Світ є не менш динамічним. Буквально на наших очах стрімко формується нова міжнародна реальність, і часу на розкачку замало. Ми живемо у час дії. Подивіться, наскільки карколомними є зміни довкола нас. За останні двадцять з лишком років світ пережив три тектонічні трансформації. З біполярного він спочатку перетворив-

ся на однополярний, а тепер вже впевнено говорять про багатополярність.

Ще якихось двадцять-тридцять років тому країни, які зараз визначають обличчя світу, вважалися аутсайдерами. Піднесення Китаю, Індії, Бразилії, Туреччини та інших країн «Великої двадцятки» формує нову світову економіку і політику. Сполучені Штати та Європейський Союз постали перед потребою масштабних реформ для збереження глобального лідерства. Триває конкуренція за ресурси Африки.

Сьогодні на першому плані – боротьба з бідністю, демографія, кліматичні зміни та нерозповсюдження зброї масового знищення, боротьба за світові енергетичні, аграрні та водні ресурси. Несподівано для багатьох, але факт – людству бракує продуктів харчування.

Події у Японії докорінно змінили наше ставлення до ядерної енергетики. Чверть століття після Чорнобиля світ почав задумуватися про реабілітацію мирного атома. І от зараз цьому процесу нанесено болісного удару.

Ця ситуація ще більше посилює актуальність Київського саміту з питань безпечного та інноваційного використання ядерної енергії та міжнародної конференції «Двадцять п'ять років Чорнобильської катастрофи. Безпека майбутнього», які відбудуться, відповідно, 19 та 20-22 квітня у Києві.

Я закликаю наших іноземних партнерів взяти у цих заходах активну участь на якомога більш високому рівні. Це шанс для усіх нас поговорити про проблеми і перспективи атомної енергетики у країні, яка, волею історії, як ніяка інша, розуміє суть того, що відбувається зараз в Японії.

Людська цивілізація не може відмовитися від атомної енергетики. Україна, щоб забезпечити енергетичну незалежність, в середній, а, можливо, і у довгостроковій перспективі використовуватиме мирний атом. За нинішнього рівня цін на нафту та газ будь-які розмови про тотальне закриття атомних електростанцій є чистої води спекуляціями.

Безумовно, безпека ядерних об'єктів має бути гарантована на найвищому рівні, але повернення до «Чорнобильського синдрому» неприпустиме. Це стане таким же кроком назад в розвитку людства, яким, скажімо, була б відмова від Інтернету через скандал з «Wikileaks».

Події у Північній Африці. Ситуація в Лівії стоїть окремо. Вона вийшла за межі розумного і припустимого. Але загалом все, що відбувається у регіоні, потребує осмислення і виваженої оцінки. Зараз можна зробити лише три загальних висновки.

Перший – влада повинна бути відповідальною і чутливою до настроїв і вимог суспільства.

Другий – політичних лідерів, які прийдуть на зміну старій владі, потрібно неупереджено оцінювати заздалегідь, щоб пов'язані з ними великі надії не перетворилися на величезне від них розчарування.

Третє – Інтернет перетворився на потужний засіб поширення не просто інформації, а і цінностей. Twitter, Facebook та Blackberry вже не просто засоби зв'язку, а інструменти великих соціально-політичних змін.

Від загального контексту я хочу повернутися до Укра-

їни, до її місця у світі. Двигуном змін в Україні є і буде європейська інтеграція.

Саме тому Президент України тримає діалог з ЄС на особистому контролі.

Саме тому Президент підключає до цієї роботи найкращих менеджерів.

Саме тому Президент не робить гучних, але пустих обіцянок про те, коли Україна подасть заявку на членство в ЄС чи стане повноправним членом Союзу.

Євроінтеграція для нас – не майданчик для піару. Так на цей процес дивилися наші попередники. І зараз деякі з них б'ють себе в груди, заявляючи, що усіма силами рвуться в Брюссель, аби просувати Україну до ЄС. Але чи помітили ви, як депутати від очолюваних такими діячами політичних сил протягом 2010 року не голосували за критично важливі для нашого зближення з Євросоюзом законопроекти?

Наведу тільки один приклад: лише 50 з 124 дійсних на той момент членів фракції БЮТ натиснули кнопку «За» у вересні 2010-го під час ратифікації Конвенції Ради Європи про протидію торгівлі людьми – вкрай важливого для нашої європейської інтеграції документа. Можемо лише здогадуватися, які мотиви рухали тими, хто опирався посиленню боротьби з сучасним рабством.

Європейські прагнення української влади є щирими. Приймаючи необхідні закони та розпочинаючи назрілі реформи, ми підтверджуємо їх не словами, а справами.

Думаю, у цій аудиторії буде доречною така аналогія: цілій низці держав Східної Європи та Балтії завдяки значним зусиллям, але все ж вдалося придбати «пільговий студентський квиток» на потяг розширення ЄС. Вони прагнули приєднатися. Євросоюз, зі свого боку, не шкодував ні заяв, ні коштів, аби ці країни потрапили на потяг розширення.

Але потяг поїхав. Європейський happy hour вже минув. Проте це не привід власти у євроскеницизм. Навпаки, нам потрібно подвоїти зусилля, адже українці роблять це заради себе, а не когось іншого.

Ми вже не діти і навіть не студенти. З Євросоюзом Україна веде непростий, але рівний діалог, захищаючи власні інтереси. Наші партнери це розуміють і поважають таку позицію. Вони також розуміють, що без України неможливо вирішувати такі життєво важливі питання, як безпека, транзит, постачання продуктів продовольства тощо.

Для України не існує іншого шляху просування до європейських цінностей та досягнення відповідності критеріям вступу до Євросоюзу, ніж іти шляхом послідовних кроків. Саме це ми і робимо.

Крок перший – входження до Енергетичного співтовариства.

Крок другий – схвалення Плану дій щодо запровадження безвізового режиму і наполеглива робота з його виконання.

Крок третій – активізація переговорів щодо Угоди про асоціацію, включно з глибокою та всеосяжною зоною вільної торгівлі.

Крок четвертий – поступове підтягування до європейських стандартів окремих галузей української економіки та рівня життя загалом.

Все це, помітьте, не декларації і вже не постановка правильних цілей, а результати розпочатої минулого року роботи.

Європейський Союз – наш майбутній дім. А Росія – його найважливіший сусід. Разом з цим сусідом ми хочемо бути у великій європейській сім'ї спільних цінностей. І жодної суперечності тут немає.

Будемо відверті. Багато українських політиків будували свою репутацію патріотів України на тому, щоб завжди говорити Росії «ні». Це риторика легендарного глави радянського МЗС Андрія Андрійовича Громика.

Але ж ми живемо у XXI столітті. Політика «ні» відображає світогляд минулого і закриває можливості для України будувати своє майбутнє як незалежної та успішної держави.

У нас немає потреби від когось закриватися, тим більше від сусідів. Це аномалія як для людей, так і для держав. Якою б складною не була історія взаємин наших країн, на рівні простих людей, мільйонів українців та росіян, століттями переважали почуття дружби і взаємної симпатії. Про це переконливо свідчить статистика.

Саме тому першим кроком Віктора Януковича на посаді Президента України стало відновлення дружніх і прагматичних відносин з Росією. Але при цьому зрозуміло, що наше найбільш масштабне у новітній історії партнерство з Росією має свої природні обмеження. І ці обмеження полягають у послідовному, беззастережному дотриманні принципу національного суверенітету України.

Звичайно, складні питання у двосторонніх відносинах залишатимуться. Навіть між найкращими друзями можуть виникати непорозуміння. Але так само, як з ЄС чи США, ми будемо врегульовувати такі ситуації через позитив і синергію зусиль.

Йдеться про дуже практичні речі – соціальні питання, а в і буд у в а н н я, спрощення проце-

дур перетину кордону, розвиток транзитних можливостей, зокрема у енергетиці.

До речі, якщо Росія планує будувати газопроводи в обхід України, ми не мовчимо і голосно заявляємо про те, що такі проекти є марним витрачанням коштів та сил. Українська газотранспортна система є і буде найбільш надійним маршрутом постачання російського газу до Європейського Союзу.

Цей Новий рік усі політики і громадяни Європи зустріли, не побоюючись, що зранку через газову війну між Києвом та Москвою у їхніх домівках зникне тепло. Усі мають можливість переконалися: віднині згадки про «українсько-російські газові війни» ви зможете прочитати лише на сторінках історії, але у жодному разі не на першій шпальті ранкової газети. І це лише один з багатьох прямих наслідків відновлення партнерських відносин з Росією.

Кардинальна новація політики Президента України полягає у тому, що ми відмовляємося бути фігурою в чужій грі. Віднині Україна грає у свою гру. При всій повазі до Збігнева Бжезінського, його теза про нашу державу як ключ до такого собі «імперського статусу» Росії, за останні двадцять років не справдилася. Більше того, вона зіграла з Україною злий жарт, завищуючи наші очікування щодо активності політики Заходу на українському напрямі.

Принципивно важливими залишаються відносини із Сполученими Штатами Америки. Двосторонній порядок денний вкрай насичений, оскільки минулий рік став часом наповнення нашого стратегічного партнерства новим практичним змістом. Попри спекуляції Україна не зникла з американського «зовнішньополітичного радару».

На Вашингтонському саміті з питань ядерної безпеки Президент Віктор Янукович справедливо був у центрі уваги, підтвердивши статус України як глобального лідера у питанні протидії розповсюдженню ядерної зброї. З цього вкрай чутливого питання ми досягли зі США складної, але взаємовигідної домовленості. І я впевнений – які б складнощі не поставали перед нами на шляху до її реалізації, ми знайдемо взаємоприйнятну формулу і виконаємо домовленість президентів. Тому що саме так роблять партнери та друзі.

Пульс зовнішньої політики та дипломатії має битися там, де знаходяться економічні і політичні інтереси держави. Байдуже, яким терміном хтось назве цей підхід –

багатовекторність, прагматизм чи стратегічна рівновага. Питання не в цьому. Питання – у здатності знаходити в будь-якому куточку світу ресурси для внутрішнього економічного та соціального розвитку.

Керуючись цим, Україна активізувала

роботу на китайському, турецькому, бразильському напрямках, на «нових ринках». Протягом першого року нової адміністрації відбулися резонансні візити Президента до Пекіну та Анкари. На черзі – Південно-Східна Азія та Латинська Америка.

Важливо, що ми кардинально змінюємо наш підхід до тих країн, про які ми забули, або де історично ми взагалі не були присутні. Опікуючись переговорами щодо Угоди про асоціацію з ЄС, займаючись непростими питаннями делімітації українсько-російського морського кордону, я жодної хвилини не сумнівався у важливості своїх візитів до Катару, Кувейту, Куби та інших країн.

Катар та Кувейт – фінансові центри сучасного світу.

Куба – ми ніколи не забудемо, що після Чорнобильської трагедії саме вона у непрості для себе часи першою простягнула Україні руку допомоги. За останні двадцять років безкоштовне лікування на Кубі пройшли більше двадцяти тисяч українських дітей. Таке не забувається.

Ніхто не прив'язував дипломатію до потреб національної економіки так міцно і не контролював ефективність роботи Міністерства на цьому напрямі так вимогливо, як Президент Янукович. Посилення економічної складової у роботі закордонних дипломатичних та консульських представництв – лише перший ініційований Главою держави крок.

МЗС вперше в історії поставив роботу з українськими експортерами на системну основу. Більш щільно почали ми працювати з керівництвом обласних державних адміністрацій, щоб залучати інвестиції до регіонів.

Кожен українець, який збирається за кордон або вже перебуває там, повинен знати: він перебуває під захистом української держави. І у зв'язку з цим хочу відповісти на поширене запитання, яке ми чуємо і тут, вдома, і від іноземних партнерів: в чому користь від консолідації влади, яку забезпечив Президент Янукович? А відповідь дуже проста: щоб в критичних ситуаціях українці ніколи не почували себе залишеними напризволяще на чужій землі.

За останні два місяці український уряд провів дві успішні рятувальні операції – з Єгипту та Лівії – найбільш масштабні і безпрецедентні в історії України. Буквально цієї ночі з Токіо до Києва прибув перший літак з евакуйованими українцями.

Не маю жодних сумнівів – і втретє консолідована влада доведе, що для неї немає нездоланних фінансових чи організаційних перешкод, якщо мова йде про здоров'я та життя українців. При цьому, на відміну від деяких інших держав, ми евакуювали людей безкоштовно і безперешкодно брали на борт людей незалежно від національності чи громадянства.

Думаю, продемонстрована у цих ситуаціях дієздатність нашої влади краще за будь-які піар-кампанії зміцнили імідж України на міжнародній арені. Давайте ж пишатися нашими здобутками, а не зациклюватися на недоліках.

І саме тут я хочу наголосити на одному принципово важливому моменті. Маючи прагнення європейської країни, ми часто мислимо та діємо як країна суто пострадянська.

Час визнати, що у світі немає сили, яка своїм коштом змінила б Україну, своїми танками захистила б її від небезпек і своїм авторитетом примусила б виконувати її власні «домашні завдання». Це можемо зробити тільки ми самі – якщо подолаємо внутрішні чвари і почнемо поважати самих себе, вірити у власні сили. Без цього держава існувати не може.

Двадцять років незалежності – достатній термін, аби подолати інфантильність політичного мислення. І це стосується зовнішньої політики так само, як і внутрішньої. Наші внутрішньополітичні дебати на телебаченні та у пресі все більше перетворюються на бої без правил, бої на взаємне винищення.

Україні потрібна нова модальність політичного діалогу. І оскільки в такій модальності має бути зацікавлена як влада, так і опозиція, то змінитися на краще мають обидві сторони – і влада, і опозиція. Треба покласти край будь-яким спробам українських політиків перенести внутрішні українські чвари на міжнародні майданчики.

Я працював у Європі, працював у США, працював у Росії і знаю одне: відповідальний політик критикує свою країну лише вдома. Той, хто робить це в гостях, демонструє, що вдома він переконати свій власний народ не може.

Ця практика є непатріотичною. Це теж вияв інфантильності – розрахунок на зовнішнього арбітра, який кому треба покаже червону картку, а комусь, можливо, зарахує забитий з грубим порушенням правил гол.

Україна відбулася. Настав час зробити її більш сучасною та конкурентоспроможною. Настав час нарешті сформулювати її власну історично вистраждану парадигму розвитку, яка поєднає прагнення жити в Європейському Союзі із бажанням зберегти тісні зв'язки з Росією.

Настав час використати той величезний ресурс, який закладений у нашій нації. Найголовніше – ресурс наших людей, ресурс нашої інтелігенції, ресурс нашої молоді. Я особисто пишаюся тим, що сьогодні в МЗС вдалося створити молоду, творчу та честолюбну команду. Навчайтеся добре. Для найкращих з вас двері МЗС завжди відкриті.

Приходьте, і вже у цьому році будемо працювати над вирішенням важливих питань.

Будемо запроваджувати безвізові режими не лише з ЄС, а й з іншими країнами світу.

Будемо створювати зони вільної торгівлі, насамперед з Європейським Союзом, Ізраїлем та Туреччиною.

Будемо вирішувати проблемні питання делімітації та демаркації державного кордону України.

Будемо думати над ситуацією у Білорусі. Нам не байдуже, що відбувається у цій братній нам країні, і ми сприятимемо відновленню її діалогу з Європейським Союзом.

Будемо і далі розширювати географію нашої зовнішньої політики.

Усім нам потрібно об'єднатися і докласти зусиль, аби Україна нарешті стала європейською державою у повному значенні слова «європейська».

Європейські трансформації – українські дилеми

Олександра ШАПОВАЛОВА,
кандидат політичних наук,
викладач кафедри
зовнішньої політики та
дипломатії Дипломатичної
академії України при МЗС

Процес реконфігурації європейської системи міжнародних відносин, що розгорнувся під імпульсом конфлікту на Кавказі у серпні 2008 р. та приходу адміністрації Б. Обами, останніми місяцями вступив у нову фазу – від намагань виробити загальні принципи взаємодії, до спроб розбудови оновлених механізмів співпраці. Однак, при цьому базові проблеми, які був покликаний вирішити цей процес, – незбалансованість нормативного, стратегічного та інституційного вимірів систем безпеки в Європі; ерозія базових параметрів організації політичного простору європейського континенту; брак координації між провідними потугами, – продовжують фігурувати серед ключових викликів структурній стабільності європейської системи.

Результати попередньої стадії цього процесу виявилися доволі суперечливими. Основні учасники погодилися з тим, що політична архітектура європейського континенту, що склалася у постбіполярний період, не є оптимальною і вимагає суттєвих змін в напрямі посилення її кооперативних елементів. Але форми цих змін та способи їх здійснення остаточно узгодити не вдалось. Ідея вироблення системного компромісу щодо правил регулювання міждержавних відносин у загальноєвропейському просторі, втілена у російській ініціативі з укладання Договору про європейську безпеку, була, фактично, відхилена з огляду на те, що у розумінні багатьох акторів вона означала радикальну ревізію діючого комплексу європейських норм та інституцій. Кульмінацією розгляду цієї ініціативи став саміт ОБСЄ в Астані у грудні 2010 р., підсумки якого засвідчили неможливість досягнення комплексної домовленості, що враховувала б інтереси всіх зацікавлених сторін, а також небажання західної спільноти обговорювати загальні принципи взаємодії на майбутнє у відриві від уже існуючих проблем та протиріч.

Натомість, з подачі західних держав процес структурної трансформації європейської системи був переведений у площину адаптації механізмів взаємодії на рівні Росія-

The ongoing transformation of the European system is altering the sense of dilemmas Ukraine faces in its foreign policy – from affirming own ‘civilizational’ orientation and securing alignment with some centres of influence to minimizing risks emanating from geopolitically intermediate ‘in-between’ position under conditions of conservation of status quo in Eastern Europe in strategic terms, on the one hand, and unfolding indirect competition between Russia and the EU in this region. In the current configuration of the European system Ukraine may play in it the role either of ‘outpost’ of European integration or of a balancer between different power centres or of a communication link between the two parts of Europe. Although the first role seems the most acceptable, it proves to be not the optimal one given the specifics of the EU policy in Eastern Europe.

НАТО і Росія-ЄС. Утім, це не означає висунення Заходом власної цілісної моделі, спроможної стати дієвою альтернативою російським ініціативам. США та ЄС пропонують започаткування нових чи вдосконалення діючих форматів залучення Росії до діяльності західних інституцій, спрямовуючи головні зусилля на розв'язання існуючих конфліктів та нейтралізацію конкретних викликів безпеки. Тоді як ключові російські сподівання й очікування від цього процесу, сфокусовані переважно у політичному і статусному вимірі, залишаються, по суті, без належної відповіді. Як наслідок, нинішній етап трансформаційного процесу в Європі характеризується намаганнями провідних потуг виробити оптимальні моделі співпраці у регулюванні окремих сфер чи питань, що становлять взаємний інтерес і не вимагають попереднього розв'язання тривалих політичних протиріч. Це означає, що оформлення нової конфігурації

зв'язків між основними центрами впливу на континенті відбувається шляхом становлення додаткових форматів взаємодії та досягнення нових домовленостей в умовах часткової консервації статус-кво в особливо значимих питаннях, де швидке знаходження компромісу не є можливим.

Завдяки цьому європейська система знаходиться наразі в неоднозначному стані, коли прояви конфронтації між провідними потугами стримуються, політична поляризація не поглиблюється, а на деяких напрямках спостерігається помітний прогрес. Щоправда, він стосується здебільшого обмежених секторальних аспектів відносин, тому не призводить до структурних трансформацій, а лише закладає для них певні передумови. З огляду на це, трансформація європейської системи просувається не в бік її консолідації та посилення цілісності, а навпаки – у бік зростання політичної та функціональної сегментації, розмежування сфер

співробітництва таким чином, аби уможливити, принаймні, тактичний рух уперед. І, що найважливіше, такий спосіб здійснення трансформацій не дозволяє подолати логіку балансування, яка виступала базовим організуючим принципом взаємодії США, ЄС та Росії на європейському континенті в останнє десятиріччя.

Однак, поступово цей процес наближається до тієї межі, коли утримання статус-кво та абстрагування від центральних об'єктів суперечностей не може більше тривати. Найперше це стосується суперечностей у Східній Європі – просторі, стабільність якого безпосередньо залежить від якостей структури європейської системи міжнародних відносин. Тенденції останніх двох років зумовили модифікацію окремих параметрів цього простору – з обмеженням курсу США на посилення власної стратегічної присутності в ньому та розширенням НАТО, Східна Європа вже не є об'єктом російсько-американської конфронтації та джерелом перманентної політичної напруги. Але на поверхню вийшли менш очевидні, проте більш глибинні проблеми облаштування цього простору, пов'язані з дефіцитом механізмів регулювання та непрямою нормативною конкуренцією між

Росією та Європейським Союзом.

Незважаючи на відчутне пом'якшення позицій обох сторін у деяких функціональних сферах співробітництва, висунені в останні місяці ініціативи стосовно налагодження координації у політичній та безпековій сфері все ще не знайшли практичного втілення. Євросоюз не готовий до перетворення відносин із Росією на головний механізм політичного управління на європейському континенті. Але рух у цьому напрямі відбувається, хоч і доволі повільно. У цьому контексті потрібно зауважити, що ЄС та Росія мають різні пріоритети у своїй політиці щодо Східної Європи: Брюссель цікавить, перше, внутрішню стабільність та дієздатність адміністративної системи сусідніх країн, тоді як Москва – їхня зовнішньополітична орієнтація. Однак, як у першому, так і другому випадках, основним інструментом досягнення бажаного ефекту виступає безпосередній вплив на місцеві політичні еліти та на внутрішні процеси у цих країнах. Євросоюз поки що такого впливу не має, хоча потенційно має більше засобів для його набуття, а Росія поступово, однак невпинно його втрачає. Це й формує ключове поле конкуренції між двома потугами.

Для України ці тенденції процесу трансформації європейської системи мають подвійне значення. З одного боку, завдяки ним, а також переосмисленню деяких засад української зовнішньої політики, політична напруга навколо Києва помітно знизилась. З другого – більшість факторів, що виступали джерелами цієї напруги у попередній період, зберігаються, що не дає змоги говорити про остаточну стабілізацію міжнародного становища України. Консервація статус-кво у Східній Європі означає мінімізацію можливостей для здійснення якісних змін у цьому просторі та усталення його геополітично проміжного положення, що походить не від неналежності до того чи іншого центру впливу, а від невизначеності загальних «правил гри», браку чітких орієнтирів та розуміння «меж прийнятності» поведінки всіх акторів цього простору. Геополітично проміжне положення в умовах збереження логіки балансування містить в собі три найбільші небезпеки:

- небезпеку хибних очікувань;
- небезпеку надмірного тиску з боку зовнішніх потуг;

– небезпеку маргіналізації.

За відсутності єдиної системи координат, кожний крок геополітично проміжних країн розглядається як елемент загального балансу і викликає відповідну реакцію зовнішніх потуг, що намагаються посилити власні позиції за рахунок збільшення тиску на ці країни. У свою чергу, країни, які знаходяться під тиском, не мають змоги самостійно визначати конфігурацію загального балансу. Завдяки тому, що Україна сама погодилася на деякі обмеження власної зовнішньої політики, перш за все, проголошення позаблокового статусу, їй вдалося до певної міри послабити ризики свого проміжного положення і окреслити оперативне поле зовнішньополітичної діяльності таким чином, аби не викликати відкритих протиріч зі своїми основними стратегічними партнерами. Однак, навіть у рамках цього поля межі для маневрування залишаються доволі вузькими, що робить його тактично прийнятним, але не стратегічно оптимальним. І, що найбільш важливо, його підтримання можливе лише в умовах збереження іс-

нуючого статус-кво між провідними потугами на континентальному рівні та на рівні комплексу зв'язків у Східній Європі.

Зважаючи на це, найбільш важливим наслідком європейських трансформаційних тенденцій для Східної Європи є те, що вони змінили сутність дилем, які увесь постбіполярний період стояли як перед східноєвропейськими країнами, так і перед зовнішніми акторами в цьому просторі. На попередніх стадіях ці країни, у тому числі й Україна, вирішували дилему власної сенсі, цивілізаційної орієнтації, прагнучи закріпити свою приналежність до тієї чи іншої політичної спільноти і тим самим отримувати статусні та практичні переваги за рахунок провідних центрів впливу. Ці центри спрямовували зусилля на утримання достатнього ступеня лояльності місцевих еліт. Наразі подібна стратегія себе вичерпала. Натомість, перед країнами Східної Європи постало завдання мінімізації ризиків, що походять від геополітично проміжного положення, і при цьому – забезпечення максимального економічного сприяння і конструктивного залучення зовнішніх акторів до вирішення власних економічних і політичних проблем. Перед провідними потугами нині – актуальні завдання вироблення ефективних механізмів координації у цьому просторі для уникнення проекції його конфліктного потенціалу на відносини між ними.

В українському випадку подібна модифікація політичного контексту у поєднанні зі скрутним еконо-

мічним становищем призводить до посилення залежності від зовнішнього оточення взагалі та від характеру відносин з ключовими центрами впливу зокрема. У зовнішньополітичному вимірі Україна постала перед необхідністю вироблення таких механізмів співпраці зі стратегічними партнерами, які уможлиблювали б надання ними суттєвої практичної підтримки процесу модернізації української держави і водночас утвердження оптимального місця України в європейській системі міжнародних відносин.

За нинішніх реалій місце України в європейській системі обумовлюється роллю, яку вона відіграє, по-перше, у загальному балансі між провідними потугами, по-друге, у політичній конфігурації Східної Європи і, по-третє, у регулюванні процесів континентального та регіонального рівнів. У цьому плані Україна може обирати між роллю «форпосту» євроінтеграції, «комунікаційної ланки», покликаної сприяти консолідації двох частин європейського континенту, або балансиру між ключовими центрами впливу в Європі.

Роль «форпосту» євроінтеграції означає надання цьому напрямку зовнішньої політики абсолютного пріоритету, підпорядкування йому всіх інших аспектів внутрішнього розвитку держави та курсу на міжнародній арені. Перевагою може вважатися сформованість механізмів, що уможливають її реалізацію, та наявність стійкого суспільного консенсусу

навколо євроінтеграційної тематики в українському суспільстві.

Роль «комунікаційної ланки» передбачає рух у напрямі становлення єдиних норм і правил регулювання відносин на континенті; формування цілісної структури європейської системи на основі зближення двох його головних центрів впливу – Європейського Союзу та Росії; становлення кооперативних механізмів взаємодії, здатних подолати логіку балансування. Загалом ця роль є найбільш оптимальною з точки зору геополітичного потенціалу України, але її спроможність виступати в подібній якості є обмеженою з огляду на дві обставини. Перша зумовлена тим фактом, що Україна протягом тривалого часу проводила курс на приєднання до одного з центрів впливу, самоусуваючись від процесів та механізмів, здатних сприяти політичній консолідації європейського континенту. Через це її сприйняття як держави, що може виконувати комунікаційні функції та виступати цементуючим елементом у структурі європейської системи, було зведене нанівець. Друга обставина пов'язана з тим, що відігрівання подібної ролі можливе тільки за наявності належних передумов на рівні відносин між даними центрами впливу, що навіть за ни-

нїшнього сприятливого клімату видається проблематичним.

Балансування як стратегія зовнішньої політики було притаманне Україні у період декларування багатовекторності, але його доцільність на цьому етапі викликає сумніви.

Воно не дає змоги подолати геополітичне проміжне положення держави в європейській системі, тому не може гарантувати стратегічних переваг. Однак, у межах того оперативного поля, в якому наразі діє українська дипломатія, роль балансира є найбільш доступною і до певної міри неминучою, зважаючи на необхідність нейтралізації негативних ефектів, спричинених ідеологічними нашіаруваннями зовнішньої політики у попередній період, та утвердження іміджу прагматично орієнтованого конструктивного партнера. Найбільша проблема у цьому контексті полягає в модальності стратегії балансування та обмеженості можливостей для її реалізації. Концепція багатовекторності втілювалась як набір автономних і малопов'язаних один з одним комплексів двосторонніх відносин з провідними центрами впливу в Європі, кожен з яких забезпечував партикулярні переваги в окремих сферах чи напрямках зовнішньої політики. За минулий час ці комплекси набули власної внутрішньої динаміки, причому деякі з них уже втратили ті компоненти, що давали змогу використовувати їх як важелі балансування. А деякі з них накладають на Україну зобов'язання стратегічного характеру, що прямо чи опосередковано закріплю-

ють більш далекосяжні перспективи, ніж кон'юнктурне врівноваження впливу інших центрів сили. Тому на сьогодні зовнішня політика України вимагає цілісних інтегральних рішень, які не може забезпечити лінія на балансування.

У своїй зовнішньополітичній риторикі нинішнє українське керівництво намагається поєднати одночасно усі три вказані ролі. Українські керманічі декларують курс на стратегічне балансування, проголошуючи при цьому прагнення до подолання розколу Європи на Схід і Захід та підтверджуючи пріоритетність європейської інтеграції. На практиці Україні за минулий рік майже не вдалося реалізувати свої комунікаційні функції, а тактика балансування не пішла далі харківських угод щодо пролонгування терміну базування російського Чорноморського флоту в Криму. Відносини України з Росією та Євросоюзом розвиваються автономно,

за власною, подекуди кон'юнктурною логікою.

На цьому тлі євроінтеграційний напрям виглядає найбільш переконливо. Він має чітко визначені пріоритети та завдання і наділений порівняно сталим механізмом реалізації. Його слабкою стороною виступає стратегічна невизначеність, тобто відсутність однозначної «фінальної мети» процесу зближення з євроінтеграційним об'єднанням та зумовлена нею неусталеність політичних параметрів відносин. Унаслідок цього практичні питання часто стають об'єктами політичного торгу, а прогрес навіть на окремих секторальних чи суто технічних напрямках перетворюється на предмет палких політичних дебатів та залежить від наявності ситуативної політичної згоди між державами-членами Євросоюзу.

У зв'язку з цим постають запитання, наскільки євроінтеграційний курс у його нинішній конфігурації відповідає завданням зовнішньої політики України, чи

може євроінтеграція виступати платформою для вирішення українських геополітичних дилем та чи може Україна одночасно відігравати самостійну роль комунікаційної ланки між Сходом та Заходом і йти у фарватері євроінтеграції? Відповідь на ці запитання потребує детального аналізу специфіки європейської інтеграції України та політики Євросоюзу щодо України.

Європейський Союз бачить метою поточного процесу зближення з Україною перетворення її на своєрідний аналог Норвегії чи Швейцарії у Східній Європі – надійного партнера і «форпосту» євроінтеграції без формального членства, але з масштабним залученням до окремих євроінтеграційних механізмів та програм. Ключовою ідеєю цього процесу є конвергенція України з нормами, стандартами та політикою ЄС.

Однак, на практиці подібний підхід ЄС пов'язаний із низкою серйозних суперечностей. По-перше, Україна не може відігравати щодо євроінтеграції ту ж роль, що й Норвегія та Швейцарія, оскільки у їх випадку мала місце свідомо відмова від членства в ЄС заради збереження власних економічних чи

політичних переваг. Окрім того, українська геополітична ситуація та особливості внутрішніх політичних процесів кардинально відрізняються від цих держав насамперед у тому, що жодній із них не властиве геополітично проміжне положення. Ще однією важливою відмінністю є те, що Брюссель намагається стимулювати наближення України до ЄС на основі нормативної конвергенції, не спираючись на попередньо сформовані стійкі зв'язки у функціональних сферах: ані в економічному, ані в соціокультурному плані Україна не має органічного сталого зв'язку з державами Євросоюзу, українська політична та бізнесова еліта не пройшла стадію соціалізації в європейському середовищі, що зумовлює гіпертрофоване значення геополітичного аспекту в процесі європейської інтеграції України.

По-друге, політиці ЄС притаманна незбалансованість між політичними імперативами, практичними інтересами та актуальними завданнями у Східній Європі. Ключовою проблемою в цьому плані є те, що донедавна ці компоненти політики ЄС існували майже автономно і вельми спорадично взаємодіяли

один з одним. Це й виявилося головною перешкодою на шляху ефективної реалізації принципу умовленості, сформульованого як зближення з країнами-партнерами у відповідь на імплементацію ними норм і правил ЄС. Проекція власних норм є для Євросоюзу інструментом реалізації завдання зі стабілізації простору сусідства. Запровадження нових форматів у відносинах з країнами цього простору має в цьому процесі лише інструментальну цінність як засіб стимулювання нормативної конвергенції. Іншими словами, ЄС не зацікавлений у становленні цих форматів як таких, а лише у трансформаційних ефектах, які вони можуть мати на сусідні країни. Однак, їх становлення автономно несе як політичні імплікації для євроінтеграції

ційної спільноти (геополітична відповідальність, співвідношення з перспективою членства, підвищення ролі цих країн у процесах інтеграції), так і суто практичні наслідки (витрати на сприяння здійсненню трансформацій, посилення конкуренції на ринку ЄС, міграційні виклики). Відносно них у держав-членів ЄС немає чіткого консенсусу, і їх часто серйозно розглядають лише на оперативній стадії надання того чи іншого формату.

По-третє, ЄС репрезентує цей процес як деполітизований і заснований на нормативних технократичних засадах, але в реальності він не є політично нейтральним, а генерує власні політичні імпульси, встановлює власну матрицю і логіку, що тягне за собою не лише нормативну, а

й політичну конвергенцію. Унаслідок цього підтримання автономної позиції і проведення відмінного курсу в умовах подібної «де-факто»-інтеграції стає дедалі проблематичнішим. Тим більше, що Україна, як й інші геополітично проміжні країни, європейська ідентичність яких не є загальновизнаною, змушена постійно «доводити» свою «європейськість» шляхом підтвердження євроінтеграційної орієнтації, що накладає певні обмеження на зовнішньополітичний курс.

Зрештою, просуваючи власний порядок денний «м'якої» інтеграції, Євросоюз разом з тим схильний до абстрагування від існуючих геополітичних реальностей у Східній Європі та імплікацій геополітичного проміжного положення для країн цього простору. Сприяючи залученню східноєвропейських країн до євроінтеграційних механізмів, ЄС, тим не менш, опосередковано стимулює зміщення політичного балансу у Східній Європі, але не надає цим країнам додаткових важелів впливу, здатних посилити їхні позиції у цьому балансі, не бере на себе витрати, пов'язані з політичною і нормативною конвергенцією. У цьому сенсі абсолютиза-

ція євроінтеграції виглядає для України не менш ризикованою, ніж одностороння орієнтація на будь-який інший центр сили, оскільки «часткова» євроінтеграція не дає статусних і політичних ефектів, адекватних до обмежень, які вона накладає.

Отже, євроінтеграція у нинішній «м'якій» формі не забезпечує бажаних для України структурних перетворень, оскільки не дає можливості не лише подолати геополітично проміжне положення, а й пом'якшити зумовлені ним небезпеки. А отже, не дає змоги вирішити найбільш нагальні завдання зовнішньої політики України.

З огляду на це, Україні варто не лише йти у фарватері курсу, який пропонує Євросоюз, а й намагатися реалізувати власний порядок денний, використовуючи асоціацію з ЄС не тільки для залучення до євроінтеграційних процесів, а й для зміцнення власної політичної ролі в регіональному і континентальному масштабі, у тому числі шляхом сприяння структурним трансформаціям європейської системи міжнародних відносин у напрямі посилення її консолідації, геополітичної цілісності та кооперативних засад організації.

Демографія: європейці стали народжувати більше дітей

Про цю тенденцію свідчить дослідження Євростату, оприлюднене 1 квітня нинішнього року. Зростання середньої тривалості життя та низький рівень народжуваності вважаються головними факторами старіння населення. Найстарішим на сьогодні є населення Німеччини (середній вік – 44,2 року) та Італії (43,1 року); наймолодшим – Ірландії (34,3 року).

У Центральній та Східній Європі темпи старіння населення досить повільні, але вони значно пришвидшаться між 2030 та 2040 роками. Тоді, за прогнозами, саме в цих країнах населення буде найстаршим у ЄС.

Останнім часом у ЄС покращується ситуація з рівнем на-

роджуваності: якщо кілька років народжувалося в середньому 1,45 дитини на одну жінку, то нині – 1,6. Найбільше дітей народжується в Ірландії (2,07 дитини на одну жінку), Франції (1,98), Великій Британії (1,96) та Швеції (1,94). Найменше – у Португалії (1,32), Німеччині (1,36), Румунії (1,38), Австрії (1,39), Іспанії (1,4) та Італії (1,42).

Для самопідтримки суспільства, однак, жінки за своє життя мають народжувати у середньому двох та більше дітей, нагадує дослідження.

Представництво Європейського Союзу в Україні та Білорусі

Східне партнерство та Україна

Юрій МАКАР,
професор, доктор історичних
наук, заслужений діяч науки
і техніки України, завідувач
кафедри міжнародних
відносин Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича

Оксана ДОБРЖАНСЬКА,
аспірантка кафедри
міжнародних відносин
Чернівецького
національного
університету
імені Юрія Федьковича

Ідею Східного партнерства, як відомо, висунули у травні 2008 р. Польща та Швеція, котрі запропонували поглиблення взаємин зі східними сусідами, охопленими Європейською політикою сусідства. Тобто фактично Східне партнерство продовжило цю політику у східному напрямку. Однак, суттєвою відмінністю стало те, що новий проект стосується чітко визначених груп держав, республік колишнього СРСР, розташованих у Східній Європі та Південному Кавказі: України, Білорусі, Молдови, Азербайджану, Вірменії, Грузії.

Започаткована 2004 р. Європейська політика сусідства була спрямована на співпрацю зі Східною Європою, Південним Кавказом та країнами Середземномор'я. Вона мала допо-

могти новим країнам-сусідам створити можливості поступової інтеграції до євросоюзівських програм і ринків. Проголошена мета співпраці з Євросоюзом – передача позитивного досвіду у сферах торгівлі, економіки та політики, темпи якої залежали від змін, що відбувалися в державах, охоплених проектом.

У кожній країні-партнера був свій план дій з ЄС. Ці плани мали дуже багато спільного, передбачаючи незначну диференціацію, що враховувала особливості кожної держави-партнера, відображали стан її відносин з ЄС, реальні потреби і можливості, спільні інтереси. Проте, деякі країни (у тому числі й Україна) вважали, що їх реальні прагнення та проголошені цілі не враховуються, а інтеграційний потенціал не береться до ува-

ги. Як результат, Європейська політика сусідства зазнала критики і всередині Євросоюзу, і поза його межами передусім за надмірну універсальність: до середземноморських країн та східноєвропейських сусідів застосовувався однаковий підхід, незважаючи на відмінність проблем різних регіонів.

Поява Середземноморського союзу 2008 р. стала першим регіональним акцентом у відносинах ЄС із сусідами. А Східне партнерство виступило логічним продовженням цієї регіоналізації.

Офіційні представники України, змальовуючи перспективу Східного партнерства, майже вилучили темні тони. Хоча деякі політологи оцінили такий хід ЄС, як крок назад у інтеграційному процесі України та Євросоюзу.

Критики і досі твердять, що впроваджуючи польсько-шведську ініціативу, Брюссель хоче притримати амбітні країни на порозі Євросоюзу. Адже поки що всередині самого ЄС немає однастайності з приводу готовності до подальшого розширення. Експерти вважають, що не потрібно розглядати політику Східного партнерства як екзамен при вступі до ЄС. Варто, вочевидь, зробити акцент на тому, що Східне партнерство не забезпечує в подальшому для країн-учасниць членства в ЄС.

Складно не помітити, що країни, обрані для Східно-

го партнерства, хоч і об'єднані спільним радянським минулим, проте мають різні політичні перспективи на вступ до ЄС, а також де-що відмінний досвід і ступінь співпраці з євроінституціями. Тож, по якій країні Брюссель рівнятиме рамки Східного партнерства?

Серед офіційних положень Комунікації Східного партнерства можна виділити:

- оновлення договірно-правової бази відносин ЄС зі східними сусідами через заміну чинних угод про партнерство та співробітництво на посилені угоди нового формату;

- створення спеціальної програми допомоги для зміцнення адміністративної спроможності країн-партнерів;

- створення поглиблених зон вільної торгівлі, що залежатиме від готовності економік країн-партнерів;

- лібералізацію візового режиму між ЄС та країнами-партнерами з можливістю започаткування безвізового діалогу з ними за умови попередньої «ефективної імплементації» угод про спрощення оформлення віз та реадмісію осіб;

- зміцнення енергетичної безпеки ЄС та його партнерів на принципах Енергетичної Хартії;

- вирівнювання регіонального розвитку країн-партнерів, підтримки соціально-економічного розвитку;

- запровадження бага-

Влодзімеж Цімошевич, колишній міністр закордонних справ Польщі, доповідає на конференції в Білостоку

тостороннього політичного діалогу між ЄС та країнами-партнерами в рамках Саміту (раз на 2 роки), зустрічей на рівні міністрів закордонних справ (щорічно) та в рамках чотирьох тематичних платформ.

На практиці у рамках ініціативи дієвих проєктів майже немає, фінансування не зрозуміле, ролі, які відіграє кожна зі сторін Східного партнерства, нерівноцінні. Декларацією від 19-20 березня 2009 р. передбачено виділення 600 млн. євро на реалізацію цілей Східного партнерства, однак чітко не визначені джерела фінансування.

Президентські вибори 2010 р., поза сумнівом, внесли суттєві корективи як у внутрішню, так і зовнішню політику України. За словами Міністра закордонних справ Костянтина Грищенка, «як найбільш оптимальну та логічну модель зовнішньої взаємодії, що сприятиме досягненню завдань та цілей України на міжнародній арені, обрано політику стратегічної рівноваги. Поєднання курсу на інтеграцію в Європейський Союз, подальший розвиток стратегічного співробітництва зі Сполученими Штатами

та конструктивного партнерства з НАТО з кардинальним поліпшенням відносин з Російською Федерацією – це відповідь на геополітичні зміни сьогодення, виникнення нових світових політико-економічних центрів, перезавантаження у відносинах між Заходом і Росією».

Отже, минулий рік пройшов під знаком перезавантаження стосунків з Євросоюзом, НАТО, США та Російською Федерацією, зрештою – переорієнтацією позиції на міжнародній арені загалом. Україну відвідали керівники провідних міжнародних організацій, роздаючи поради й обіцяючи підтримку у випадку, якщо вона ретельно виконуватиме домашні завдання – ухвалення відповідного законодавства і здійснення на його базі належних реформ, у першу чергу, соціально-економічних.

Розуміння того, наскільки виявиться ефективним Східне партнерство як таке, має принести 2011 р.

Але для України першочерговим є запитання – що воно дасть нашій державі? Головують в Євросоюзі нинішнього року дві центральноевропейські держави. У першому півріччі цю функцію виконує Угорщина, у другому – Польща. Обидві держави проявляють зацікавленість щодо активізації проєкту.

Кінець минулого року і початок нинішнього ознаменувалися цілим рядом державних і наукових заходів різного рівня, спрямованих на втілення у життя програм Спільного партнерства.

Зокрема, 16-17 грудня 2010 р. у Варшаві відбулася чергова важлива міжнародна конференція «Україна 2010+». Зміна чи продовження у відносинах з Польщею та Німеччиною?» В її роботі взяли участь відомі політики, експерти і журналісти з України, Польщі та Німеччини. Серед них: колишні президенти України та Польщі – Леонід Кравчук та Олександр Кваснев-

ський, нинішній Міністр закордонних справ Республіки Польща Радослав Сікорський, знаний український дипломат, колишній посол у США Юрій Щербак та інші. Конференцію відкрили вітальним листом Президента Польщі Броніслава Коморовського, у якому було підкреслено, що європейський добробут не може зупинитися на кордоні Євросоюзу, а повинен охоплювати всі держави Європи.

Міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський висловив переконання, що Україна заслуговує на підтримку членів Євросоюзу щодо європейської інтеграції. За його словами, усі польські політичні сили дотримуються такої думки. Міністр заявив, що його країна, незважаючи на втому в Європі від України, й надалі буде допомагати їй. Однак вирішення проблеми найбільше залежить від самої України. Він підкреслив, що не можна плутати декларацій з діями – виз-

Делегація Чернівецького національного університету у міській раді Хожова під час конференції

Доцент Тадей Яценюк доповідає на конференції у Хожові, перекладає професор Юрій Макар

начальними мають стати реальні зміни. Радослав Сікорський зауважив, що добрі відносини з Росією лежать у площині європейських інтересів, а зближення між Україною та Євросоюзом не має протиріч із добрими взаєминами з північним сусідом. Міністр звернув увагу також на те, що Польща цінує роль України у сфері енергетичної безпеки Європи. Тому, за його переконанням, Євросоюз міг би бути більш відкритим і швидше ухвалювати рішення, спрямовані на підтримку євроінтеграційних зусиль України. Радослав Сікорський особливо наголосив, що Україна має реальний шанс зробити великий поступ на шляху до Європи, оскільки протягом 2011 р. Угорщина та Польща головуватимуть в Євросоюзі. Таку можливість Україна не має права втрачати.

Колишній Президент Польщі Олександр Квасневський, говорячи про ставлення ЄС до України, констатував, що Євросоюз, долаючи власну інституційну кризу, не знає, як

поглибити інтеграційні процеси. О. Квасневський підтримав Віктора Януковича у намаганнях знайти баланс у стосунках між Росією та Заходом. На думку колишнього польського Президента, Україна, незважаючи на проблеми зі свободою слова, громадянським суспільством, корупцією тощо, є найрозвинутішою країною на схід від Польщі. Голов-

ну мету нинішньої української політики він вбачає у зміцненні незалежності України, подоланні економічної кризи та підтримці громадянського суспільства. Модернізація України, на думку Квасневського, відбувається, хоча й нерівномірно та хаотично. У Росії ж, за його словами, цей процес треба лише розпочинати. Ситуація в ЄС незабаром буде такою, переконаний О.Квасневський, що він сам запросить Туреччину й Україну увійти до своїх структур. А це – 120 млн. людей з великим ринковим, демографічним та економічним потенціалом. Залучення України до євроінтеграційного процесу – це передусім інтерес Європи. Європа потребує України, а Україна – Європи.

Леонід Кравчук, перший Президент незалежної України, визнав у своєму виступі, що за двадцять років нашій державі не вдалося подолати проблем, що перед нею постали, практично в усіх сферах суспільного життя, особливо в соціально-економічній. Але підтримав нинішню укра-

їнську владу за початок реформування життя суспільства. В інтерв'ю на запитання, чи вважає він програму Східного партнерства ефективною для України, Леонід Макарович сказав, що іншої він не бачить: «Україна повинна багато зробити, не висловлюючи жодних скарг і незадоволень, у плані демократизації влади, забезпечення прав і свобод людини тощо. Тобто, наблизити Європу в самій Україні».

Наукові та науково-педагогічні колективи Польщі протягом 2010 р. провели у різних містах міжнародні наукові конференції, присвячені проблематиці Східного партнерства. До речі, протягом десяти років з ініціативи Ряшівського університету (Польща) спільно з українськими та німецькими вченими опрацьовувалася тема «Польща – Німеччина – Україна в Європі». Відповідно, по чергово в університетських містах Польщі, України та Німеччини проводяться тематичні конференції з цієї загальної проблеми.

Польські колеги разом з нами започаткували минулого року новий конференційний цикл. Його перший науковий форум відбувся 10-12 жовтня у сілезькому Хожові під назвою «Позиція Німеччини, України і Польщі щодо

процесу розбудови Східного партнерства Євросоюзом (огляд і баланс за 2008-2010 роки)». Конференція охоплювала вузлові питання впровадження програм Східного партнерства, але оскільки вона проходила у рамках проблеми Польща – Німеччина – Україна в Європі, то доповіді здебільшого стосувалися аспектів, пов'язаних з Україною. У багатьох виступах відчувалися нотки згаданого втомлення від невизначеності українського зовнішньополітичного курсу, що постійно змінює свою спрямованість. Сказане можна проілюструвати доповіддю польського вченого Ришарда Чарного, який висловив думку, що «Україна втратила зацікавленість польською «адвокатурою» в Європі». Він навіть заявив, що «у час, коли учасники конференції дебатують, як донести євроатлантичні цінності до Дніпра, Київ перестав оглядатися на ініціаторів Східного партнерства, а особливо на Польщу». Цю тезу він мотивував тим, що Україна в переговорах щодо Угоди про асоціацію і Зони вільної торгівлі наполегливо бореться за відміну митних бар'єрів на свої дешеві і відносно конкурентоздатні сільськогосподарську продукцію і добрива, що не вигідно для Польщі.

Професор Р.Земба (Варшавський університет), Мечислава Зданович (Білостоцький університет), професор Марк Ентін (МДІМВ), доктор Я.Шиманський (Білостоцький університет)

Поширеною на конференції виявилася думка, яка, зокрема, прозвучала в доповідях польського науковця Марека Чайковського і німецького Крістіана Майора, про необхідність переконати Росію у тому, що Східне партнерство не спрямоване проти неї, а також враховувати інтереси РФ у ході реалізації цієї ініціативи.

Наступне обговорення реалізації Східного партнерства у трикутнику Європейський Союз – країни-партнери – Росія заплановано розпочати у жовтні 2011 р. в Хожові, а завершити наприкінці року у Берліні. На осінь 2012 р. проведення конференції передбачається у Чернівецькому університеті.

Польща доволі активно на різних рівнях пропагує своє дітище – Східне партнерство, урахувуючи головування в ЄС у другій половині нинішнього року. Тому Білостоцький університет, організовуючи конференцію у жовтні 2010 р. під патронатом польського МЗС, поставив собі чи не потрійну мету. По-перше, показати Польщу не просто ініціатором Східного партнерства, а й чільним його реалізатором. По-друге, залучити до процесу російських учених і переконати їх, що польсько-шведська ініціатива не ставить за мету підірвати інтереси Росії на пострадянському просторі. По-третє, залучити до конференції представників науки всіх шести країн-партнерів, що мало символізувати впевненість польської сторони в дієвості курсу принаймні з боку ЄС. Тому зовсім не випад-

ково першу доповідь виголосив колишній Міністр закордонних справ Польщі Влодзімеж Цімошевич – «Схід у закордонній політиці ЄС. Східне партнерство як елемент Європейської політики сусідства», у якій прозвучало щонайменше чотири важливі тези:

- небезпека щодо освоєння ресурсів, необхідних для реалізації Східного партнерства – проблема використання виділених коштів обговорюватиметься в ЄС під час угорського і польського головування;
- Євросоюз не опрацював єдиної політики стосовно Сходу. Окремі члени ЄС керуються відмінним баченням проблеми і не мають остаточного шляху її вирішення, тому й різняться очікувані результати;
- Польща прагне, щоб підсумком Східного партнерства у перспективі стало членство в ЄС держав-партнерів. Однак інші члени Євросоюзу не пов'язують виконання програм з таким кінцевим результатом;
- останнім часом спостерігаються позитивні зміни у стосунках з Росією, зокрема, Польщі, Швеції та Великої Британії. Євросоюз ухвалив новий план, адресований Росії, – «Партнерство для модернізації».

М. Жуховський (МЗС РП), Р. Тишкевич (депутат Сейму РП) на конференції в Білостоку

Директор Європейського наукового інституту при Московському державному інституті міжнародних відносин, проф. Марк Ентін у своїй доповіді «Партнерство для модернізації – шлях до зближення Росії та Європейського Союзу» озвучив три головні тези:

- «Партнерство для модернізації» є найновішою концепцією відносин ЄС – Росія. Програма складається з п'яти програмних блоків, серед яких – технологічні інвестиції, торгівля, створення конкурентоздатної економіки, спроможної до саморозвитку, а також співпраця, наприклад, у галузі уніфікації енергетичних систем;
- «Партнерство для модернізації» є далеко не першою спробою надання взаєминам Євросоюзу з Росією нової якості. Основні положення ініціативи, хоч не до кінця визначені і зрозумілі, позитивно вписуються у дотеперішню співпрацю Росії з ЄС;
- основою стосунків Європейський Союз – Росія завжди були правові регуляції. Останнім часом все істотнішим стає баланс між твердим правом і м'яким правом, куди слід умістити також «Партнерство для модернізації».

На думку польських колег, зокрема, професора Ежи Менкеса з Головної торговельної школи у Варшаві, «Східне партнерство не є правом, а своєрідною політичною заповіддю, або порозумінням про майбутні домовленості». Менкес зауважив, що можна зрозуміти реакцію Росії на вторгнення Євросоюзу у зону її національних інтересів, реалізуючи програми Східного партнерства.

На його думку, стосовно Росії ЄС повинен здійснювати політику трьох К: кооптації, коекзистенції або конфронтації – залежно від того, як складатимуться взаємини.

Професор Варшавського університету Ришард Земба у доповіді «Схід як пріоритет польської зовнішньої політики» виділив щонайменше чотири важливі, на його думку, тези:

- Схід протягом багатьох років не сприймався як пріоритет польської зовнішньої політики;
- виникла нагальна потреба налагодження партнерства Російська Федерація – Європейський Союз. Росія відчуває, що Захід від неї відвертається, тому висуває програми зміцнення своїх позицій на міжнародній арені, наприклад, розширення Великої вісімки шляхом залучення Китаю і Бразилії, прийняття програми європейської безпеки (План Медведєва) тощо;
- одним із мотивів прийняття ініціативи Східне партнерство було очікування, що колишні союзні республіки протистоять Росії. Така стратегія нагадує стратегію будівництва партнерства проти сильнішого. Досвід показує, що подібне не матиме тривалого успіху;
- Польща, і Євросоюз у цілому, потребують єдиної сильної стратегії зовнішньої політики, у тому числі й східної. Нинішня концепція Східного партнерства спирається на «побажальне бачення» Союзу, тому відірвана від дійсності і не матиме успіху доти, доки зберігатимуться побоювання щодо її спрямованості проти Росії.

Переважну більшість доповідей на цій конференції

Доцент Руслана Гаврилук доповідає на конференції в Хожові, сесію веде професор Ю. Макар

презентували польські дослідники. Це мало засвідчити спрямованість конференції, покликаної не тільки показати Польщу як натхненника започаткування Східного партнерства, а й як державу, що формує і розбудовує східний вектор зовнішньополітичного курсу Євросоюзу.

Якщо спробувати оцінити загально результати конференції на базі Білостоцького університету, то її підсумки можна звести до наступного:

- Східне партнерство є ініціативою з суттєвим практичним значенням, оцінити яку належить значно пізніше;

- цілі Східного партнерства сформовано доволі широко, що дає змогу охопити ряд істотних елементів співпраці в галузях митної політики, візового режиму, охорони прав людини, енергетичної безпеки тощо; широким є також коло суб'єктів, задіяних у реалізації;

- інструменти гармонізації, запроваджені на нинішньому етапі розвитку Східного партнерства, відповідають потребам часу;

- Східне партнерство стає ініціативою, що акцентує східний вимір зов-

нішньої політики Євросоюзу;

- на часі наділення Східного партнерства сталою інституційною структурою на зразок Союзу для Середземномор'я;

- Росія, хоч і не є учасницею Східного партнерства, виступає адресатом нової союзної ініціативи – «Партнерство для модернізації»;

- фінансова криза негативно впливає на впровадження визначених проєктів у рамках Східного партнерства;

- держави-адресати вбачають у програмах Східного партнерства шанс на підтримку внутрішніх реформ (політичних, економічних і суспільних), а також на розвиток співпраці з державами Євро-

союзу в різноманітних галузях.

Ганна Герман зазначила, що Віктор Янукович на зустрічі з Броніславом Коморовським підкреслив, що велика перерва у візитах закінчилась і Україна повертається до інтенсивного діалогу та співпраці з Польщею. Попередньо перед поїздкою до Варшави В.Янукович відвідав 25 європейських столиць і в кожній, за його словами, переконувався, що саме польська столиця є важливою для України, особливо тепер, напередодні польського головування в Євросоюзі. Президент України заявив: «Я переконаний, що стратегічному партнерству між Україною і Польщею немає альтернативи. Наші народи і держави розвиватимуть добросусідські відносини в злагоді і повазі, разом ми будемо будувати наш спільний європейський дім». Під час зустрічі президентів обох країн обговорювались питання економічної співпраці, зокрема в галузі енергетики, облаштування нових пунктів пропуску на українсько-польському кордоні, за-

провадження спільного митного контролю. Президент України висловив надію, що під час головування Польщі в ЄС удасться підписати угоди про асоційоване членство з Союзом або, принаймні, суттєво до цього наблизитися.

Підбиваючи підсумок, слід зауважити, що Східне партнерство є черговим проєктом Євросоюзу, адресованим державам, що не є його членами. Ухвалене на Празькому саміті ЄС у травні 2009 р. за участю керівників держав-адресатів – України, Білорусі, Молдови, Грузії, Азербайджану та Вірменії, – воно стало продовженням Європейської політики сусідства, започаткованої 2004 р. Держави-адресати по-різному сприйняли проєкт. Одні з них сподівалися на швидке запрошення до ЄС, інші розраховували на віддалену перспективу, а окремі мають за мету лише співпрацю з Євросоюзом.

На нашу думку, Східне партнерство є малоефективним через недостатню цілеспрямованість держав-адресатів, а також недостатню зацікавленість самого Євросоюзу в їх належній реалізації.

Оскільки Східне партнерство зачіпає геостратегічні інтереси Росії на пострадянському просторі, то внаслідок деякого поліпшення відносин на рівні Євросоюз – Росія з'явилися нові можливості поживлення цієї польсько-шведської ініціативи.

Роль новітніх медіа в акціях протесту на Близькому Сході

Соломія ЗІНЬКО,
науковий співробітник
відділу проблем
чорноморської та
близькосхідної співпраці
Одеського регіонального
філіалу Національного
інституту стратегічних
досліджень

Події у низці країн близькосхідного регіону протягом останніх місяців займають лідируючі позиції у блоках міжнародних новин. Проблематика Twitter- та Facebook-революції набуває дедалі ширшого значення, зважаючи на стрімке поширення акцій протесту на Близькому Сході. У багатьох державах уряди обмежили або й узагалі заблокували Інтернет, не останньою чергою завдяки використанню демонстрантами соціальних мереж Facebook та Twitter з мобілізаційною метою. Санкції торкнулись навіть віддаленого Китаю, де ухвалено рішення про вилучення з пошуковиків тер-

міну «Жасминова революція».

Засаднича подія для розуміння ролі соціальних медіа на Близькому Сході відбулася у квітні 2008 р., коли молода жителька Каїру створила Facebook-сторінку для підтримки страйкуючих текстильників. Ця акція зумовила появу 70 тис. віртуальних прихильників, підтримку тисяч блогерів та мобілізацію різноспрямованих політичних груп, від «Братів-мусульман» до революційних соціалістів. Заарештовану засновницю сторінки звільнили тільки після проведення міжнародної кампанії за допомогою Facebook.

Проте кардинальний поворот у застосуванні новітніх ЗМІ від засобу розваг до засобу боротьби відбувся лише протягом останніх місяців.

На відміну від класичного Близького Сходу, найпопулярнішою телевізійною платформою в Магрибі є наземні, як правило, одержавлені канали, тому в умовах громадянських заворушень новітні медіа стали єдиним засобом отримання інформації для широких верств населення.

Роль соціальних медіа в акціях протесту стала предметом широкої дискусії експертів. Професор Стенфордського університету і дописувач Foreign

Policy Євген Морозов є виразником критичного погляду на політичну вагомість новітніх медіа. У статті «Оманливість Facebook-дипломатії» він висвітлює гіперболізацію впливу Інтернету на глобальні події, а у книзі «Net Delusion» застерігає, що погляди кібер-утопістів не сприяють адекватній інтерпретації політичної реальності.

Науковець зазначає, що здатність соціальних медіа швидко поширювати текстову і мультимедійну інформацію трансформувала політичний процес. Період від зародження протестних настроїв до проведення демонстрацій стає все коротшим, також зростає медіа-підтримка протестів. Однак, на його думку, у Лівії онлайн-акції не мали такого відчутного впливу на динаміку протестів, як у Єгипті й Тунісі.

Професор журналістики Нью-Йоркського університету Джей Розен слушно зазначає, що пошук надійних джерел інформації в онлайн стає дедалі більшою проблемою через спотворення інформації усіма учасниками революційних подій.

У дискусійній статті «Невеликі зміни: чому революції не будуть твіттеритися», опублікованій у жовтні 2010 р., Малкольм Гледвел стверджував, що соціальні медіа не здатні

спричинити соціально-політичній зміні. Відомий соціолог Зейнеп Туфекці виступив на підтримку Гладвела, вважаючи, що соціальні медіа безпосередньо не спричиняють революції, натомість сприяють швидкому встановленню мережових зв'язків.

Один із лідерів антиурядових протестів у Єгипті Баель Гонім зазначив, що соціальні медіа відіграли вагомий роль у відставці Мубарака, однак наголосив, що справжніми героями є протестувальники, які боролися з режимом, були поранені чи заарештовані. Віртуальна мережа підтримки, на його думку, має другорядну, хоча й важливу роль.

Варто нагадати, що безпосередньо перед заворушеннями в регіоні в грудні 2010 р. в Аммані відбувся І-й форум арабських соціальних медіа. Однак соціальні мережі Facebook та Twitter не змогли залучити велику кількість арабських користувачів, оскільки на Близькому Сході англійські сайти використовують лише 2% арабів.

Експерт із соціальних медіа та засновник Paid-Content Рафат Алі стверджує, що соціальні мережі у протестах відіграють різну роль. Facebook допоміг організувати активістів усередині країни, а Twitter і YouTube сприяли поширенню інформації про по-

дії у світі, формуючи їх висвітлення західними ЗМІ.

Активісти знаходили способи уникнення державного контролю шляхом використання проксі-серверів, платформ для онлайн-ігор та сайтів знайомств. Однак американський конгресмен Адам Шіфф одним із перших зауважив, що електронні медіа були використані близькосхідними урядами як інструмент для боротьби з протестами. Важко не погодитися з його прогнозом стосовно того, що після завершення активної стадії протестів соціальні медіа й надалі використовуватимуться з політичною метою для контролю за проведенням реформ.

Мобільні технології, соціальні медіа та молодий вік протестувальників стали вибуховою сумішшю для близькосхідних урядів. Соціальні медіа залучили значно ширше коло акторів, ніж власне учасники акцій та уряд. Публічна онлайн-сфера репрезентує громадян країни, неурядові організації, телекомунікаційні фірми та провайдерів соціальних сервісів. Співзасновник технологічно-політичного блогу techPresident Міцах Шифрі слушно зазначив,

що вирішальну роль в акціях протесту відіграло урбанізоване і технологічно «просунуте» покоління ТХТ.

Водночас події в регіоні спростовують оцінки західних експертів щодо прямої кореляції розвитку ІКТ і перетворень у демократичних рухах. У Марокко ступінь кібер-свободи вищий, ніж в Єгипті чи Тунісі. Електронні академії в Йорданії, які є моделлю для віртуальних арабських університетів, Йорданський технологічний інкубатор та мережа марокканських інкубаторів, на думку Заходу, є джерелом демократичних рухів. Проте невдалі виступи в цих країнах свідчать, що має значення не лише технічна інфраструктура, а й ступінь поширення ісламізму, зворотно пропорційний монархічній формі правління, особливо, коли монарх – нащадок Пророка.

Свого часу Іран заявив, що США спеціально створили Facebook і YouTube для психологічної війни проти Ірану, однак на сьогодні можна стверджувати, що цей вплив знівельовано. Згідно з Arab Media Outlook 2009-2013, на класичному Близькому Сході поширені такі види соці-

альних медіа: популярні міжнародні соціальні мережі на кшталт Facebook, глобальні соціальні сервіси на кшталт Twitter з арабським інтерфейсом (artwitter.com), йорданські мережі Maktoob, Jeeran та арабомовний Watwet, що став найпопулярнішим мікроблогом в арабському світі. У Магрибі, де рівень популярності Watwet становить 9%, користується підтримкою Dailymotion.

Згідно з даними Школи урядування в Дубаї, загальна кількість Facebook-користувачів в арабських країнах станом на грудень 2010 р. становила 21,3 млн. осіб, продемонструвавши 78% зростання за рік. Слід зазначити, що кількість користувачів Facebook на Близькому Сході перевищила кількість прихильників одного з основних джерел новин у регіоні – газет арабською, англійською і французькою мовами (14 млн.). При цьому п'ять країн регіону становлять 70% користувачів Facebook: Єгипет, Марокко, Туніс, КСА та ОАЕ. Наприкінці 2010 р. середній показник проникнення Facebook в арабських країнах становив 6,77%. Частка Єгипту в загальній кількості користувачів в арабському світі є значною – 22%, хоча поступається країнам Затоки на кшталт ОАЕ (45%).

Соціальні мережі детерміновані демографічним аспектом, оскільки молодь до 29 років становить 75% користувачів Facebook. Нещодавні дослідження засвідчують збільшення використання мобільних пристроїв на Близькому Сході, що є закономірним явищем, зважаючи на середній вік населення регіону. Ступінь проникнення

Facebook у Магрибі залишається незначним, зокрема, у Марокко – 7,55%, Алжирі – 3,99%. На цьому тлі Туніс демонструє високий показник у 17,55%. Слід зазначити, що проникнення Facebook не корелює з ВВП на душу населення чи цензурованістю Інтернету (використовується мобільний доступ).

У Магрибі досить успішно імплементовано досвід іранської опозиції під час президентських виборів 2009 р. стосовно використання Twitter для організації протестів. На класичному Близькому Сході роль Twitter зростатиме, але з іншої причини – понад 85% користувачів послугуються цією мережею для пошуку новин, 55% – для інформації.

Серед країн, що найактивніше стежили в Twitter за подіями на Близькому Сході, а також робили найбільшу кількість ретвітів, можна назвати США (29%), Велику Британію (14%), Саудівську Аравію (11%) та ОАЕ (9%).

Згідно з даними Центру підтримки міжнародних медіа, наприкінці 2010 р. у регіоні нараховувалося 40 тис. активних блогів, а події в регіоні засвідчили незначну роль цього сегмента медіа. «Аль-Джазіра» створила альтернативні платформи для своєї аудиторії, заохочуючи твіттер-трансляції та класифікацію інформації за допомогою тегів. Конвергенція традиційних та електронних медіа стала революційною.

Під час подій у країнах Близького Сходу соціальні медіа відіграли насамперед мобілізаційну роль. Facebook трансформувався у консолідуючу платформу для розпорошених блоге-

рів та авторів роликів на YouTube, Facebook-групи сприяли організації перших протестів і спонукали демонстрантів до активних дій.

Оновлення у Twitter та Facebook поширювалися арабською й англійською мовами, що збільшувало їх використання глобальними медіа та світовою аудиторією. Тенденцію англійськомовних оновлень було використано англійськомовною редакцією каналу «Аль-Джазіра».

Одним із найвідоміших агрегаторів новин, отриманих з онлайн-джерел, став портал Arabica. Ентузіасти Wikipedia створювали статті та розміщували оновлення у режимі онлайн, що сприяло аналізу окремих подій і ролі персоналій, відстеженню причинно-наслідкових зв'язків. У багатьох випадках активісти вели репортажі як справжні журналісти, здійснюючи аналіз контексту подій та подаючи девіантні точки зору. Однак основними проблемами матеріалів соціальних медіа залишаються верифікація та надійність інформації, ефективність її інтерпретації та аналізу.

У інформуванні та мобілізації населення важливу роль відіграла трискладова взаємодія старих і нових

медіа. Зокрема, активісти агрегували контент, включно з фото- і відеоматеріалом на Facebook-сторінки. Перепост цього контенту здійснювався на Twitter. Насамкінець, сателітарні мережі, у першу чергу «Аль-Джазіра», використовували згенерований соціальними мережами матеріал для власних трансляцій. Конвергенція соціальних медіа, сателітарних мереж і традиційних медіа відіграла непересічну роль у поширенні акцій протесту.

На початку грудня туніський уряд заблокував не тільки WikiLeaks, а й усі новинні джерела, що містили компрометуючу інформацію, включно з TunisiaLeaks, присвяченому оглядові дипломатичної комунікації щодо Тунісу. Сторінки у WikiLeaks щодо корупції в Тунісі були заблоковані урядом країни.

Попри заяви Д. Ассанжа про вирішальність публікацій у WikiLeaks для генерації революційних виступів на Близькому Сході, роль розсекреченої інформації була не такою великою. З іншого боку, як реакція на публікації протягом двох тижнів було задіяно арабські блоги ArabicLeaks.com, 7iber.com, ammannet.net і wikileaks-a.blogspot.com. Блог Wiki-

Leaks Belaraby за два тижні отримав 150 тис. відвідувачів і 800 тис. переглядів сторінок.

Революційні події на Близькому Сході спровокували політичну рішучість активістської групи «Anonymous», що проголошує своєю метою свободу слова та протистояння цензурі. Атаки зазнали урядові сайти Тунісу, Єгипту, Ємену, Алжиру, Ірану. Сайти Міністерства промисловості, Міністерства закордонних справ та туніської фондової біржі атаковано одними з перших у відповідь на блокування урядом Тунісу Youtube, Facebook, Google, а також фішинг особистих даних з електронних скриньок та аккаунтів у соціальних мережах, що належали відповідним журналістам і соціальним активістам країни. За повідомленнями «Аль-Джазіри», протестувальники в Тунісі допомагали «Anonymous» у здійсненні онлайн-атак.

Згідно з даними The New York Times, близько 500 хакерів «Anonymous» атакували сайти Міністерства інформації, Міністерства внутрішніх справ та Національно-Демократичної партії Єгипту після відновлення в країні мобільного зв'язку та Інтернету, заблокованих протягом п'яти днів.

Паралельно з протестами, які проводилися в Ємені у День гніву, було здійснено атаку на вебсайти Президента Ємену Алі Абдули Салеха і Міністерства інформації країни, що стало віддзеркаленням подій у Єгипті.

Перед запланованими на 14 лютого 2011 р. акціями в Ірані «Anonymous» опублікувала відеозвернення на знак солідарності з про-

тестувальниками, а перед початком демонстрацій здійснила «Операцію Іран» проти урядових сайтів. У січні група заблокувала блог Президента Ірану і сайт державної телерадіокомпанії IRIB.

Плановані та проведені операції «Anonymous» охоплюють також Бахрейн, Лівію, Алжир.

Згідно з останніми даними, проникнення мобільного зв'язку становить 85% порівняно з 35% доступу до Інтернету. Таким чином, Жасминова революція завдячує переважно мобільним технологіям.

Оглядач Al-Arab's Abdelatif Jaballah констатує, що соціальні мережі стали основним джерелом новин для ЗМІ, публікуючи новини із зображенням і звуковим супроводом без спотворення фактів і подій.

У Тунісі Facebook та Twitter були ефективними інструментами протестувальників, оскільки відеомережі на кшталт YouTube зазнавали урядової цензури. У країні перед революцією діяло лише 200 активних твітерян, попри 2 тис. зареєстрованих аккаунтів. За три місяці до самоспалення продавця фруктів Мухаммеда Буазізі подібний випадок стався в Монастірі, проте не мав розголосу, оскільки не був зафільмований. Одним із основних хеш-тегів під час подій у Тунісі став #Sidibouuzid – назва міста, де відбулося самоспалення Мухаммеда Буазізі. Після активістських акцій популярність здобув хеш-тег #Anonymous. Навіть після еміграції Бен Алі до Саудівської Аравії пости з хеш-тегом #Tunisie інформували світ про ситуацію в країні. Частка користува-

чів Facebook у Тунісі за перших два тижні 2011 р. зросла на 8%, становлячи майже 2 млн. осіб. Слід зазначити, що Інтернет-послуги в країні не відключались протягом усіх чотирьох тижнів протестів.

Більшість глобальних медіа зреагували на події в Тунісі через 4 тижні після їх початку, коли розпочались криваві сутички. З цієї причини соціальні медіа були попервах основним джерелом інформації про події в країні. Одним із найголовніших завдань соціальних медіа в Тунісі стала боротьба з дезінформацією, що поширювалася для створення паніки, якот: отруєння води в деяких населених пунктах чи перестрілки у житлових районах.

Телебачення також відіграло певну роль у поширенні акцій протесту, зокрема, канал «Аль-Джазіра», ефір якого на 60% складався з мобільного відеоматеріалу, знятого демонстрантами. Бейрутський аналітик Рамі Хурі зазначив, що це знаменує зрілість ТБ як політичної сили. «Канал зробив революцію в арабських умах», – стверджує екс-міністр інформації Кувейту Саад бі Тіфла аль-Аймі. Супутникові трансляції допомогли об'єднати старше покоління, яке традиційно віддає перевагу телебаченню, та молодих активістів, які готували частину матеріалів для «Аль-Джазіри».

Події в Тунісі, підсилені активною циркуляцією в ЗМІ, а також неспроможність єгипетського уряду заблокувати доступ до медіа, призвели до ескалації протестних настроїв серед єгиптян. Від середини січня задокументовано випадки самоспалення, які

повторювали вчинок Мухаммеда Буазізі в туніському Сіді-Бузід. Мобільні пристрої, Twitter, Facebook і «Аль-Джазіра» стали своєрідними каталізаторами революції. Хоча наприкінці січня було заблоковано доступ до Інтернету та припинено мовлення «Аль-Джазіри», протестувальники користувалися соціальними медіа завдяки іноземному дайл-ап доступу та проксі-серверам.

На відміну від Тунісу і незважаючи на репрезентативний хеш-тег #jan25 (дата початку протестів) Twitter не став вирішальним інструментом революції в Єгипті. У країні провідною силою став Facebook. Сторінка “We are all Khaled Said”, присвячена замученому юнакові, створена за шість місяців до початку революційних подій як символ протесту проти насильства поліції та підтримана активістами із захисту прав людини і блогерами-дисидентами, згодом отримала понад 800 тис. прихильників і стала безпосередньо революційною платформою в Facebook. Важливу роль у кіберсфері відіграла група “April 6 Movement”, яка доповнила діяльність вищезгаданої “We are all Khaled Said”. Єгипетський блогер Хані Морсі слушно зауважив, що організатори віртуальних акцій у Єгипті не презентують більшість єгиптян, оскільки належать до молодих представників еліти, які не мають дотичності до переважної кількості населення, проте виступають від його імені. У Єгипті мали місце набагато складніші, ніж у Тунісі, кампанії в соціальних медіа.

Велику роль відіграло проникнення глобальних

пошуковиків і соціальних мереж, зокрема, їх арабських інтерфейсів, запроваджених у 2009-2010 рр. Зокрема, на Близькому Сході стала доступною нова відредагована версія Facebook Lite, арабський інтерфейс запустив YouTube. Один із засновників Twitter Біз Стоун заявив, що у 2011 р. планує започаткувати арабську версію порталу. Однак пальма першості належить Google, який задіяв веб-сервіс Ejabat та чотири арабомовні сервіси новин для Єгипту, Лівану, ОАЕ і КСА. Не випадково саме директор підрозділу Google в Єгипті Ваель Гонім очолив протестний рух у країні.

Протестувальники вперше скористалися новим сервісом Google Voice-to-Tweet, який дає змогу перетворювати голосові повідомлення на телефоні у твіти, що полегшило передачу інформації. Але уряд зобов'язав мобільних операторів розсилати текстові повідомлення на підтримку існуючого режиму. Ця акція була згодом використана і в Лівії.

Значну роль у трансляції акцій протесту відіграла діаспора, що не тільки поширювала інформацію про ситуацію в Єгипті, а й за

допомогою волонтерів розповсюджувала мультимедійний контент, недоступний через блокування YouTube. Фотографії текстових повідомлень у мобільній мережі, згенерованих на підтримку єгипетської влади, отримали 3 млн. переглядів саме завдяки діаспорі.

У Єгипті обмежене проникнення соціальних медіа компенсувалося вертикальним поширенням інформації завдяки залученню прихильників сторінок на Facebook. Автором першого «вірусного» відеоблогу в країні стала 15-річна Асма Махфуз, її підтримав вищезгаданий В. Гонім. Горизонтальне поширення інформації здійснювалося із залученням різноманітних прошарків населення, включно з представниками інших віросповідань, держслужбовців, армії та представників державних ЗМІ.

Акції протесту в Тунісі та Єгипті засвідчили зростаюче проникнення соціальних медіа в регіоні та часткову переорієнтацію їх функцій з соціальної на політичну.

Події в Єгипті демонструють відмінність від класичного близькосхідного сценарію, що мав місце у

Лівані під час Кедрової революції, зокрема, незначну роль активістського блогінгу, націленого на широку міжнародну підтримку. Швидше можна провести паралель з палестинським опором під час операції «Литий свинець». Незважаючи на винятковий розвиток національного, у тому числі приватного, телебачення в Єгипті, воно не відіграло мобілізуючої ролі, як у Лівані, і вплив Інтернету за магрибським сценарієм був вирішальним. Особливістю єгипетського варіанту є широке залучення Інтернет-ресурсу «Братів-мусульман», якого не мають інші країни. Часткова імплементація єгипетського досвіду характерна тільки для Йорданії. Однак слід пам'ятати, що саме події у Лівані справили відчутний вплив на інформаційну політику ісламістських рухів – «Братів-мусульман» у Єгипті, «Фронту ісламської дії» у Йорданії та руху «Аль-Вефак» у Бахреїні.

Хоча Лівія в арабському світі характеризується найнижчим проникненням Інтернету (5,5%), соціальні платформи були загальнодоступні до 4 березня. Блокування Інтернету в Лівії можна пов'язати з ескалацією акцій протесту, що відбуваються після п'ятничної молитви. У інформаційному просторі країни спостерігався дисонанс між державним телеканалом, який транслиував у режимі нон-стоп патріотичні пісні, поезію та показував акції на підтримку Каддафі, і телеканалом «Аль-Джазіра», що продемонстрував кадри кидання взуття в плазмовий екран, по якому транслиувався виступ президента. М. Кад-

дафі слідом за экс-президентом Тунісу Бен Алі виступив з критикою на адресу соціальних медіа за поширення неправдивої інформації. Він зустрівся 7 лютого з лівійськими блогерами та Facebook-активістами, застерігаючи їх від деструктивних дій.

Незалежні новинні портали «Аль-Батан» і «Аль-Манара» збільшили подачу матеріалів у соціальних медіа для мінімізації ризику атак на їх сайти. Зважаючи на блокування соціальних сайтів, лівійці перейшли на альтернативні методи передачі зображень і відео. Завдяки епізодичному доступу до Інтернету мультимедійний контент завантажувався на Facebook та Twitvid, звідки поширювався волонтерами на YouTube. Соціальні мережі розповсюджували не тільки революційні зображення, а й заклики лікарень стосовно донорів та повідомлення міжнародних дайл-ап номерів для тих, у кого заблокований Інтернет. Лівійські протестувальники надсилали прохання до єгиптян щодо отримання єгипетських sim-карт для уникнення прослуховування. До початку громадянської війни лівійці перетинали кордон із Тунісом та Єгиптом для отримання доступу до Інтернету, тому, згідно з даними CNN, виникли спеціальні прикордонні пункти для перевірки карт пам'яті на наявність фото і відео.

У той час, як у Бахреїні та Ірані фіксується особлива активність у Facebook, лівійські протестувальники надають перевагу Twitter. Хеш-тег #Feb 17 означав, що виступи планувалися саме на 17 лютого, але акції протесту розпочалися у Бенгазі раніше

запланованої дати. У твіттер-репортажах із країни особливу популярність здобули хеш-теги: #Libya, #17Feb, #Gadafi.

Водночас Facebook-сторінка Feb17 здобула 103 тис. прихильників, новинна група RNN Libya заручилася підтримкою 22 тис. осіб. Особливістю Лівії є провідний революційний портал <http://www.libya-feb17.com/> з регулярним англomовним оновленням для закордонних відвідувачів.

Важливу роль у медіа-підтримці акцій протесту в регіоні відіграли супутникові канали. У Тунісі мовлення «Аль-Джазіри» давно припинено, журналісти телеканалу не мали права працювати в країні, проте супутникова мережа знайшла заміну репортерам у вигляді активістів. Кількість трафіку, згенерованого онлайн-мовленням «Аль-Джазіри», зросла на 2500%, причому близько половини надходило зі США.

Офіс «Аль-Джазіри» в Єгипті був спалений, журналісти зазнали переслідувань і фізичного насильства, Лівія санкціонувала конфіскацію чи знищення матеріалів «Аль-Джазіри». Проте активна позиція каналу збільшила кількість

прихильників навіть у Саудівській Аравії, що дало змогу наприкінці січня 2011 р. стати найбільш популярним каналом у КСА. На думку йорданського активіста Майсура Маласса, «Аль-Джазіра» у висвітленні подій і поширенні революції в Тунісі зробив набагато більше, ніж Facebook.

Зростання ролі каналу в арабському світі засвідчує той факт, що 21 лютого 2011 р. провідний сунітський улем шейх Юсуф Кардаві в ефірі телеканалу «Аль-Джазіра» видав фетву для лівійських військових стосовно вбивства Муамара Каддафі, що є безпрецедентною подією для регіону. Умовну паралель можна провести тільки із закликом шейха Насралли до єгиптян щодо повалення режиму Хосні Мубарака під час ізраїльської кампанії в Газі у 2008-2009 рр.

Лише протягом останніх днів січня онлайн-трансляція «Аль-Джазіри» згенерувала 4 млн. переглядів, зокрема, 1,6 млн. у США. Кількість прихильників Facebook-сторінки телеканалу становила 426 тис. осіб, а чисельність Twitter-фолловерів зросла в геометричній прогресії – із 60 тис. до 259 тис. Працюючи під час ескалації

конфлікту в Єгипті на різні цільові аудиторії, канал ефективно використовував як популярність контенту, згенерованого користувачами (UGC), так і потенціал Twitter. За словами керівника онлайн-підрозділу англійської редакції «Аль-Джазіри» Мухаммеда Нанабхай, у США розпочалася кампанія за трансляцію «Аль-Джазіри», протягом якої до провайдерів супутникового телебачення звернулися понад 45 тис. американців, окрім того, заклик підтримали 7 тис. твіттерян.

«Аль-Джазіра» відіграє набагато важливішу роль для інформування світової громадськості, ніж мешканців епіцентру подій. Створюється враження, що катарський канал прагне насамперед опанувати нові інформаційні ринки, зокрема, канадський, аніж міцно утвердитися в регіоні. Непрямим доказом цього є відсутність збільшення трафіку «Аль-Джазіри» в Тунісі, хоча виник місцевий новинний телеканал Sawt an-Naas. Очевидно, справжнім виявом демократії в інформаційному просторі регіону стане репортаж нового туніського телеканалу про події в Катарі, де, згідно з окремими лівійськими коментатора-

ми, корупція є не меншою, ніж у Лівії.

У конкурентній боротьбі «Аль-Джазіра» перемогла «Аль-Арабію», що остаточно трансформується в розважальний канал. Для «Аль-Джазіри» це шанс повернути увагу аудиторії після падіння рейтингу новинних каналів у 2009 р., зумовленого зміною світового порядку з приходом Б. Обами.

Канал також укотре виграв двобій з глобальними каналами новин. Незважаючи на те, що CNN трансформував арабський онлайн-сервіс, що підтримує зв'язок із блогосферою і форумами, а також містить два сегменти для основних соціальних медіа регіону, телекомунікаційний гігант не зміг скласти конкуренцію «Аль-Джазірі».

Можна припустити, що поняття впливу соціальних медіа на Близький Схід у класичному розумінні терміну «Близький Схід» є перебільшеним, що засвідчує Бахрейн та Ємен, де мобілізаційним чинником радше виступає шиїзм з його історичними традиціями опору, ніж новітні технології. Опосеред-

ковано про це свідчать іранське висвітлення подій у Ємені за допомогою Al-Alam, Tehran Radio і сателітарних каналів Al-Manar, Al-Zahra і Al-Kawthar. Видається, що формується «магрибський» варіант впливу медіа на формування політичної реальності з домінуванням Інтернету і мобільних технологій, більше розвинених у Магрибі, на противагу елітному панарабському сателітарному телебаченню, яке формує світогляд країн Затоки.

Кедрова революція в Лівані була інспірована Заходом із використанням західних інформаційних технологій та апеляцією до світової демократії. Туніс і особливо Єгипет продемонстрували ісламський характер і апеляцію до власного середовища. Слід очікувати подальшого впливу єгипетського ісламського медіа-простору в Йорданії та Ємені, ймовірно, у всіх країнах Магрибу.

Очевидно, країни Затоки також намагатимуться інтенсифікувати вплив на Магриб, проте опосередковано, через Левант. Йорданська онлайн-спільнота Jeeran, що має представ-

ництвами в ОАЕ і КСА, запровадила франкомовний інтерфейс для збільшення аудиторії з Магрибу. Інтернет-ресурс обслуговує понад мільйон відвідувачів у регіоні. Слід урахувати, що це найбільший сайт згенерованого користувачами-арабами контенту, який налічує 160 тис. блогів, 1,6 млн. зареєстрованих користувачів. Спільним із Заходом важелем впливу в регіоні може стати йорданський Інтернет-ресурс Maktoob, викуплений глобальним пошуковиком Yahoo.

Ураховуючи вплив західних пошуковиків на перебіг подій, варто уважніше відстежувати нові ініціативи, зокрема, Google, що декларує підвищений інтерес до Магрибу. Не меншої уваги заслуговує Media Watch Middle East, який ще не «засвітився» в регіоні, проте оголосив про запуск моніторингу соціальних мереж SocialEyez.

На думку Rami Khater, Близький Схід залежить від західних Інтернет-послуг, як Захід – від близькосхідної нафти. Не виключено, що розвиток подій підштовхне забезпечення Інтернет-незалежності з альтернативою пошуковим системам, соціальним мережам і сервісам. Створення власної віртуальної інфраструктури та Інтернет-послуг, окрім забезпечення проти ворожих дій в Інтернеті, матиме низку економічних переваг, зокрема, застосування не лише у країнах регіону, а й усьому ісламському світі. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує потенціал арабомовних соціальних мереж, задіяний у вищезгаданих подіях.

Шрі-Ланка після «тигрів»: якою бути країні?

Павло ІГНАТЬЄВ,
доцент,
кандидат політичних наук

Частина II

Напередодні парламентських виборів дещо поліпшилась економічна ситуація в країні. Зокрема, після закінчення бойових дій Шрі-Ланку відвідало не 500 тис. туристів, як у 2009 р., а вже 600 тис. Збільшення кількості відвідувачів острова допомогло наростити обсяги збуту продукції 900 текстильних фабрик, розташованих у Західній провінції. Ціни на готельні

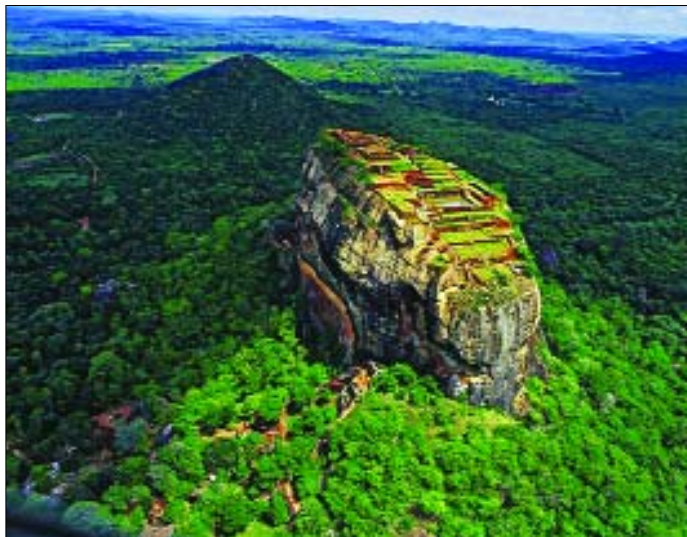
кімнати залишаються доволі низькими, оскільки Шрі-Ланка намагається залучити якомога більше туристів, щоб створити ефект мультиплікатора і розвинути різні галузі економіки – будівельну, транспортну, традиційно-ремісницьку. До країни також надійшло 3 млрд. грошових переказів від ланкійських хатніх робітниць, працевлаштованих за кордоном, чому протягом 2009-2010 рр. сприяло пожвавлення економічної активності у монархіях Перської затоки, пов'язане з поступовим зростанням цін на нафту минулого року [1]. Цікаво, що М. Раджапаксе у 2009 р. зумів переконати навіть ексцентричного Муаммара Каддафі надати 500-мільйонну грошову допомогу Шрі-Ланці, а також закупити велику партію цейлонського чаю та видати 100 тис. дозволів на роботу для ланкійських хатніх робі-

ниць, медиків і рибалок. Лівія – типова пустельна країна Північної Африки, залежна від нафтодоларів, змушена купувати практично всю сільськогосподарську продукцію за кордоном. Однак М. Каддафі (автор аналізує період до початку близькосхідної кризи 2011 року (прим. ред.) спілкувався далеко не з усіма світовими лідерами. Але саме переконливість ланкійського президента, яку він виявив під час першого в історії двосторонніх відносин державного візиту до Тріполі, так подіяла на лідера лівійської революції, що він погодився практично з усіма пропозиціями ланкійської сторони, зазначивши, що вважає Шрі-Ланку «давнім другом по Руху неприєднання».

На парламентських виборах улітку 2010 р. опозиція вже не могла об'єднатися навколо С.Фонсеки і кожна партія брала участь у перегонах самостійно. У результаті політична сила М. Раджапаксе здобула переконливу перемогу, отримавши майже дві третини голосів (144 із 225) у країні, де вибори відбуваються за пропорційною системою. Президент більше не залежить від союзників і може скоротити величезний уряд, одночасно оптимізувавши бюджетні витрати. Економічні труднощі долаються завдяки допомозі з боку КНР та Ірану, які виділили у 2009-2010 рр. 1 млрд. і 450 млн. доларів

відповідно на енергетичні та інфраструктурні проекти. Індія, заклопотана проникненням КНР у зону свого впливу, надала Шрі-Ланці пільговий кредит у розмірі 700 млн. доларів для реконструкції мережі залізниць острівної країни на напрямку Коломбо-Матара та будівництва їх гілок у північних регіонах [2].

Нині виникає запитання, яким чином відбудуватиметься відбудова зруйнованих війною північних районів острова. З одного боку, президент Раджапаксе має повний контроль над владою у країні і практично не залежить від своїх союзників, а отже, може проводити радикальні реформи, зокрема й щодо статусу тамільської меншини острова. З другого, як свідчить досвід східних регіонів, уряд країни досі не визначився, як ефективно здійснити процес національного примирення. Уже зараз очевидно, що «тигри» зачистили політичне поле тамільських районів, унаслідок чого в таборі тамілів не залишилося сильних і водночас поміркованих фігур. Ставка на колишніх бойовиків, які прийшли до влади на сході острова й опинилися в епіцентрі скандалів навколо порушення прав людини, поки що не спрацювала, тому, очевидно, уряд має запросити для відбудови північних районів відомих технократів і членів міжнародних організацій із

досвідом гуманітарної діяльності.

У війні загинуло 80 тис. осіб, а у джунглях Ванні залишилося багато снарядів і мін, отже, процес розмінування потребує колосальних коштів. Тільки за період із кінця 2009 по кінець 2010 рр. було знешкоджено понад 305 тис. мін [3]. У Шрі-Ланці налічується 160 тис. інвалідів, які втратили кінцівки як у зоні бойових дій, так і під час збирання врожаю у полях чи хмизу у джунглях, де залишилися міни. Місцеві терапевти стверджують, що за повернення цієї верстви населення до повноцінного життя доведеться заплатити доволі високу ціну, адже індійські протези дешеві, проте не зручні, американські мають високу якість, однак коштують дорожче – близько 12 тис. доларів. Отже, без допомоги світової спільноти буде доволі важко обійтися.

На порядку денному також стоїть питання розселення 300 тис. етнічних тамілів, переміщених під час бойових дій, і загалом економічного благополуччя 2,5 млн. тамільських мешканців, які заселяють центральні, північні та східні райони. Представники цієї

спільноти хочуть отримати реальну автономію на півночі та сході, обіцяючи мирну інтеграцію у політичне життя Шрі-Ланки. Президент не може поки розраховувати на прихильне ставлення 800-тисячної тамільської діаспори у розвинених країнах світу, яка хоче притягнути його до відповідальності за порушення прав людини, але компроміс необхідно шукати. Главу держави також критикують за те, що він не спромігся зняти обмеження на свободу пересувань представників засобів масової інформації, викликану бойовими діями. Навіть зараз силові структури не допускають журналістів у колишню конфліктну зону і не надають інформацію про те, яка ситуація там складається.

Однак переобраний президент, у політиці якого все більш помітними стають авторитарні тенденції, не хоче залежати тільки від офіційного Делі та європейських країн-донорів, тому готовий продовжити політику зближення з КНР. Його головним економічним проектом став сучасний порт у Хамбаноті (назва місцевості означає «порт для човнів-хамбанів») на півдні краї-

ни, де першу чергу робіт завершено у період з 2008 по 2010 рр. за 300-мільйонну китайську позику в доларах США. Кажуть, що у юнацькі роки нинішній президент М.Раджапаксе багато часу проводив на березі океану і спостерігав, як судна рухаються вздовж ланкійського узбережжя, не залишаючи для країни жодних економічних дивідендів. Порт є багатофункціональним, оскільки включає у себе потужності з обслуговування суден-перевізників зрідженого газу, три доки для ремонту суден, чотири термінали, нафтосховище, аеропорт, порт, цементний завод і пакувальне підприємство. Щоправда, перед тим, як звернутися до КНР, ланкійський уряд попросив про кредит Індію, яка відмовила у його наданні. Сам М.Раджапаксе стверджував, що Хамбантота – рідний йому регіон і він повинен думати про його розвиток, оскільки прибуток на душу населення там був одним із найнижчих у країні.

У 2009 р. обсяг торгівлі між Шрі-Ланкою та КНР сягнув 1,13 млрд. доларів, але з посиленням китайської комерційної присут-

ності у Хамбаноті він тільки зростатиме. Китай зацікавлений у включенні Шрі-Ланки, що прилягає до південного узбережжя Індії, до своєї портової стратегії «Намиста перлин», тому цілком імовірно видається існування таємної домовленості, згідно з якою КНР допомагає ланкійському режимові завершити громадянську війну, а останній згодом надасть дозвіл китайським ВМС на базування у Хамбаноті, який є ідеальним портом для дозаправки і забезпечення продовольством учасників судноплавства в Індійському океані.

Сам М. Раджапаксе сподівається – новий порт зможе обслуговувати 4500 суден, що курсують між Перською затокою і Південно-Східною Азією, оскільки розташований на південному боці ланкійської території. Вважається, що у наступному 2012 р. цей об'єкт дасть змогу створити 50 тис. нових робочих місць, а на його причалах одночасно зможе перебувати 33 великих торговельних судна. Ланкійці переконані, що з часом Хамбантота стане найбільшим транзитним вузлом у

Голова КНР Ху Цзіньтао та Президент Шрі-Ланки М. Раджапаксе

регіоні Індійського океану [4].

Новим напрямом у зовнішній політиці президента став його курс на зближення з Іраном. Ісламська Республіка надала у 2008 р. Шрі-Ланці кредит на 1,5 млрд. доларів, а нині здійснює в рамках домовленостей за ним модернізацію нафтопереробного заводу Сапугаскунда, орієнтованого на іранську сиру нафту, електрифікацію тисячі сільських районів, будівництво 100-мегаватної гідроелектростанції Ума Ойя. Ці проекти повинні остаточно вирішити проблему подачі електроенергії до сільської місцевості, що є базовим виборчим регіоном для М.Раджапаксе. У

2007 р. президент також оголосив про угоду з постачання 40 тис. барелів нафти на день аж до серпня 2010 р. за рахунок мільярдного іранського кредиту, до речі, ланкійська сторона могла не платити за нафту протягом перших 120 днів із моменту її надходження, а згодом мала оплачувати поставки за пільговою кредитною ставкою 0,5% річних. Іранське пальне відіграло важливу роль у перемозі урядових військ і вибило з рук Індії енергетичний важіль

впливу під час бойових дій на острові [5].

Серед низки успіхів президента виникла лише одна проблема – тимчасове погіршення відносин із Індією й ООН, ураховуючи, що в травні 2010 р. «тигри» та 250 тис. мирних тамілів були ізольовані на клаптику території біля однієї з лагун, постійно обстрілювані важкою артилерією. Однак закінчення війни в травні 2009 р. поставило Делі перед нелегким вибором – продовжувати критикувати М.Раджапаксе й у такий спосіб посилити позиції КНР на острові чи зосередитись на гуманітарній допомозі районам, що зазнали відчутних руйнувань у межах політики нейтралітету, більш відомої як «hands-off». Тому Індія, зацікавлена у збереженні свого впливу на півночі країни, вже виділила на потреби реабілітації біженців 300 млн. доларів, надала медикаменти, намети і цемент для будівництва нових будинків. Індійські банки розпочинають масове відкриття на півночі своїх філій, щоб обслуговувати грошові перекази жителів штату Тамілнад своїм родичам, а також контролювати валютні потоки, що надходять від представників тамільської діаспори у розвинених країнах світу. «Індійська нафтова корпорація» (ОІК), яка має 150 бензозаправних станцій на острові, вирішила створити мережу з 300 додаткових станцій, щоб охопити ними регіони, які постраждали від бойових дій. Частину пакета допомоги буде освоєно індійськими підприємствами, що використовують дешеву робочу силу зруйнованих війною районів і власну сировину для

відбудови Шрі-Ланки. Із закінченням бойових дій з'явилася слушна нагода налагодити паромне сполучення і суттєво збільшити туристичні відвідування острова через протоку Полка.

Разом з тим, урегулювавши проблемні питання у відносинах із Індією, М. Раджапаксе поки що не зміг відновити довіру до себе з боку ООН, США та західноєвропейських партнерів. Президент виступає проти незалежного міжнародного розслідування військових злочинів сторін під час громадянської війни. Натомість у 2010 р. ним створено Комісію вивчення уроків (війни) та національного примирення, у діяльності якої М. Раджапаксе пропонує взяти участь експертам ООН, що зможуть зустрітися лише з тими її членами, яких призначить уряд. Він категорично заперечує, щоб трое запропонованих генеральним секретарем Пан Гі Муном співробітників організації на свій розсуд здійснювали розслідування травневих подій на острові, зустрічалися з тамілами на півночі та передавали свої висновки до ООН. Така позиція ланкійського президента не влаштовує вже Пан Гі

Муна, однак він має доволі мало важелів впливу на ланкійського президента. Подібна причина визначає й тимчасове загострення відносин Шрі-Ланки з ЄС, члени якого погрожують відібрати у країни торговельні пільги в текстильній галузі, запропоновані острівній державі як допомога для відбудови економіки після руйнівного цунамі.

Загалом, М. Раджапаксе, якого сучасники описують як методичну і послідовну людину, став не тільки наймолодшим (24 роки) в історії Шрі-Ланки парламентарем, а також домігся протягом першого періоду свого правління історичного «хет-трика»: перемоги над «Тиграми визволення Таміл Іламу», переобрання на новий президентський термін, здобуття значної кількості голосів виборців, незважаючи на обмеження, створені пропорційною системою виборів до парламенту. Критики стверджують, що президент використовує хвилю популяр-

ності не для проведення реформ, а для посилення авторитарних тенденцій у політичному житті задля збереження влади. Він є не тільки головнокомандувачем, а й очільником міністерств оборони, фінансів і планування, портів та авіації, доріг. Його два брати займають посади міністрів, а третій є спікером парламенту. У колі обов'язків чотирьох членів родини практично всі головні аспекти урядової діяльності і контроль над розподілом більшості бюджетних асигнувань. Нині М. Раджапаксе потрібно дві третини голосів, щоб відмінити обмеження президентської каденції двома термінами, а оскільки президенту лише 64 роки, він може керувати островом ще доволі довго, зважаючи на високий рівень підтримки серед сингальського населення. З іншого боку, необхідно не тільки відновити соціально-економічну інфраструктуру в районі бойових дій, а й дати можливість тамілам жити забезпечено і спокійно. Однею з причин появи «тигрів» було витіснення представників цієї меншини з урядових посад і університетів завдяки запро-

вадженню сингальської мови та лібералізації торгівлі наприкінці 70-х і початку 80-х років XX століття, унаслідок чого збанкрутував значний відсоток тамільських фермерів, які обробляли землю у доволі складних умовах посушливої півночі. Таким чином, головне завдання уряду полягає у виділенні квоти для тамілів у державному секторі, субсидуванні селян північних регіонів, залученні прямих закордонних інвестицій та коштів діаспори у заселенні тамілами райони, диверсифікації їх економіки за рахунок розвитку сфери послуг. Хоча найближчим часом увагу можновладців буде зосереджено на ліквідації наслідків потужних

січневих злив, що спричинили затоплення одного мільйона будинків і появу 325 тис. біженців, які втратили майже все своє майно на сході острова.

Отже, президент Махінда Раджапаксе зумів майстерно скористатися стратегічними прорахунками «Тигрів визволення Таміл Іламу», які створили одіозну репутацію найнебезпечнішої терористичної організації світу, і розбудував міжнародну коаліцію для проведення війни до переможного кінця проти тамільських сепаратистів. США та Індія усунулися від посередництва у конфлікті, щоб не дратувати ланкійську політичну еліту і згодом утвердити свої позиції на Шрі-Ланці. Ра-

зом з тим, очільник цієї держави вміло «торгує» її стратегічним геополітичним положенням задля здобуття нових союзників, отримання міжнародних кредитів, необхідних у справі відбудови північних і східних регіонів після руйнівної громадянської війни, та експлуатує імідж «сильної руки», що нарешті навела лад на острові. Однак Шрі-Ланці потрібне національне примирення, яке стане найкращою гарантією інвестицій в її економіку та запорукою внутрішньої стабільності.

Список використаної літератури

- 1) Sri Lanka-Libya strengthen ties//Daily News. – 2009. – April 10.
- 2) Victory for the Tiger-slayer//Economist. – 2010. – January 30. 16
- 3) More than 300,000 mines defused in Sri Lanka//Colombo page. – 2010. – November 06. – Режим доступу до сайту: http://www.colombopage.com/archive_10C/Nov06_1289055235KA.php
- 4) Hambantota port, gateway to world//Sunday observer. – 2010. – February 21.
- 5) S'kanda oil refinery expansion project: Agreement with Iran likely soon//The Island. – 2010. – November 07.

Марек Сівець: ЄС застосовуватиме принцип диференціації до країн-сусідів

Комітет з закордонних справ Європейського Парламенту підтримує позицію Єврокомісії щодо оновлення політики сусідства та застосування принципу диференціації до країн-сусідів. Про це заявив депутат Європейського Парламенту Марек Сівець, виступаючи 16 березня 2011 року на прес-конференції у Брюсселі.

На своєму засіданні Комітет з закордонних справ дійшов згоди щодо застосування принципу диференціації до обох (східного та південного) векторів Європейської політики сусідства. Відповідно до цього принципу, допомога конкретній країні чітко залежатиме від її поступу на шляху реформ.

За словами Сівець, східні країни-сусіди «дуже різні – від Білорусі, з якою у нас немає прямої та ефективної комунікації, до країн на кшталт Молдови, які показують чіткий поступ».

Диференціація ґрунтуватиметься на принципі «чим більше реформ – тим більше підтримки» (more for more). Нова політика сусідства також має робити більший акцент на

розвиткові міжлюдських контактів, підтримці громадянського суспільства, медіа та інтелектуальних еліт країн-сусідів.

Утім, депутати так і не дійшли згоди щодо згадки про «перспективу членства» східних сусідів ЄС. У кінцевому документі, ухваленому Комітетом з закордонних справ, йдеться про те, що ЄС «підтримує європейську перспективу» цих країн.

«Для багатьох людей цього недостатньо», – заявив Сівець, додавши, що проти формули «перспектива членства» виступила Європейська народна партія. Його колега, депутат від Європейської народної партії Маріо Давід нагадав, однак, що у 2002 році ЄС говорив лише про «європейську перспективу» країн Балканського регіону, що не завадило їм згодом вступити чи готуватися до вступу в ЄС.

Представництво Європейського Союзу в Україні та Білорусі

Кайдзен-філософія українсько-японських відносин

Василь КОМІРЕНКО,
доктор економічних наук, професор

Ольга ПОПЕТА,
магістр міжнародних економічних відносин

Оксана КОМІРЕНКО,
студентка Київського міжнародного університету

KAIZEN – це постійне прагнення до вдосконалення всього, що ми робимо, яке реалізується у конкретних формах, методах, технологіях та звернене до людей. І хоча концепція KAIZEN народилась в Японії, вона отримала широке розповсюдження у цілому світі і багато разів довела свою ефективність не тільки у промисловості, а й сфері послуг та громадських організаціях.

Масаакі Імаї, Президент інституту KAIZEN (KAIZEN Institute), засновник виробничої філософії KAIZEN, гуру міжнародного менеджменту

Японія визнала незалежність України 28 грудня 1991 р., а 26 січня 1992 р. встановила з нею дипломатичні відносини.

У 1994 р. у структурі Японської федерації економічних організацій «Кейданрен» (з травня 2002 р. – Японська федерація бізнесу) було створено Комітет ділового співробітництва з Україною («Український комітет»). Його фундаторами виступили близько 30 зацікавлених у співробітництві з Україною великих японських компаній.

Уряд Японії 17 вересня 1996 р. включив Україну до списку країн, яким надаються страхові гарантії за зовнішньоекономічними операціями. Важливим кроком у розбудові двостороннього торговельно-економічного співробітництва стало підписання 6 жовтня 1997 р. меморандумів з Міністерством міжнародної торгівлі та промисловості (ММТП) і Ексімбанком Японії (нині Японський банк міжнародного співробітництва) щодо забезпечення японських урядових гарантій торговельного та інвестиційного страхування експорту, кредитів

та інших зовнішньоекономічних операцій з Україною. Ці документи створили правове поле для відкриття нових кредитних ліній Ексімбанком Японії за умови гарантій торговельного страхування ММТП під найбільш перспективні спільні проекти в суднобудівній, металургійній, хімічній, агропромисловій та телекомунікаційній галузях економіки України.

У межах Міністерства економіки України у 2002 р. відповідно до наказу було утворено Координаційну раду з питань економічного співробітництва з Японією та схвалено її персональний склад.

Відновленню переговорного процесу щодо майбутніх напрямів кредитно-інвестиційного співробітництва з Японським банком міжнародного співробітництва (ЯБМС) та можливості України стати повноцінним реципієнтом фінансової допомоги, що надається в межах програми ОДР, сприяли здійснені протягом 2002–2005 рр. візити делегацій японських банкірів в Україну.

Нову сторінку у розвитку фінансово-інвестиційного співробітництва між урядами Японії й України було відкрито 29 березня 2005 р. у Києві. Підписання Міжурядової угоди (у формі обміну нотами) та Кредитної угоди про надання позики на суму 19 млрд. єн на реконструкцію Державного міжнародного аеропорту «Бориспіль» стало першим кроком у рамках реалізації програми Офіційної Допомоги Розвитку Уряду Японії. Також тривають робочі консультації з розширення ієнових позик програми ОДР на основі фінансування другого проекту «Спорудження мостового переходу через р. Південний Буг у м. Миколаєві».

Важливою подією у розвитку українсько-японських відносин став офіційний візит Президента України

改善

В. Ющенко у липні 2005 р. Цього ж року було підписано Протокол погодження між Україною та Японією стосовно доступу до ринків товарів та послуг України у контексті вступу нашої держави до СОТ.

Новим інструментом фінансово-кредитної підтримки двосторонньої торгівлі має стати міжбанківська кредитна лінія, укладена у 2005 р. між ВАТ «Укресімбанк» і ЯБМС у обсязі 50 млн. дол.

У 2006 р. розпочалося співробітництво з Токійською фондовою біржею. У цьому контексті українська сторона зацікавлена у залученні досвіду японських експертів до розроблення концепції ринку цінних паперів в Україні. Обидві сторони мають намір налагодити практику обміну фахівцями у зазначеній сфері.

Велике значення має грантова допомога (близько 141,7 млн. дол. США), яку Японія надає Україні.

Розвиток українсько-японських відносин є досить динамічним і результативним, а його подальша інтенсифікація лежить у площині плідного співробітництва між урядовим та приватним секторами кожної з держав. Пріоритетними напрямками такої співпраці мають стати інвестування, кредитування, грантова допомога з боку Японії, а також наукове співробітництво і створення спільних підприємств у різних галузях.

У 2008 р. збереглась динаміка інтенсивного зростання двосторонньої українсько-японської торгівлі: загальний товарообіг збільшився майже у 2 рази порівняно з аналогічним періодом минулого року і досяг позначки 2901,7 млн. дол. (табл. 1).

Таблиця 1

Показники торгівлі між Японією та Україною

показник\рік	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
товарообіг	522,2	630,2	947,2	1497,3	2901,7	630,63	815,71
експорт	100,2	82,0	98,58	91,04	115,7	111,16	122,76
імпорт	422,0	548,2	848,6	1406,2	2786	519,47	692,95
сальдо	-321,8	-466,2	-750,0	-1315,2	-2670,3	-408,31	-570,19

За даними Посольства України в Японії

Український експорт до Японії в докризові роки характеризувався низьким рівнем переробки, однак відбулись певні зміни у його структурі. Скажімо, у 2007 р. на перше місце (у 2006 р. також) вийшли поставки феросплавів, які відновились у 2008 р. на загальну суму 34,85 млн. дол., що становить

30,12% загального обсягу українського експорту до Японії. Це майже в 4 рази більше, ніж за аналогічний період 2007 р. На зростання поставок цих напівфабрикатів металургії до Японії вплинула світова динаміка росту цін на металопродукцію у першій половині поточного року та низка обмежувальних заходів у Китаї, який є одним із найбільших світових постачальників феросплавів, що спричинило

значне зростання цін на них.

Друге місце посіли вироби з титану на загальну суму 21,08 млн. дол., або 18,22% загального обсягу українського експорту до Японії, що майже у 2,7 рази більше, ніж за попередній рік.

Молочна продукція посіла третє місце у товарній структурі експорту, проте обсяги її зменшились на 25% і становили 19,07 млн. дол., або 17% загального експорту.

Позитивним є те, що в останньому кварталі 2008 р., незважаючи на економічну кризу в Японії та зниження промислового виробництва, здійснено поставки чавуну з України на суму 14,16 млн. дол., що становить 15,55% обсягу загального експорту.

Збільшились також у 3 рази експорті поставки водню та інертних газів до рівня 5,45 млн. дол.

На жаль, скоротився на 50% експорт алюмінію необробленого, який у 2007 р. посідав перше місце. Обсяги його експорту у 2008 р. становили майже 16 млн. дол. Така негативна тенденція може бути спричинена загальним зниженням обсягів виробництва автомобілів та електроприладобудування, які є головними споживачами алюмінієвих заготовок у Японії. Незначними були також поставки продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – лише 0,2 млн. дол., тобто 2,55% обсягів 2007 р. (табл. 2).

Японський імпорт до України, як і минулого року, формувался здебільшого на основі продукції високо-технологічних виробництв, лівова частка якої припадала на машинобудівну галузь. Протягом 2008 р. спостерігалось зростання всіх основних товарних позицій японського імпорту. При цьому основним чинником стрімкого його нарощування було збільшенням поставок японських легкових та вантажно-пасажирських автомобілів і комплектуючих до них, що традиційно є головними групами імпорту, частка яких у сумі становила 83% загального обсягу. Імпорт японських автомобілів сягнув рів-

Таблиця 2

Основні товари експорту України до Японії, 2007–2010 рр. (млн. дол. США)

показники\товари	2007 рік	% до заг. експорту	2008 рік	% до заг. експорту	динаміка	січень-вересень 2009	січень-вересень 2010	динаміка
алюміній необроблений	31,57	34,68	15,96	13,79	-15,613	9,74	11,67	1,94
молочна продукція	26,11	28,68	19,6	16,94	-6,509	0,00	0,00	0,00
продукція хімічної промисловості	8,24	9,05	0,21	0,18	-8,028	0,00	17,89	17,89
титан та вироби з титану	7,89	8,67	21,08	18,22	13,19	0,66	4,29	3,63
феросплави	8,86	9,74	34,85	30,12	25,986	4,1	16,58	12,47
водень, інертні гази та інші неметали	2,08	2,28	6,3	5,45	4,22	1,88	1,29	-0,58

За даними Посольства України в Японії

ня 2 244 млн. дол., що у 2,16 раза більше, ніж за аналогічний період попереднього року. Відповідно зросли у 1,5 раза обсяги поставок автозапчастин та комплектуючих – 69,9 млн. дол.

Окремо слід відзначити збільшення у 2008 р. у 2,3 раза імпорту медичної апаратури, до позначки 73,71 млн. дол., що свідчить про поступовий розвиток та переоснащення вітчизняної медицини.

Позитивним явищем залишається те, що майже 90% японського імпорту становить машинотехнічна продукція, яка не виробляється в Україні та є доповнюючою стосовно українських товарів. Аналогічні тенденції спостерігаються у відносинах Японії з іншими країнами Східної Європи і СНД.

Торгівля послугами становить лише 1,3% загального обсягу двосторонньої торгівлі, хоча характеризується, починаючи з 2004 р., щорічним зростанням у середньому в 1,5 – 3 рази.

За підсумками 9 місяців 2008 р. зберігалась позитивна динаміка зростання торгівлі послугами між Україною та Японією, що сягнула 29,356 млн. дол. (аналогічний період 2007 р. – 14,285 млн. дол.). Негативне сальдо становило 2,687 млн. дол., що пов'язано насамперед зі зростанням двостороннього товарообігу між цими країнами, що, у свою чергу, призвело до збільшення послуг, спрямованих на обслуговування торговельних операцій, включно з послугами зв'язку, транспортними, діловими тощо. Зокрема, вітчизняний експорт послуг збільшився на 75%, до рівня 13,33 млн. дол. (за 9 місяців 2007 р. – 7,6 млн. дол.). У його структурі переважали транспортні послуги – 7,76 млн. дол. (58,2%), ділові, включно з перепродажем товарів, операційний лізинг тощо – 2,69 млн. дол. (20,2%), професійні та технічні послуги – 1,17 млн. дол. (8,8%).

Імпорт послуг з Японії також зріс у 2,4 раза, становлячи 16,2 млн. дол. (у січні-вересні 2007 р. – 6,67 млн. дол.). Основними видами імпортованих послуг були державні – 8,016 млн. дол. (разом з наданою на двосторонній основі технічною допомогою у формі медичних і культурних грантів, 50%), ділові, професійні та технічні – 4,76 млн. дол. (29,7%), послуги транспорту та зв'язку – 2,7 млн. дол. (16,9%).

Свідченням сталої довіри японських ділових кіл до інвестиційного клімату в Україні став чистий приріст прямих японських інвестицій у вітчизняну економіку у січні-вересні 2008 р. на 1,7 млн. дол., до рівня 62,5 млн. дол. Нині в Україні працює 23 підприємства з японським капіталом. Японія разом з Республікою Корея очолює список іноземних інвесторів в економіку України серед країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Найбільший обсяг японських інвестицій (59,5% загального обсягу) залучено в українську промисловість – 39,05 млн. дол.; у сферу торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 26,3 млн. дол., або 40,2%; у сферу операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям – 110,6 тис. дол., або 0,2%.

Водночас, за даними Посольства Японії в Україні, інвестиції в економіку України (з урахуванням прямих ін-

вестицій філій японських корпорацій, розташованих в Європі) сягають 300 млн. дол.

У березні 2009 р. уряди України та Японії підписали відповідні документи про співпрацю у сфері розроблення нових енергетичних та промислових технологій і провадження зелених інвестицій.

Згідно з укладеними документами Україна, відповідно до Кіотського протоколу, надає Японії 30 млн. одиниць квот на викиди шкідливих речовин, що забруднюють атмосферу.

Усього Україна має квоти на 4,5 млрд. одиниць. Згідно з розрахунками, до 2012 р. вона використає для своїх потреб квоту у 2,8 млрд. одиниць, а 450 млн. одиниць за рішенням уряду буде продано іншим країнам світу.

Розвиток українсько-японських відносин у науково-технічній сфері посідає важливе місце серед основних пріоритетів розбудови всього спектра українсько-японських відносин, особливо у контексті реалізації взаємовигідних проектів та здійснення спільних досліджень між науково-дослідними інституціями обох країн.

Вагомим інструментом плідної співпраці є діяльність українсько-японського центру в Києві. У липні 2005 р. між Міністерством економіки України та МЗС Японії було підписано відповідну Угоду про реалізацію проекту технічного співробітництва «Українсько-японський центр», на базі якого проводяться бізнес-семінари, здійснюються проекти, спрямовані на розвиток інвестицій і торгівлі, співробітництво між науковцями, промисловим сектором та державними структурами, викладається японська мова, а також реалізуються заходи з науково-технічного та культурного обміну.

З метою започаткування системного довгострокового співробітництва у науково-технічній сфері 15 лютого 2006 р. у Києві відбулось Перше (установче) засідання українсько-японської комісії з науково-технічного співробітництва, у ході якого сторони виявили зацікавленість щодо виконання спільних проектів та висловили готовність сприяти розвиткові співпраці шляхом організації спільних семінарів, регулярного обміну науковцями та експертами, впровадження науково-дослідних проектів та досліджень, зокрема, у таких пріоритетних галузях, як матеріалознавство, нанотехнології, інформаційні технології, науки про життя (включно з біотехнологією та радіологією), а також енергозберігаючі технології.

Для України співробітництво з Японією є важливим з огляду можливості залучення інвестицій в інфраструктурні проекти, особливо під час підготовки до проведення у 2012 р. чемпіонату Європи з футболу.

19 січня 2011 року відбулась зустріч Президента України Віктора Януковича та Імператора Японії Акіхіто, у ході якої Глава Української держави висловив упевне-

ність, що його офіційний візит до Японії дасть змогу піднести двосторонні відносини наших країн на якісно новий рівень. Президент зауважив, що, безперечно, взаємини України та Японії мають бути активізовані. Зі свого боку Імператор Акіхіто зазначив: «Я дуже радий, що Ваш візит сприятиме зміцненню відносин України та Японії».

Президент узяв участь у першому українсько-японському форумі «Інвестиційні можливості України», де підкреслив високу зацікавленість України у присутності японського бізнесу в усіх сферах нашої економіки.

«Передусім, хочу висловити вдячність Японській організації зовнішньої торгівлі – ДЖЕТРО, Японському банку міжнародного співробітництва та Японському інституту іноземних інвестицій за організацію цього масштабного заходу, спрямованого на презентацію інвестиційних можливостей України.

Щиро вдячний також представникам ділових кіл та офіційних установ Японії, які відгукнулись на наше запрошення. Перекоаний, що сьогоднішній семінар сприятиме підвищенню зацікавленості японських компаній в інвестуванні та веденні бізнесу в Україні.

Насамперед хочу звернутися до тих представників японського бізнесу, які ніколи не були в Україні та лише обмірковують ідею співпраці на цьому напрямі.

Уявіть собі одну з найбільших європейських країн, яка з одного боку межує з Росією, з іншого – з Європейським Союзом, а ще з іншого має широкий вихід до Чорного моря.

Уявіть собі країну, яка виготовляє сучасні космічні кораблі, літаки та іншу новітню продукцію машинобудування.

Уявіть собі країну з практично необмеженим потенціалом сільського господарства, країну, яка входить у десятку світових лідерів за кількістю дипломованих програмістів, країну з освіченим, працьовитим народом, для якого нинішній історичний момент – це момент істини.

Момент випробування та іспиту на здатність бути успішним.

Якщо все це скласти до купи, то в результаті ви побачите ідеальний момент для успішного здійснення інвестування», – сказав Віктор Янукович.

Глава Української держави зазначив: мистецтво ін-

вестора полягає в тому, щоб у правильний час опинитися у правильному місці і прийняти правильне рішення. «Сьогодні Україна – це «три в одному»: правильне місце, правильний час і правильне рішення», – зауважив Президент України, додавши, що закликає японських бізнесменів повірити не словам, а конкретним цифрам.

Віктор Янукович констатував, що, подолавши економічний спад, Україна вийшла на етап стабільного розвитку. Президент, зокрема, нагадав, що за підсумками 2010 р. зріст ВВП склав близько 5%, а промислового виробництва – майже 11%.

«Наступного року, за деякими прогнозами, Україна матиме одні з найкращих показників зростання ВВП на континенті.

Улітку минулого року Уряд презентував програму економічних реформ на період до 2014 року, яка стосується переважно чотирьох основних складових – забезпечення макроекономічної стабільності, підвищення соціальних стандартів, поліпшення бізнес-клімату та умов залучення інвестицій, а також модернізації інфраструктури в основних галузях промисловості. Ми активно працюємо над удосконаленням державних механізмів поліпшення інвестиційного клімату в Україні.

З цією метою мною була створена Рада вітчизняних та іноземних інвесторів, робота якої повинна стати додатковим важелем у процесі підвищення інвестиційного потенціалу та привабливості нашої держави.

Найближчим часом буде затверджено персональний склад Ради, до якого увійдуть керівники найбільших українських підприємств і найбільші іноземні інвестори.

Зокрема приємно, що і представники великого японського бізнесу висловили зацікавленість працювати у рамках цього механізму взаємодії влади та підприємців.

Перекоаний, що під час сьогоднішнього заходу ви отримаєте детальну інформацію щодо умов інвестиційної діяльності в Україні, наявного потенціалу співпраці у сферах енергозбереження, сільського господарства, а також стосовно конкретних економічних проєктів», – зазначив Президент.

«Я хочу ще раз підкреслити високу зацікавленість України у присутності японського бізнесу в усіх сферах нашої економіки та освоєнні японським капіталом перспективного українського ринку. Тому запрошуюю підприємства і компанії Японії серйозно переглянути свої стратегії розвитку бізнесу на українському напрямі, з урахуванням позитивних змін, які відбулися в нашій державі за останні місяці», – сказав Віктор Янукович.

Учасникам форуму Глава держави запропонував активніше співпрацювати з українськими партнерами і розпочати ділові переговори просто зараз. Віктор Янукович побажав учасникам заходу плідної роботи та всіляких успіхів у спільній справі розбудови торговельно-економічних відносин між Україною та Японією.

Батько філософії безперервного удосконалення Масаакі Імаї 13 грудня 2010 р. відвідав Україну для участі у церемонії відкриття KAIZEN Клубу. Книги Масаакі Імаї

«Кайдзен: ключ до успіху Японії в конкурентній боротьбі» та «Гемба Кайдзен: здоровий глузд, недорогий підхід до управління» перекладені багатьма мовами і розійшлися мільйонними накладами. Тепер філософія постійного прагнення до вдосконалення торує свій шлях до серця і мозку українського бізнесу, органів державного управління, місцевого самоврядування, громадських організацій.

«Україна і Японія – ніби такі далекі, а насправді – близькі світи. Допитливе око романтика вбачає в Японії і в Карпатах ту саму атмосферу туманних перевалів, той самий «сніг по самі вуха» в гірських селищах, які під-

* * *

Сонце і спокій. Квітучий сад...
Гірський краєвид і водоспад.
Тиша і радість. Спів солов'я.
Щастям наділена Японія!

Раптом порушений звичний лад:
Хвиля. Цунамі. Суцільний ад.
Люди. Каміння. Попіл. Земля.
Двадцять століть
і рік одинадцятий:
Я -п -о -н -і -я...

Нова загроза: ледь стримує атом
В легенях своїх «Фукусіма»,
Невже намагається нам нагадати
Жах Нагасаки та Хіросіми?!
- Вже був в історії рік сорок п'ятий:
Японія, атомом розіп'ята...

Схиляє голову світ
перед Тобою, Країно,
Та, мабуть, Тебе розуміє найбільше –
Лише моя Україна,
Що після Чорнобиля має будинки і
Навіть дерева мертві.

носяться стрімкими дахами хат, здається, до самого неба... Схожий аромат старої деревини та ладану огортає японські храми й українські дерев'яні церкви. Так само квітнуть вишні навесні. Та сама віковична поезія розчинена в повітрі та людських серцях... І глибокий смуток думки про Чорнобиль та Хіросіму і Нагасаки», – написав кілька років тому український послідовник японської Кайдзен-філософії, генеральний менеджер бізнес-програми проекту «Українсько-японський центр» Іван Сарвар.

Сьогодні до смутку через ті дещо віддалені трагічні події та жертви додається гострий біль нинішніх втрат. І віра в те, що сильна та мужня Японія зуміє приборкати мирний атом, що знепокорився, і постане, долаючи наслідки катастрофи, ще могутнішою і сильнішою.

Й так само: людей, -
Готових до... самопожертви.

Я знаю, повернеться світу краса,
Така, як в картинах К. Хокусая:
Місяць і тихі хвилі морські,
Гармонія світла у душах людських,
Японської сакури квіти в росі...
Та, поки що, все це – немов уві сні.

* * *

Вірю, що скоро повстане
з руїн самодостатня японська
НАЦІЯ,
Адже в її давньовічній традиції
«ДЕРЖАВА» і «МИ» превалює
над «Я»!

Світлана Герегова,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
факультету історії, політології
та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Франкофонія по-українськи

Проведення Міжнародного фестивалю франкофонії в Україні стало вже традицією. Учетверте поспіль прихильники франкомовної культури та мистецтва відзначають свято, що популяризує французьку мову, культуру і такі

основні цінності франкофонії, як демократія, збереження миру, відстоювання прав людини, повага до культурного розмаїття. Цьогорічний Тиждень франкофонії відбувся з 15 по 22 березня в десяти містах України. Українські

франкофони взяли участь у численних культурних заходах: кіноподіях, виставках, літературних зустрічах, концертах, фестивалях. Обличчям Франкофонії-2011 в Україні став музикант Олег Михайлюта (Fahot/TNМК).

Термін «франкофонія» уперше вжив французький географ Онезім Реклю для позначення сукупності людей і країн світу, які використовують французьку мову для своїх потреб. Нині франкофонія – це держави, що входять до Міжнародної організації Франкофонії (56 держав-членів і 19 країн-спостерігачів, серед яких із 2006 р. – й Україна). Минулого року організація відзначила своє 40-річчя. Її девізом стало відоме французьке гасло: «Рівність! Свобода! Братерство!» На сьогодні, за даними МОФ, французькою мовою послуговуються близько 200 млн. людей на планеті, серед них – 1 млн. українців.

За традицією, фестиваль у кожній країні очолює відома людина. Цього року головним представником української франкофонії став музикант Олег Михайлюта (Fahot/TNМК). Fahot запевнив, що дуже радий можливості поспілкуватися французькою мовою та має бажання вдосконалювати її знання. А також згадав про своє перше знайомство з

Францією шість років тому, коли побував на музичному фестивалі Ля-Рошель. З того часу фронтмен української популярної групи полюбив і країну, і мову, а також написав кілька пісень французькою, що ввійшли до репертуару TNМК.

Радник з питань культури та співробітництва Посольства Франції в Україні Анн Дюрюфле відзначила, що французька мова є знаковою складовою, яка об'єднує країни МОФ. На її думку, важливим аспектом є цінності, які пропагує ідея франкофонії, а саме – вільний обмін між народами, культурне різноманіття, демократичні цінності, повага до прав людини, мирне співіснування на планеті. «Ця подія, яку ми влаштовуємо в Україні вже вчетверте, – найкращий доказ важливості політичних відносин і культурного обміну між нашими країнами», – наголосила Анн Дюрюфле.

Цьогоріч до організації Тижня франкофонії в Україні, окрім посольств франкомовних країн, долучилися МЗС України та Міністерство культури України, а також ряд інших відомств та організацій. Програма Четвертого міжнародного фестивалю франкофонії в Україні вразила своєю різноманітністю та насиченістю. Афіша заходів охопила майже всі сфери мистецтва: літературу, кіно, театр, виставки, творчі зустрічі, концерти, круглі столи, тематичні розмовні клуби.

Серед традиційних та улюблених подій фестивалю – «Ніч франкомовного короткого метра», яка тривала протягом двох днів у кінотеатрах Києва, Одеси, Рівного, Сімферополя,

Севастополя, Запоріжжя. На відкриття цієї події завітав переможець Каннського фестивалю в номінації «Найкращий короткометражний фільм» 2010 року режисер Серж Аведікян. До речі, творчий шлях митця тісно переплітається з Україною, адже він має зіграти головну роль і виступить співрежисером фільму, присвяченого 90-річчю Сергія Параджанова. Вихід кінотвору заплановано на 2014 рік. А новий проект «Панорама африканського кіно» вперше представив українським глядачам яскравий світ кінематографа чорного континенту, який експерти вважають «різноманітним, чуттєвим та унікальним за своєю суттю». На суд глядачів були винесені роботи режисерів із Сенегалу, Руанди, Мавританії, Малі та Кот-д'Івуару.

Яскравою подією цьогорічної франкофонії став концерт швейцарського співака Паскаля МГ. Столична публіка побачила музичний спектакль «Катрін Д'Е у пошуках чарівного принца», в якому Діва романської Швейцарії відобразила свою історію в піснях великих

метрів франкомовної естради – Жана-Жака Гольдмана, Барбари, Едіт Піаф та ін.

У п'яти містах України відбулися гастрольні концерти відомого всьому світові ліванського мультиінструменталіста Абажі. А шанувальники сучасної французької літератури активно дискутували під час круглого столу «Франкофонія і література: Свобода слова», в якому взяли участь відомі літератори Канади, Швейцарії та України, серед них були Сильв'ян Дюпюї, Бесси Міфтії, Олена Бочорішвілі та Андрій Курков.

Урочистий концерт-закриття Тижня франкофонії відбувся в Києві у Національній філармонії України, у ньому прозвучали твори відомого французького композитора Клода Дебюссі та музиканта українського походження Ігоря Стравінського, який зробив великий внесок у збагачення французької музичної культури.

Фестивальні події тривали до кінця березня, залучаючи ще більше прихильників та поціновувачів французької культури.

**Підготувала
Леся САВЧИН**

Республіка Туркменістан: «епоха Великого Відродження»

**Владислав
АКУЛОВ-МУРАТОВ,**
кандидат наук
державного управління

Ольга БУДЬКО,
здобувач Дипломатичної
академії при МЗС

Частина 1. Родом з минулого

*Via es vita: status
quo ad praesentium*

У країнах пострадянського простору, що належать до європейської цивілізації, де проповідь імовірності втілення Бога в людині і людини в Бозі, співіснування у Христі двох рівноцінних начал – божого та людського – зріднує християнську традицію в Європі з буддійською в Південно-Східній Азії. Але одночасно різко відокремлює її від ісламської, домінуючої на Близькому і Середньому Сході, яка проводить майже нездоланну межу між людиною та Богом. Відповідно, взаємини між цими цивілізаціями при збереженні їхньої ідентичності будуються залежно від того, якою мірою кожна з них здатна мирно співіснувати і взаємодіяти з іншими за різних умов. Проте, як свідчить історичний досвід, більш-менш мирне співіснування християн-

ської та мусульманської цивілізацій у межах однієї держави можливе лише у рамках докапіталістичних традиційних відносин. Прикладом цього був Радянський Союз, який, жорстоко придушуючи будь-які паростки капіталізму на всіх успадкованих імперських територіях царської Росії, фактично відродив ісламський традиціоналізм Середньої Азії в нових, «соціалістичних» формах. Тому міжцивілізаційне розмежування з Європою – природне і незворотне. Адже пострадянська цивілізаційно-культурна ідентичність на сьогодні визначена чітко: після розпаду СРСР жодна з держав Середньої Азії не декларувала бажання стати частиною Європи. Принаймні, так, як це робить Туреччина.

Для більшості народів пострадянського Сходу традиції та канонізовані стилі мислення є основною культурною домінантою. А, як відомо, традиційні суспільства зміню-

ються вкрай повільно. Для носіїв таких відносин характерні певні психологічні стандарти і норми поведінки: постійність, стабільність, повторюваність. Проте, це зовсім не означає відсутність динаміки розвитку або абсолютного неприйняття нового. Це, швидше, є обачним поступовим звиканням до нового та його засвоєнням. До того ж особливою пошаною на Сході користуються лідери, влада яких (як незаперечне старшинство) має патерналістський характер. У Туркменістані патріархально-родовий устрій зберігався в класичному вигляді аж до кінця XIX ст.! Отже, очевидно, що на подібний ґрунт не можуть бути поспішно і бездумно перенесені принципи сучасної західної політичної та економічної культури.

Таке переконавання, на думку авторів, має ґрунтовне підтвердження з огляду на генезис політико-економічного розвитку усіх чотирьох середньоазіатських республік, які за часів СРСР було виокремлено в один з 19 економічних районів із населенням більш 31 млн. осіб, що спеціалізувався на використанні місцевих природних ресурсів: видобуток газу, кольорова металургія, хімічна, легка і харчова промисловість. З точки зору сільського господарства, цей регіон був основною бавовняною, шовківницькою та вівчарською базою Радянського Союзу.

Порівняно з іншими рес-

публіками, Туркменістан – найбільш рівнинна країна Середньої Азії: 80% території займають піщані напівзарослі пустелі. Найважливіші корисні копалини – нафта і газ (за розвіданими запасами 2-е місце на пострадянському просторі після Росії та 4-е у світі). Є низка дрібних родовищ вихристого вугілля, багаті поклади мінеральних солей усіх відомих типів родовищ, великі поклади самородної сірки, бентонітів, озокериту (за промисловими запасами 2-е місце на пострадянському просторі після України), будматеріали, родовища цегляних глин, гравію для шляхо-будівельних робіт, питні, технічні, йодобромні та мінеральні лікувальні води тощо. Велика частина пустелі використовується як цілорічне пасовище. Близько 2% площі займають зрошувані землі – це основний фонд землеробства Туркменістану.

Сучасна політична та економічна історія цієї країни розпочалася у складі СРСР, завдяки якому Туркменістан набув структурних ознак державності, став аграрно-індустріальною республікою з багатогалузевою промисловістю і великим механізованим сільськогосподарським виробництвом. Капітальні вкладення у народне господарство у 1924-1989 рр. перевищили 15 млрд. крб. (1,2% усіх капіталовкладень СРСР). У народному господарстві Радянського Союзу Туркменістан виді-

лявся нафтовою, газовою, хімічною, машинобудівною та скляною промисловістю, а також виготовленням художніх килимів. Сільське господарство спеціалізувалося на виробництві бавовнику (понад 1 млн. т щороку), особливо тонковолокнистого (третьина загальної кількості), каракулевих смушок та шовку-сирцю. Продукція народного господарства експортувалася майже до 50 країн світу. Натомість, до республіки ввозилися чорні метали, машини, устаткування, хліб, ліс, мінеральні добрива, 70% товарів народного споживання. Тому і досі в Туркменістані є глибокі диспропорції між розвитком добувних (сировинних) галузей і станом переробної промисловості.

Відзначався розвиток культури – з'явилися і на постійній основі функціонували театри, у тому числі опери та балету, симфонічний оркестр, естрадні колективи.

За роки радянської влади були ліквідовані чума, натуральна віспа, поворотний тиф, малярія, трахома. Тому населення Туркменістану, особливо після Великої Вітчизняної війни, зростало дуже швидкими темпами. Національний прибуток збільшився майже у 4 рази, при чому дві третини цієї суми витрачалося на споживання. Після землетрусу 1948 р., що зруйнував Ашхабад і навколишні селища, було зведено нові сейсмостійкі будівлі, внесено поправки до правил і норм проектування об'єктів цивільного та промислового будівництва. У сільській місцевості зводилися багатоквартирні житлові будинки, проводилася робота з благо-

устрою та інженерного облаштування.

З 1924 р. влада в республіці належала комуністичній партії, яка об'єднала представників близько 70 національностей і народностей Туркменістану. Зрозуміло, що це було за повного контролю з боку Москви і засилля у вищій ланці партапарату представників інших, в основному слов'янських, етносів. Комуністи, спираючись на місцеві кадри і навчаючи їх, удосконалили систему управління народним господарством, підвищили рівень керівництва, активно розвивали місцеву культуру і мистецтво, чого зовсім не було за часів російського царату. Проте, бездумна індустріалізація та хімізація сільськогосподарського і промислового виробництва вже у 80-х рр. виявила, як і скрізь у колишньому Союзі, свій зворотний бік. У Туркменістані з'явилися райони, які за екологічними та медико-санітарними показниками стали зоною екологічного лиха. Гонитва за горезвісним мільйоном тонн бавовни на рік далася взнаки: деградація ґрунтів, погіршення здоров'я населення, розповсюдження вірусного гепатиту, туберкульозу, онкології, пияцтво,

наркоманія, високий рівень дитячої та материнської смертності.

Особливості управління в Туркменській РСР, на які не могли не зважати комуністи, крилися в історії самого народу і процесу становлення в республіці радянської влади, яка спочатку принципово вступила в конфлікт з місцевими елітами та ісламом. Так звана боротьба з басмацтвом 1918-1938 рр. змушувала туркменів тікати з СРСР, а потім нападати з-за кордону або піднімати повстання всередині країни, протестуючи проти колективізації, розкуркулення, централізованих м'ясо- та хлібозаготівель. Це було трагедією туркменського народу. Проте до 1935 р. радянська влада змогла об'єднати у колгоспи понад 70% усіх селянських господарств республіки і певною мірою змінити місцевий уклад життя. Однак, членство в колгоспах часто визначалося приналежністю до певного племені. Тому до керівництва республікою згодом прийшов прошарок місцевого партапарату, який побудував систему управління за традиційними східними принципами, що, загалом, влаштовувало Кремль. Та й місцевим партійним бон-

зам була зрозумілою кулурна поведінка московської партійної верхівки, яку вони навчилися улещувати, спираючись на власні особливості східного менталітету та азійської системи комунікацій, які, внаслідок природного розвитку ідей радянської партноменклатури на ґрунті ісламського сходу, зумовили культ правлячої особи.

Пізніше, у критичний для себе період 1941-1943 рр., Москва пішла на поступки, особливо щодо релігії та соціально-побутового життя місцевого населення. Залучаючи його на свій бік, Кремль зробив ставку на власну гнучкість, економічні й соціальні чинники розвитку, адже традиційно племінні зв'язки для туркменів важать більше, ніж національні: досі практично всі туркмени, окрім городян, знають свою племінну приналежність. У дорадянський період кожне туркменське плем'я, яке справдавна кочувало і мало свій чітко визначений ареал проживання, межі якого дуже рідко порушувалися, зберігало власні родоплемінні стосунки і відповідні відносини з іншими племенами, органами влади, користувалося власністю і розподіляло ресурси «за вер-

тикаллю». З приходом радянської влади ці межі поступово зникали й автохтонне населення дістало можливість вільно переміщуватись і навіть переселятися – з'явилися перспективи для об'єднання всіх туркменів і перетворення їх на єдину націю. Проте, отриманою свободою, на відміну від своїх сусідів – узбеків, казахів, таджиків – туркмени не скористалися, насамперед через надмірну схильність до традицій і консервативності, переконання, що краще жити і померти там, де народилися. Тому вони менше, ніж представники інших національностей, мігрували не тільки в межах СРСР, а й у власній республіці. До того ж, процесові консолідації туркменів в єдину націю перешкоджала політика адміністративного регулювання Кремлем. Унаслідок цього відбулася консервація родоплемінних відносин – кожне плем'я залишилося жити в межах власного, історично визначеного ареалу. Отже, призначення за принципом ротації перших осіб республіки з-поміж вихідців із крупних туркменських племен призводило до відомого кадрового сценарію – трайбалізм – опору

на представників свого племені або роду та дискримінації представників усіх інших етнічних груп (на відміну від Узбекистану і Таджикистану, де більшою мірою відбувався клановий поділ). Як наслідок – періодично змінювалась майже вся туркменська частина чиновницького апарату республіки.

Усього в Туркменістані нараховується понад 30 родів і племен, які об'єднуються навколо декількох основних етнічних угруповань: текінців, салирів, сариків, гокленів (гекля), чаудурів, йомудів. Тому, аналізуючи формування комплексних системних передумов зовнішньої та внутрішньої політики Туркменістану і плануючи подальші перспективні міждержавні стосунки з цією країною, треба мати на увазі проблеми, пов'язані з племінною неоднорідністю туркменів, оскільки виникнення серйозних суперечностей на основі племінних відмінностей є високо ймовірним за несприятливих обставин, і перш за все – у разі загальної дестабілізації суспільства в країні.

Спочатку Москва зробила ставку на текінців, а племена гекля і йомуд були усунуті від влади. Це не

дало можливості побудувати правильний баланс сил у республіці, скеровувати відносини між ними у бік конструктивного розвитку та співробітництва і призвело врешті-решт до розвитку неофеодалізму. З перших туркменських керівників 1920-1930-х рр. не залишилося нікого, окрім їхніх дітей, які живуть за межами Туркменістану. Вся тодішня еліта, що групувалася навколо них, була знищена сталінізмом – не залишилось навіть імен. У 1943-1951 рр. владні структури республіки займали ахалські текінці на чолі з Ш. Батировим, який мав авторитет захисника туркменів і національного лідера. У 1951-1958 рр. ахалських текінців витіснили алілінці на чолі з С. Бабаєвим, який, як і С. Ніязов, виховувався в жорстких умовах інтернату, увійшовши в історію Туркменістану як одіозна фігура: був одним із організаторів і головних виконавців політичного розгрому в 1951 р. групи «учених-націоналістів». У 1960 р. алілінська номенклатура поступилася місцем марійським текінцям на чолі з Д. Караєвим, який приблизно через півроку раптово помер на тлі боротьби за владу, що розгорталася в

Туркменії. Тоді переміг Б. Овезов (1960-1969 рр.), і йомуди витіснили марійських текінців. Але згодом несподівано місце Першого секретаря ЦК КПТ посів М. Гапуров (1969-1985 рр.), який загалом більше 30 років перебував на керівній партійній і радянській роботі. Ашхабад заповнили вихідці з Чарджоу – одного з найбільш строкатих ареалів родоплемінного розселення туркменів. Цей керівник мав великий авторитет і пошану серед населення республіки. Його запрошували на весілля, ювілеї, урочистості як аксакала (старійшину), і він приймав запрошення, а також приходив до людей на похорони і поминання за власною ініціативою. У Туркменістані цій стороні життя людини досі приділяють дуже велику увагу. Незважаючи на великий політичний і практичний досвід, він не був сприйнятий режимом С. Ніязова.

Однак еліта 50-80 х рр. зберегла певний вплив. Її представники займали посади голів правління Центробанку і Кабінету Міністрів Туркменістану, прем'єрів, віце-прем'єрів, міністрів, їх заступників, губернаторів велаятів, послів, директорів великих підприємств, війтів крупних племінних кланів. Вони залишилися багатими людьми, брали участь в «опозиції», спробах здійснення державного перевороту та замахів на Президента Туркменістану.

Нова еліта країни – це ті, хто прийшли до влади разом з С. Ніязовим. Особливість його правління – жорстке припинення використання родинних зв'язків на державній службі, що мало нівелювати вплив

будь-якого з племінних кланів (у самого Ніязова була невелика родина, до членів якої він ставився «з холодком»). Однак в останні роки свого правління він залучав їх до управління державою. Чиновники на той час були корумпованими, але не виходили за певні рамки: якщо хтось ставав багатшим, ніж «дозволялося», він опинявся у в'язниці. Діяльність еліти, що згуртувалася навколо С. Ніязова, його таланти лідера і керівника (а він, на відміну від решти керівників посткомуністичних держав, вважав за краще особисто ухвалювати закони) яскраво проявляються в історії розвитку його кар'єри.

С. Ніязов достатньо активно взаємодіяв з міжнародним співтовариством і звільняв з посад туркменських «правозахисників», утім, як і власних підлеглих. У 2003 р., після замаху на його життя, було проведено велику кадрову чистку, не зважаючи на національно-кланові ознаки – з посад було звільнено всіх керівників силових відомств. Армію, хоча та й не відігравала вирішальної ролі, було поставлено під контроль на основі національної специфіки: постійна ротация вищого керівництва і територіальна ро-

тація рядового складу, тобто район служби завжди повинен бути максимально віддалений від місця народження/призову. У 2005 р., в рамках антикорупційної кампанії, було засуджено до різних термінів ув'язнення низку високопоставлених чиновників. У квітні 2006 р. С. Ніязов за «численні порушення» відправив на пенсію навіть Генпрокурора Туркменістану К. Атаджанову, яка обіймала цю посаду одинадцять років і систематично віддано викривала довірених осіб-«зрадників» Туркменбаши.

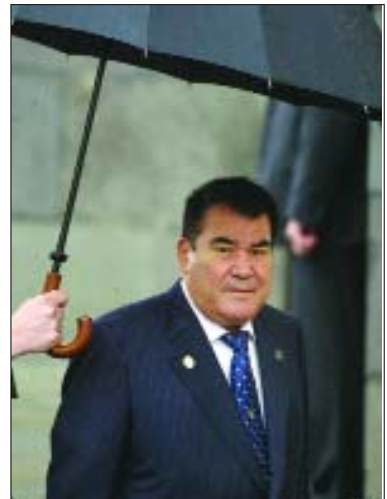
Сапармурат Ніязов украй рідко брав участь у спільних заходах керівників країн СНД – його драгувала критика, особливо від очільників Казахстану та Узбекистану. Це, певною мірою, вплинуло на проголошення Туркменістаном нейтралітету і відмови від вступу в ОДКБ, а у 2005 р. – на зміну статусу в СНД на асоційоване членство.

Вважається, що останніми роками Туркменбаши серйозно хворів на серцеву недостатність і діабет. Проте помер Сапармурат Атаєвич Ніязов несподівано, у другій половині грудня 2006 р. від гострої серцевої недостатності, саме перед черговим звітним

періодом керівництва республіки та запланованих організаційних висновків. Тіло С. Ніязова поховано у родовому мавзолеї в селищі Кипчак під Ашхабадом, де він і народився, біля побудованої ним же найбільшої в Середній Азії Мечеті Духа Туркменбаши, розрахованої на десять тисяч осіб.

Є безліч прикладів, які яскраво ілюструють негативні прояви як культури особи Ніязова (Акбар-Сердара) Сапармурата Туркменбаши Великого, так і системи його формування, показуючи чітку аналогію в його діях і подальшій долі з Й. Сталіним та Л. Брежнєвим в одній особі. Навіть спроби час від часу стримати власне увічнення чудово вписуються в таку зрозумілу, на перший погляд, але штучну та нав'язану ззовні парадигму. Адже авторитарна форма управління, що переросла в диктатуру, встановилася в Туркменістані від самого початку незалежності: перший президент країни за сумісництвом очолював уряд.

Однак при глибшому осмисленні процесів, що відбувалися в Туркменістані, усі ці безперечні свідчення «туркменбашизму» не дають змоги однозначно сприймати С. Ніязова і його епоху, тим більше, спираючись на європейські, загалом чужі для ісламської Середньої Азії стандарти. Це був особливий період в історії туркменського народу, що мав об'єднати його в єдину націю на основі отриманого суверенітету. Дозволимо собі процитувати Йозефа Геббельса, який вважав: якщо народ позбавити його історії, то через покоління

ня він перетвориться на натовп, а ще через покоління ним можна буде керувати. Об'єднання розрізаних племен, як правило, не відбувається швидко, без надмірностей і «перегинів» – для цього потрібна зміна декількох поколінь. Варто також зважати на властивість туркменської національної самосвідомості, що розвивається і перебуває в емоційному очікуванні появи свого, сучасного героя як каталізатора цього процесу розвитку у формах, визначених ісламом і власним історичним досвідом. Мало місце виникнення народної легенди: влада, багатство, високе соціальне становище пояснювалось не стільки особистим успіхом і зусиллями, скільки дією певної сакральної сили, яка може бути доступна тільки нащадкам мусульманських святих або тим, кого обрано Аллахом. Цей суспільний стереотип допомагає привілейованому прошарку туркменської еліти і досі зберігати свій статус, адже мусульманство серед неосвіченого населення «туркменізувалося», стало лише формою, під якою ховаються колишні шаманські уявлення. Так, концепція Неба злилася з

ідеєю Аллаха, а другорядні тенгри цілком забуті через переслідування їх ісламом як ідолів. Натомість сонце, місяць, зірки, святі місця (могили, джерела, дерева і т. п.) досі користуються пошаною, і в народі збереглися деякі культові обряди.

Сучасний спосіб виживання нації – усередині власної країни. Однак чужі ідеології легко перетинають кордони, що загрожує багатьом шарам власної культури і самому населенню, якому чужі принципи життя або не по силі, або не по кишені. Ймовірно це стало причиною того, що Сердар «переступив» межу, виправдовуючись прагненням зберегти національну самосвідомість. Після здійснених відповідними органами репресивних заходів усі національні общини в Туркменістані, особливо російська, фактично перестали існувати. Органи друку, що послуговувалися іноземними мовами, як і ввезення на територію країни іноземних та релігійних видань, було заборонено. Задекларована альтернатива цьому процесові – перетворення пересічного туркмена на «гуммета» – мусульманина без нації, туркмена-жебрак, який втратив свою мову (обрусів, арабізувався або оперсився) і поклявся б чужим пророкам, відчуваючи себе нащадком диких та неосвічених племен. Тому нав'язування ідеологічно-релігійних та соціально-економічних реформ не знаходило відгуку у

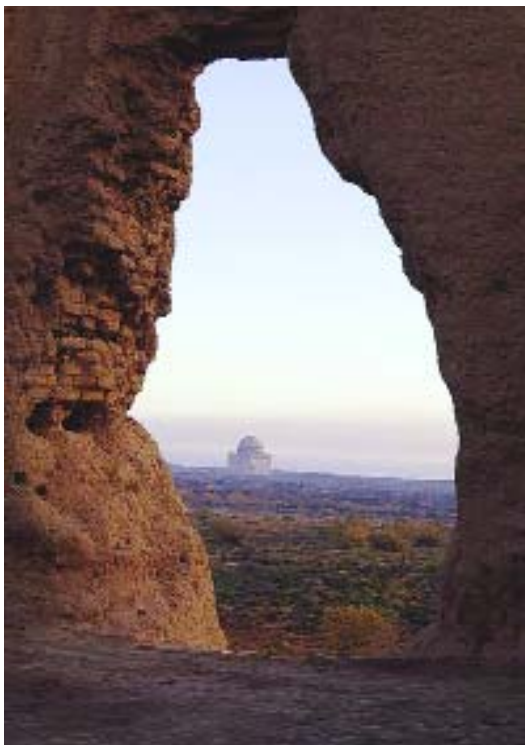
Президента С. Ниязова, а натомість стимулювало активне просування, у тому числі за межами Туркменістану, де-факто урядових організацій, що об'єднували туркменів для вивчення національної мови, літератури, мистецтва, стародавніх звичаїв і традицій.

Серед об'єктивних умов формування зовнішньополітичного курсу Туркменістану того періоду слід особливо виділити геополітичні чинники, пов'язані зі зниженням впливу Росії, підвищенням значення Китаю і появою претендентів на роль нових регіональних лідерів – Туреччини, Ірану, Узбекистану та Казахстану. Це трансформувало державну систему цінностей і цілей, перетворюючи її структуру, адже республіка стала місцем зіткнення зовнішніх сил, кожна з яких боролася за своє панування. При цьому самостійне забезпечення національної безпеки унеможливилось

відсутністю необхідних ресурсів. Участь Туркменістану одночасно в різних міжнародних організаціях створило б конфліктну ситуацію «боротьби за приз», у т. ч. силовими методами на зразок сусіднього Таджикистану. Керівництво республіки постало перед вибором: будувати зовнішню політику на євразійській основі з пріоритетом союзу з країнами СНД, втягуватися в середньосхідний регіоналізм ісламських держав або створювати самостійну центральноазіатську підсистему міжнародних відносин разом із Казахстаном і Узбекистаном. Побачивши, що відбувалося в Таджикистані і Узбекистані під впливом Китаю, Росії, США й ісламських проповідників (у т. ч. «просвітителів-екстремістів»), знаючи, до чого призведе слабкість незалежної держави, що тільки з'явилася, чекаючи війни або революції, і тверезо оцінюючи шанси на перемогу, Сапармурат Ниязов поспішав. Туркменістан відчував шалений тиск як з боку внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Газова і нафтова галузі належали, в основному, бізнесколам Росії та України, тому всі спроби пробитися на нафтогазовий ринок самостійно, через Іран або Афганістан, не могли бути успішними. Як наслідок, газ продавався за низькою ціною і на кабальних умовах. Колишні партійні й урядові чиновники зміцнили свою владу, практично зберегли свої позиції

та вплив у республіці. Захід довірив роль наставників з демократії країнам не дуже зрілої демократії – Росії та Туреччині. При цьому основним завданням останньої було м'яко і тихо відтягувати Туркменістан від Росії. Проте головною метою турецької політики став пошук спільної мови з С. Ниязовим як із диктатором-Акбаром, провокуючи і підштовхуючи на цей шлях і всю правлячу еліту країни. Тому ЄС, втім як Росія та Китай, які прагнули забезпечити свої стратегічні інтереси у цьому регіоні і боялися втратити свій вплив на Туркменбаши, відмовився підтримувати нечисленну туркменську опозицію, яка базувалась, головним чином, у Москві та Австрії навколо власних фінансових фондів. Євросоюз допомагав С. Ниязову і визнавав його легітимність в обмін на можливість отримати для себе неабияку економічну та політичну вигоду, що проявлялося, у тому числі, у зберіганні грошей туркменської еліти та експортних валютних надходжень держави в західних банках під безпосереднім контролем Сердара (Deutsche Bank, Credit Suisse Group AG тощо), які розвивали і стабілізували в кризовий період зовсім не туркменську економіку.

Демократія стала кон'юнктурою, адже головною спільною метою було недопущення реставрації ідей соціалізму. Тому перший етап розвитку «незалежного» Туркменістану був класичним: дика приватизація, капіталізація, концентрація всієї повноти влади і власності в руках правлячої еліти, яка звелася до однієї династії,

як і в Узбекистані, Казахстані та Азербайджані. Наступним кроком, як вбачається авторами, буде втискування світового капіталу в економіку Туркменістану і підготовка молодих кадрів, які в майбутньому зможуть змінити і сьогоднішніх керівників цієї країни (не даремно Стівен Манн, автор впроваджуваної сьогодні теорії керованого хаосу, довго працював в Середньоазійському регіоні). Тому і демократія на сучасному етапі розвитку республіки практично нікому не потрібна. А шлях її розвитку буде дуже тривалим і специфічним, адже спроба, хоч і вимушена, побудувати економіку у найлегший спосіб – на сировинній основі (експорт газу, нафти, сірки, бавовни та електроенергії), відокремившись від усього світу, мала невтішні результати.

Відносна самостійність у зовнішній політиці поставила Туркменістан, по-перше, перед необхідністю залучення різних ресурсів у великих обсягах, що викликало значну соціально-економічну напругу, і звернення до останнього геополітичного резерву – Руху неприєднання – впливового суб'єкта глобальної геополітичної світової системи. По-друге, самостійна зовнішня політика Туркменістану спричинила невдоволення світових і регіональних «центрів сили».

Курс Туркменбаши на продов-

ження ролі Туркменістану як потужної сировинної бази світової економіки і впливового сателіту майбутньої імперії виявився помилковим, оскільки, з одного боку, не враховував глобальну кризу 2008 р., з другого, змушував зважати на внутрішні проблеми – півмільйона безробітних, кланові війни, формування 70% ВВП за рахунок експорту паливних ресурсів, падіння у десятки разів видобутку газу та нафти при їх високій собівартості. У 1994 р. річна інфляція перевищила позначку в 2400%, а ВВП знизився на 50%. Тільки з 2002 р. в Туркменістані розпочалось певне відродження: до 2030 р. стають безкоштовними електроенергія, газ, технічна вода і харчова сіль; ціна бензину для населення – 2 центи за літр; скасовано плату за оренду муніципального житла; чиста вода гірських річок

також використовується безкоштовно і виключно як питна.

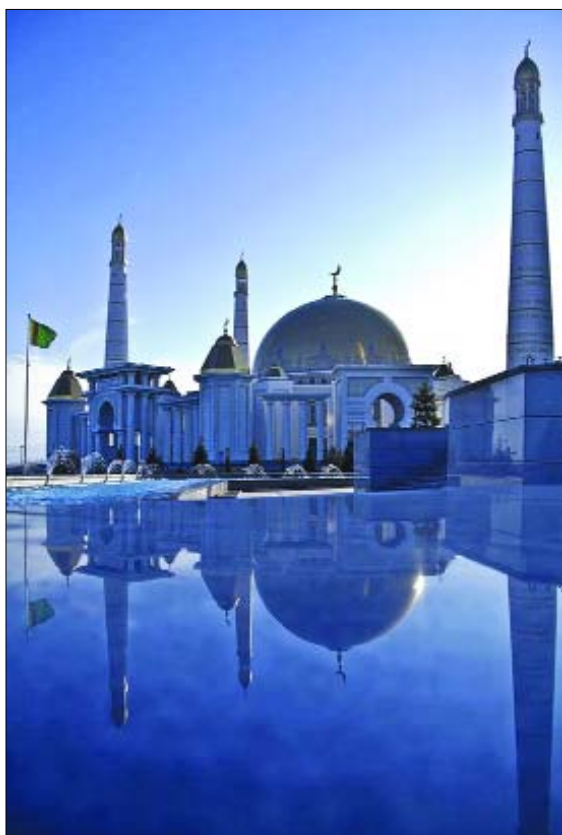
Після смерті Сапармурата Ніязова виконуючим обов'язки Президента Туркменістану за рішенням Державної Ради безпеки стає Віце-прем'єр республіки, Міністр охорони здоров'я і медичної промисловості Гурбангулі Бердімухаммедов, до якого Туркменбаши ставився прихильно.

Однак, зміна режиму відбулася не без традиційної «внутрішньопартійної» боротьби. Конституційно законний «спадкоємець», голова Меджлису О. Атаєв, незважаючи на його депутатський імунітет, був заарештований і ув'язнений за рішенням суду на 5 років ще до початку президентських перегонів. Збройні сили приведено в підвищену боєготовність. Г. Бердімухаммедов змінив конституцію і був висунутий кандидатом на пост Глави держави (за конституцією С. Ніязова,

він, як виконуючий обов'язки, не міг на це претендувати). Зникли або були заарештовані впливові державні діячі, які контролювали фінансові потоки як Туркменбаши та його сім'ї, так і Туркменістану в цілому. Такі чіткі та явно підготовлені заздалегідь дії ставлять під сумнів офіційну версію, дати і обставини подій другої половини грудня 2006 р. Адже в оточенні С. Ніязова давно не залишилося людей, яких можна було б назвати його можливими наступниками. Реакцією туркменського народу на несподівану смерть Туркменбаши були як скорбота, розгубленість, так і надії на добрі зміни.

Зміна влади в Туркменістані зовні виглядала мирно. На президентських виборах 2007 р. 89% голосів отримав Г. Бердімухаммедов, який поділяє переважну більшість зовнішньополітичних уподобань Туркменбаши. Його прихильники і супротивники характеризують нового Президента Туркменістану як людину горду, обережну, жорстку, консервативну, яка не пробачає ворогам і не зраджує друзів, тобто є добрим правителем.

*Продовження
у наступному числі «З.С.»*

Сучасні проблеми та перспективи АСЕАН

Євген РЯБІНІН,
кандидат політичних наук

«АСЕАН не лише продемонструвала стійкість перед обличчям недавньої глобальної фінансово-економічної кризи, а й стала частиною двигуна всесвітнього економічного зростання і, тим самим, значною мірою сприяла подоланню кризи, – підкреслив Міністр закордонних справ Індонезії на офіційній церемонії передачі головування в Комітеті постійних представників АСЕАН від В'єтнаму Індонезії. – У цьому році Індонезія має намір вести АСЕАН під офіційним девізом «Одна Спільнота АСЕАН у глобальному співтоваристві націй», відображаючи свою готовність просувати Асоціацію далі на світовій арені».

Нині в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні розгортаються інтеграційні процеси, до яких залучені такі великі держави, як Китай, Японія, США, Республіка Корея, Індія, Росія, а також ЄС. Не буде перебільшенням сказати, що Асоціація держав Півден-

но-Східної Азії (АСЕАН) є ядром цих процесів, своєрідним центром тяжіння і для азіатських, і для поза-регіональних гравців.

За роки свого розвитку Асоціація набула унікального досвіду колективного вироблення спільної лінії поведінки на міжнародній арені, а також практики колегіального пошуку шляхів вирішення внутрішніх проблем Південно-Східної Азії на основі принципів консенсусу, взаємодопомоги, консультацій, довіри і терпимості. У результаті АСЕАН перетворилася на базову структуру багатостороннього регіонального співробітництва, що відіграє ключову роль в основних механізмах політичної та економічної взаємодії в АТР, організації, яка у своєму внутрішньому розвитку впритул наблизилася до реального втілення висунутого нею гасла «Єдність у різноманітті».

У регіоні Південно-Східної Азії досягнення такої єдності видавалося малоймовірним, оскільки у 70-х роках значний конфліктний потенціал, який підживлювали територіальні суперечки, негативно позначився на відносинах між країнами регіону, зокрема, Малайзією, Філіппінами, Індонезією, Сінгапуром. У той же період регіон поступово став перетворюватися на арену боротьби між комуністичною і капіталістичною ідеологіями, що проявилася в ескалації війни у В'єтнамі та активі-

The contemporary political world is characterized by the processes of regionalization. Nowadays we could observe the formation of regional organizations that strive for playing key role in the world. ASEAN is an organization that has been trying to improve political and economical situation in the countries that are its members for 40 years already. The most powerful countries of the political world are keen on exempting influence on this organization. The author analyses pressing problems of the region and its place on the political map of the world. This is the third article in terms of the set of articles devoted to the regional organizations.

зації лінії Китаю на поширення «культурної революції».

Це створило реальну небезпеку втягування регіону в «холодну війну» з непередбачуваними наслідками для всіх його країн. На цьому тлі стала очевидною необхідність подолання внутрішньорегіональних суперечностей та об'єднання з метою колективного визначення моделей подальшого розвитку, механізмів безпеки, організації ефективного економічного та політичного співробітництва.

Усвідомлення цієї мети, політична воля і далекоглядність лідерів Індонезії, Малайзії, Сінгапуру, Таїланду і Філіппін, незважаючи на всі труднощі, узяти гору. Зумівши подолати розбіжності, засновники АСЕАН 8 серпня 1967 ро-

ку зібралися у Бангкоку, де підписали Бангкокську декларацію. В її основу покладено завдання зміцнення економічної та соціальної стабільності та забезпечення загального мирного національного розвитку. Було визначено ціль – об'єднання всіх десяти держав регіону, аби Асоціація змогла висловити єдину волю держав Південно-Східної Азії, зв'язати себе узами дружби і співробітництва, спільними зусиллями забезпечити своїм народам і майбутнім поколінням мир, свободу та процвітання.

Хоч якою утопічною в 1967 р. не здавалася ідея співіснування всієї десяти країн Південно-Східної Азії, її було зреалізовано. У 1984 р. до Асоціації приєднався Бруней, у 1995 – В'єтнам, у 1997 – Лаос і

М'янма, у 1999 – Камбоджа. Об'єднавши всі країни регіону, Асоціація продемонструвала прихильність до проголошених у Бангкокській декларації принципів загально регіональної співпраці на спільне благо і процвітання, що базується на дотриманні міжнародно-правових норм державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи, права кожної країни самостійно обирати модель державного розвитку.

Розвиток ситуації на світовій арені зажадав від асеанівців координації зовнішньополітичних дій і вироблення активної позиції з основних міжнародних проблем. У цій справі об'єднуючим моментом стало загальне прагнення країн регіону зберегти свій нейтралітет і не допустити поширення ідеологічної та військової конфронтації, а також активізувати свою участь в обговоренні проблем глобальної стратегічної стабільності, нерозповсюдження ядерної зброї та роззброєння.

За чотири десятиріччя діяльності АСЕАН накопичила чималий досвід вироблення колективних підходів до вирішення нагальних проблем, створила широку збалансовану систему діалогових партнерств із провідними світовими гравцями, як-от: Росія, США, Китай, Індія, Японія, Австралія, Євросоюз. На сьогодні Асоціація з 580-мільйонним населенням країн-членів, із сукупним ВВП 1,5 трлн. доларів, зовнішньоторговельним оборотом 1,7 трлн. доларів і розвиненою системою зон вільної торгівлі фактично утвердилася як сильний полюс регіонального тяжіння. Товарообіг

«десятки» у 2009 році з Китаєм становив 178,2 млрд. доларів, з Японією – 159, із Республікою Корея – 74,7, з Австралією – 58,7, з Індією – 20,2 млрд. доларів. Підраховано, що сукупна вартість лише інфраструктурних проектів, які Китай, Японія та Індія мають намір реалізувати до 2020 року в країнах АСЕАН, може перевищити 200 млрд. доларів.

Саме асеанівський формат дає змогу країнам Південно-Східної Азії ефективно відстоювати колективні інтереси, вести рівноправний діалог з міжнародними партнерами. Асоціація виступає ядром таких впливових об'єднань, як Регіональний форум АСЕАН з безпеки (АРФ), форум «Азія – Європа» (АСЕМ), механізмів «АСЕАН + 3» (Китай, Республіка Корея та Японія) і східно-азійських самітів (АСЕАН плюс Китай, Республіка Корея, Японія, Індія, Австралія і Нова Зеландія).

Суперечності між окремими державами через територіальні, політичні, економічні, історико-культурні розбіжності, як і раніше, мають місце. Конфлікт цивілізацій тут не просто існує, а на відміну від інших регіонів має складний, комплексний характер і потребує серйозного осмислення та врегулювання.

У країнах Південно-Східної Азії існує тривога з приводу розгорнутої Заходом агресивної культурної та інформаційної експансії, придушення самобутніх місцевих культурних цінностей вестернізованою мас-культурою. Азіатські держави, що відроджують упевненість у своїх силах, прагнуть скинути ідеологічне та культурне

панування, яке їм століттями нав'язував Захід, і заявляють про готовність проводити за підтримки сусідів чи без неї самостійну лінію в культурі, економіці та політиці.

Якщо говорити про місцеві особливості міжнародного тероризму, слід зазначити, що терористичні організації своєю головною метою обрали створення панісламської держави на територіях сучасної Індонезії, Малайзії та Філіппін.

За даними американських джерел, з початку 1990-х близько 1500 індонезійців щорічно прибувають на навчання до Єгипту, Сирії та Ірану, при цьому сліди 40% із них втрачаються. Імовірно, саме вони поповнюють загони міжнародних терористів. Також упродовж останніх десятиріч молодь регулярно здобуває освіту в релігійних школах Пакистану і, повертаючись на батьківщину, поповнює ряди прихильників найбільш реакційного крила консервативного ісламу.

На півдні Таїланду діють загони мусульманських сепаратистів, які входять до Об'єднаної організації звільнення Паттані. Вони борються за незалежність чотирьох провінцій, населених мусульманами, вимагаючи введення там шариатських норм і утворення незалежної ісламської держави.

Острови Спратлі... Питання приналежності архіпелагу Спратлі в Південно-Китайському морі – одне з найгостріших у регіоні. Сутність взаємних претензій сторін у суперечках зводиться до боротьби за право розпоряджатися ре-

сурсами континентального шельфу і вод Південно-Китайського моря, що покривають його, а також до необхідності гарантувати безпеку стратегічним морським транспортним маршрутам. Протистояння загострюватиметься з наростанням попиту на вуглеводневу сировину, розвідані світові запаси якої неухильно скорочуються.

Стратегічне значення архіпелагу Спратлі (до 100 дрібних островів і рифів загальною площею близько 7 км. кв), розташованого в центральній частині Південно-Китайського моря, обумовлене близькістю основних транспортних комунікацій, що зв'язують Тихий та Індійський океани. За оцінками західних експертів, через цей район щорічно здійснюється 50% світових і близько 80% китайських вантажних перевезень, а до Японії, Кореї і на Тайвань надходить понад 80% споживаної ними нафти. Володіння островами Спратлі дає можливість встановлення часткового або повного контролю над цими морськими судноплавними шляхами. Окрім того, у районі архіпелагу можлива наявність великих родовищ нафти, газу та інших корисних копалин.

Офіційні претензії на встановлення державного суверенітету над усім архіпелагом Спратлі пред'являють Китай і В'єтнам.

Водночас на ряд островів і рифів претендують Філіппіни, Малайзія, Бруней і Тайвань. Нині під контролем В'єтнаму перебуває 40 островів, Китай займає 15, Філіппіни – 8, Малайзія – 6. Усі зазначені держави розмістили військові підрозділи на підконтрольних островах, активно розвивають їх інфраструктуру, освоюють природні ресурси.

Особливу активність у розширенні своєї присутності в Південно-Китайському морі проявляє КНР, запобігаючи консолідації Асоціації держав Південно-Східної Азії на антикитайській основі, а також не допускаючи втручання у вирішення спірних питань США та інших держав.

Китай декларує прихильність принципам Декларації про поведінку в Південно-Китайському морі (2002 р.) і пропонує зацікавленим країнам здійснювати в районі спірних островів спільну геологорозвідку шельфових родовищ нафти і газу.

США прагнуть використати ситуацію, що склалася в регіоні, в інтересах збереження тут своєї військової присутності.

На сьогодні Закон про море визначає статус островів Спратлі як «ефек-

тивну окупацію». Це означає, що жодна з держав не може претендувати на економічну зону територіальних вод.

Іншим небезпечним ґрунтом для конфліктів є територіальні суперечки між Японією та Росією навколо островів Кунашир, Ітуруп і Шикотан Курільської гряди; між Японією та РК через острови Такесіма в Японському морі; між Японією і Китаєм навколо островів Сенкаку в Східно-Китайському морі; між Китаєм і В'єтнамом стосовно державної приналежності Парасельських островів у Південно-Китайському морі та розмежування акваторії Тонкінської затоки, а також територіальні розбіжності між окремими державами Південно-Східної Азії.

Осередком проблем є також внутрішньополітична нестабільність у низці країн регіону, спричинена міжетнічними і міжконфесійними конфліктами, зростанням сепаратизму й екстремізму (Індонезія, Філіппіни, Таїланд). Особливо виділяється Індонезія – найбільша у світі мусульманська держава, яка має унікальні природні ресурси, стратегічне положення, що дає можливість контролювати морські комунікації між Тихим та Ін-

дійським океанами. Ця країна – єдина у регіоні, що втратила у новітній період історії частину своєї території (Східний Тимор) і нині опинилася перед загрозою подальшої втрати як мінімум двох провінцій, де позиції й активність сепаратистів є сильними.

Тривалий час США виступали гарантом стабільності в регіоні. Зацікавленість у виконанні Сполученими Штатами цієї ролі в подальшому – не остання причина, що спонукала країни АСЕАН увійти до організації АТЕС, де США всіляко намагаються зафіксувати свою першість і власні правила гри.

Крім того, слід зазначити, що США – найбільший торговельно-економічний партнер для країн АСЕАН. Тому для них є вкрай небажаним можливе загострення напруженості у відносинах між Китаєм і США. Асоціація прагне уникнути дискомфортного вибору – кого саме підтримувати в суперечці Вашингтона і Пекіна. Гра на суперечностях між найбільшими державами втрачає свою привабливість, коли виникає загроза серйозного погіршення політичного і ділового клімату в усьому Азійсько-Тихоокеанському регіоні, наслідком чого стало б падіння рейтингів і нова поляризація.

Після поразки у В'єтнамі Вашингтон не мав наміру зробити те, чого найбільше бояться в АСЕАН, – залишити регіон. Для Сполучених Штатів є актуальним завдання підвищення відповідальності країн регіону за свою безпеку, залучення їх до участі у вдосконаленні оборонної інфраструктури.

Вимушений вихід аме-

риканських військових із Філіппін у першій половині 90-х років не похитнув американські позиції в Тихоокеанській Азії. У травні 1999 р., витримавши тривалу паузу, філіппінський сенат 18 голосами проти 5 проголосував за угоду, яка вперше з 1996 р. санкціонувала проведення військами США великомасштабних навчань на Філіппінах, у тому числі спільних, без повернення до постійної американської присутності.

Після фінансової кризи 1997 р. країни Південно-Східної Азії дивляться на **Китай** зі змішаним почуттям тривоги і надії. Надії ґрунтуються на тому, що швидке економічне зростання сусіднього гіганта з населенням 1,3 млрд. осіб, із його постійно зростаючим потенціалом споживчого попиту здатне стимулювати виробництво та експорт країн регіону. Тривоги ж спричинені тим, що КНР з її дешевою робочою силою залучатиме до себе іноземні інвестиції на шкоду АСЕАН.

Ці побоювання багато в чому виправдовуються. У 1990 р. на КНР припадало менше 20% усіх інвестицій, що надходили в країни Азії, на країни Південно-Східної Азії – 60%. Сьогодні баланс протилежний: 60% припадає на Китай і 20% – на регіон Південно-Східної Азії, що постав перед необхідністю виробити оптимальний варіант співпраці з КНР. На думку Секретаріату Асоціації, варто ставитися до Китаю не як до конкурента, а як до перспективного ринку, орієнтуватися на активну участь у розвитку китайської економіки.

Японія – одна з найбільш розвинених держав,

що належать до основних центрів сили регіону. Вона посідає друге місце за обсягом ВВП, є одним зі світових лідерів за рівнем розвитку науки і техніки. Проте японська дипломатія, некваплива у прийнятті політичних рішень, консервативна у своїй прихильності до стереотипної методології, не змогла на початку століття подолати бар'єр відчуження тих азійських країн, які в минулому були жертвами милитаристських кіл Японії. Найближчі сусіди й нині мають до неї аж ніяк не братські почуття. Контрастні протиріччя в утвердженні статусу, місця, ролі Японської держави і наполегливий пошук власного шляху свідчать як про багатосторонній, так і про однобічний характер дій японської дипломатії. За прогнозами політологів кінця ХХ сторіччя, Японія мала претендувати на статус глобальної або регіональної політичної держави. Однак на початку ХХІ сторіччя стало очевидно, що японська зовнішня політика не зробила помітного внеску в інтеграційні процеси азійського регіону, хоча була зацікавлена в реалізації економічних регіональних проектів і долучилася до розроблення концепції регіонального співробітництва.

Росія – великий партнер АСЕАН не лише в регіоні, а й на міжнародній арені в цілому. Їх об'єднує збіг або близькість позицій із більшості актуальних регіональних і міжнародних проблем, загальне прагнення до пошуку колегіальних рішень. Російська політика у відносинах із країнами АСЕАН будується на принципах розвитку і всебічного зміцнення

двосторонніх зв'язків у поєднанні з активною участю у багатосторонніх політичних та економічних структурах. Мета російської політики – підтримка стабільної, передбачуваної ситуації в цьому регіоні, продовження його динамічного економічного розвитку.

Історично склалося так, що найбільш просунутою сферою російсько-асеанівських зв'язків є політична. Росія й АСЕАН поділяють підходи до більшості глобальних та регіональних проблем, активно взаємодіють у рамках великих міжнародних об'єднань. Новим етапом у розвитку відносин Росії з державами АСЕАН став проведений у Малайзії в 2005 р. перший саміт «Росія – АСЕАН», на якому ухвалено основні документи, що наповнили конкретикою ці відносини.

Водночас Росія докладає активних зусиль для розширення економічної складової. Сукупний товарообіг між РФ і АСЕАН становить близько 10 млрд.

доларів. Серйозні перспективи відкриваються також у сфері взаємодії щодо запобігання та подолання наслідків стихійних лих. Окрім того, Росія бере активну участь у вирішенні двосторонніх конфліктів, зокрема, на Корейському півострові і Тайвані. Таким чином, у найближчому майбутньому Росія матиме шанс якщо не повністю повернути втрачені з часів СРСР позиції, то істотно посилити свою присутність у цьому регіоні.

Як зазначає у своїй статті «Росія і АСЕАН можуть багато чого зробити разом» Міністр закордонних справ Росії С.Лавров, «розвиток діалогового партнерства Росії з АСЕАН – один із пріоритетів нашої політики в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Це наша усвідомлена, не схильна до кон'юктурних коливань лінія. Менш ніж за півтора десятка років, що минули з моменту встановлення між Росією та Асоціацією відносин діалогового партнерства, ми

разом пройшли великий шлях.

Нова Росія вибудовує зв'язки з країнами Південно-Східної Азії на якісно іншій, деідеологізованій основі. Наочним свідченням цього стало офіційне оформлення в 1996 році статусу Росії як повномасштабного партнера АСЕАН по діалогу».

Отже, як бачимо, головні геополітичні актори намагаються отримати достатньо важелів впливу на регіон, що стрімко розвивається, через інтеграційні процеси. Звісно, Китай є головним претендентом на лідерство з точки зору політичного та економічного впливу, а беручи до уваги, що країни належать до тих, що розвиваються, фінансова складова визначатиме вектор співпраці. Маючи неабиякий потенціал, країни АСЕАН є, безумовно, цікавими для України, ще одним свідченням чого став безрезневий візит Президента України В.Януковича до держав цього регіону.

Людина перемін

У Києві 25 березня 2011 року відбулись дві події, приурочені до 80-річчя з дня народження Бориса Миколайовича Єльцина, – фотовиставка «Людина перемін» у Національній Парламентській бібліотеці і вечір спогадів у Будинку прийомів Кабінету Міністрів України. В обох заходах взяли участь члени родини першого Президента Росії – його дружина Наїна Єльцина, їхня дочка Тетяна Юмашева разом з Валентином Юмашевим, а також державні діячі, які співпрацювали з Борисом Миколайовичем, знані представники науки і культури обох країн. Організований Посольством Російської Федерації в Україні тематичний вечір «Борис Єльцин – людина перемін» уперше за 20 років зібрав в одному залі чотирьох політиків, які у грудні 1991 року разом із Борисом Єльциним поставили свої підписи під історичною Біловезькою угодою, яка мала величезний вплив на розвиток світової історії й досі визначає перебіг подій на пострадянському просторі.

Учителька запитує: «Діти, як ви думаєте, хто нам росіяни – друзі чи брати?»

Один хлопчик встав і відповів: «Ну, звичайно, – брати, адже друзів – обирають.»

Чеський анекдот, 1968 рік

Цей анекдот пригадав ведучий вечора – Спеціальний представник Президента Росії із міжнародного культурного співробітництва Михайло Швидкой, реагуючи на оцінки вікомних подій 20-річної давності і сьогодишніх реалій у взаєминах трьох братніх народів. А відкрив вечір спогадів Надзвичайний і Повноважний Посол Росій-

ської Федерації в Україні Михайло Зурабов.

Михайло Зурабов: – Для Бориса Миколайовича Єльцина Україна мала величезне значення. Він вважав, якщо Україна буде сильною, незалежною, розвиватиметься, як демократична країна, це значною мірою визначить і те, яким шляхом рухатиметься Росія. Сьогодні,

звичайно, ми подумки повертаємось до подій 1991 року, які ми поки що не в змозі оцінити повною мірою. Адже 20 років – це невеликий термін. Ясно одне – після більш ніж 70-річної історії Радянського Союзу Борис Єльцин намагався звільнити народ від цього режиму. І сама спроба зробити це заслуговує на слова вдячності і низький уклін.

80-річчя Бориса Миколайовича Єльцина відзначили урочистими вечорами і концертами у Великому театрі в Москві, в оперному театрі в Єкатеринбурзі, міжнародною науково-практичною конференцією, на батьківщині було від-

крито пам'ятник першому Президенту Росії. Ювілейні заходи у Києві логічно продовжили цей перелік. Адже, за словами дружини Бориса Миколайовича Наїни Йосипівни, сьогодні родина Єльциних підтримує дружні взаємини з Україною та її керівниками, зокрема, сім'єю Леоніда Кучми, що зародилися за часів президентства Бориса Єльцина.

Наїна Єльцина: – Борис Миколайович бував у Києві. Звичайно, тут у нього були і залишилися друзі. І це не просто узи дружби особисті – це дуже глибокі зв'язки, перевірені часом, між російським і українським народами. Були періоди, коли наші взаємини, здавалося б, опинилися

на межі, але ми все ж таки вистояли. І, думаю, велика заслуга у цьому Бориса Миколайовича і, звичайно, керівників Української держави Леоніда Кравчука і Леоніда Кучми. Як на мене, 20 років тому Росія, Україна і Білорусь, незважаючи на критику, що звучить, утрюх так багато зробили. Біловезька угода – єдине, що могло врятувати народи. Таку високу оцінку давали тим документам усі європейські президенти. Тільки у нас поки що люди ніяк не можуть збагнути сутності того, що відбулося. Але мені здається, що пройде якийсь час і люди почнуть розуміти більше. А роз'єднати наші народи не вдасться нікому і нічому.

Ювілейні заходи у Києві, присвячені 80-річчю Бориса Єльцина, свідчать, на думку першого Президента України Леоніда Кравчука, про високу культуру взаємин між Росією й Україною, оскільки Єльцин є не просто одним із лідерів Російської Федерації. Він є уособленням нової Росії.

Леонід Кравчук: Я абсолютно переконаний у тому, що ми маємо право назвати Бориса Миколайовича Єльцина батьком нової Росії. Ті процеси, що відбувалися в Російській Федерації, неминуче переходили і в Україну, і в інші республіки. Спочатку Дек-

ларацію про Незалежність ухвалила Росія, наступною стала Україна. Перший візит в Україну Бориса Єльцина ще у статусі Голови Верховної Ради СРСР відбувся у 1990 році. Тоді ми вперше підписали

Договір між Росією й Україною. Це був перший крок у формуванні нових відносин між Україною і Росією, що дуже не сподобалося Михайлу Горбачову. Я час від часу протягом останніх 20 років запитую себе – а чи можна було зберегти СРСР, у доцільності чого дехто переконаний і до нині? А чи потрібно було його було зберігати? Думаю, що у тому вигляді, у якому Радянський Союз перебував наприкінці 1991 року, законсервувати його було неможливо. Якби ми тоді ухвалили радикальні зміни, спрямовані на його оновлення, утворення Федерації, як пропонував Михайло Горбачов, імовірно знайшлися би шляхи докорінного реформування СРСР. Обговорюючи їх, ми з Борисом Миколайовичем Єльциним і Станіславом Станіславовичем Шушкевичем запитали Михайла Сергійовича Горбачова, а чи не можна новий союзний договір перетворити на договір конфедеративний? Михайло Сергійович запитав у відповідь: «А хто буде президентом?» Борис Єльцин із властивою йому лапідарністю відповів відразу: «Ну, звичайно, по черзі!» З цим Горбачов погодитися не схотів. І тоді ми, прогулюючись алеями новоогарьовського парку, вирішили зустрітись без Михайла Сергійовича у Біловезькій Пущі.

У процесі ухвалення кожного, не тільки політичного рішення, як кажуть фахівці, 55-60% залежить від ментальності і психології того, хто це рішення приймає. У той період ця залежність у нас сягала 90%. Тому чимало проблем, які потрібно і можна було розв'язати, ми не змогли вирішити. Дотепер я задаюся питанням – чи правильний вибір ми зробили у Біловезжі. Те, що там відбулося, не було наслідком бажанням двох трьох осіб. Радянський Союз трусило. Криза економічна, політична, міжнаціональна. Ми бачили, що центральна влада вже не керує країною. Практично існувало два виходи – або дочекатись, доки стихійно СРСР під тиском екстремістських, націонал-патріотичних та інших рухів розвалиться і під його руїнами загинуть мільйони людей, або взяти процес у свої руки і керувати ситуацією. Ми схилилися до другого – і взяли на себе відповідальність за подальший розвиток подій. Як би не говорили і тоді, і зараз – це досвід світового масштабу. Уявіть собі, 260 мільйонів людей – різних національностей, різних релігійних конфесій, країна з величезним ядерним потенціалом, з 5-мільйонною армією, численними спецслужбами, новоствореними організаціями й угрупованнями одночасно прийшли у рух. Дати такому процесу розвиватися стихійно означало би просто піддатися емоціям і не бачити завтрашнього дня. Ми зуміли це вирішити мирним шляхом. В історії

не було випадку, щоб державний переворот – а це був переворот – відбувся мирно, без великої крові і жертв.

Біловезька угода припинила існування двох протилежних систем, що несло загрозу породити світові війни. Поняття «холодна війна» практично пішло із політичного життя. І нарешті, ми реально почали скорочувати ядерне озброєння. Україна стала першою у світі країною, яка добровільно відмовилась від ядерного потенціалу. Цей крок викликав чимало критики з боку моїх опонентів, але ми не могли залишатися заручниками ядерного потенціалу, який знаходився на нашій землі, але не нами був вироблений.

Безумовно, і 20 років тому, і сьогодні далеко не всі добре розуміють те, що відбулося у Біловезжі. Може, й ми, безпосередні учасники тих подій, й досі не можемо дати їм належну оцінку. Але я переконаний, що в Росії люди щасливі від усвідомлення того, що нова Росія, яку заклав Борис Єльцин, рухається вперед. Ми теж йдемо, хоч і складно, але теж уперед. Тож давайте рухатись, а не копірситись у складнощах і протиріччях, яких було чимало.

Станіслав Шушкевич, який підписав Біловезьку

угоду як Голова Верховної Ради Республіки Білорусь, поділився своїми спогадами про Бориса Єльцина – великого Президента Росії і великого друга Білорусі, не тільки як про державного діяча, а й про людину.

Станіслав Шушкевич: – У зв'язку із наближенням річниці Чорнобиля я нещодавно прочитав виступ Михайла Горбачова 15 травня 1986 року по телебаченню, який критикував акул світового капіталізму, що видають Чорнобиль за трагедію. І прочитав, як тоді оцінював ситуацію Борис Єльцин, – він думав про людей, а не про себе.

Повертаючись до подій 1991 року, хочу сказати, що багато керівників союзних республік хотіли перетворити СРСР на конфедерацію. 20 жовтня 1991 року Михайло Сергійович представив нам новий союзний договір. Оскільки я партійні посади ніколи не обіймав, я висловився щодо нього прямо і категорично: «Ви називаєте конфедерацією фактично унітарну державу і ставите мене у незручне положення. Верховна Рада Білорусі, якщо я запропоную таку редакцію договору, вирішить, що я нічого не розу-

мію.» А Борис Миколайович системно по пунктах розкритикував запропонований Горбачовим текст, у результаті чого Михайло Сергійович залишив наше товариство, а ми домовилися зустрітись у Білорусі й обговорити подальші наші дії.

Для мене Єльцин великий тим, що він не на словах, а на ділі підтримував незалежність Білорусі. 200 років ми були у складі Росії, і не зовсім за власним бажанням. Борис Миколайович, перший Президент Росії, підписав Біловезьку угоду, яка ознаменувала створення співдружності незалежних держав. Тобто він визнав незалежність України і незалежність Білорусі. Ця угода була ратифікована у наших парламентах. Білорусь уперше за 200 років відчула, що незалежна – це й справді був величезний стимул для діяльності.

Хочу розповісти одну історію про Бориса Миколайовича. Ми усі зібралися на нараду СНД в Алма-Аті. Коржаков поставив біля Єльцина свою людину, і та наливала Борису Миколайовичу чай з коньячної пляшки. Назарбаєв поставив біля себе свою людину

і куштував справжній коньяк. Борис Миколайович відразу помітив різницю і теж перейшов на коньяк. Згодом, коли промовляв тост, він трошки оступався – ніхто навіть і не помітив, а я теж непомітно його підтримував. Єльцин відразу покликав до себе Гайдара і щось сказав йому. Той повернувся за кілька хвилин із невеличкою коробоч-

кою, яку Єльцин вручив мені. Там виявився годинник із написом „За підтримку Президента Російської Федерації”.

Велике бачиться на відстані. Уже просяннюються деякі фрагменти. Завершення 20-річного терміну секретності на деякі документи дозволили країнам Прибалтики опублікувати матеріали, які демонструють прогнози розвитку ситуації в Радянському Союзі західних політологів і політтехнологів. Усі вони очікували громадянську війну. Єдиний шлях гальмування цього процесу вони бачили у придушенні сепаратистських настроїв союзних республік. Ви пам'ятаєте виступ Президента Буша-старшого тут, у Києві, який закликав боротися із сепаратизмом. Підписана нами Біловезька угода виявилася повною несподіванкою для Заходу. І, безумовно, головною фігурою тут був Борис Миколайович. Але перша фраза цього історичного документа була запропонована

Геннадієм Бурбулісом, тодішнім першим держсекретарем РРФСР, – «СРСР як політична реальність і суб'єкт міжнародного права припиняє своє існування». Не припинив, а ПРИПИНЯЄ. Тобто цей процес тривалий і, за великим рахунком, і досі не завершений, що ми всі відчуваємо. І ми усі підписали цю угоду – від Російської Федерації і Борис Єльцин, і Геннадій Бурбуліс, від України Леонід Кравчук і Вітольд Фокін, від Білорусі В'ячеслав Кебич і я.

Геннадій Бурбуліс відразу назвав біловезьке рішення про розпад Радянського Союзу оптимістичною трагедією. Трагедією, оскільки жодна нормальна людина не може відчувати радість, коли його батьківщина перестає існувати. Оптимістичною ж, оскільки можливості, що відкрилися із підписанням Біловезької угоди, були колосальні.

Геннадій Бурбуліс: – Я ніколи не погоджуся з Леонідом Кравчуком, що у Біловезькій ми здійснили державний переворот – не було держави в грудні 1991 року. Радянський Союз завершив своє існування 21 серпня 1991 року. Це був політичний Чорнобиль радянської системи, і ця радіація тоталітарної імперії, яка накопичувалася десятиками років, проя-

ловного автора Біловезьких домовленостей. 80-річчя Бориса Єльцина – це наша з вами можливість зрозуміти його прагнення і максимально наблизитись до тих можливостей,

які він закладав для нас своєю діяльністю.

вилася у серпні 1991 року. У грудні 1991 року вже не існувало жодного інституту державності, який міг би виконувати свої функції. Тому для нас було надзвичайно важливо попередити колосальну небезпеку громадянської війни. Адже йшлося про унікальну імперію в історії людства. І правий Леонід Макарович у тому, що не було керівника такого за тисячі років, за правління якого імперія розпалася б мирно. Велич Єльцина у тому, що він, з одного боку, був видатним продуктом цієї імперії, своїми талантами зумів у ній відбутися, як діяч союзного масштабу. З іншого, – його здатність до співчуття і милосердя примусили його перебороти у собі оцю імперську отруту. Борис Миколайович мав глибоку віру – не релігійну. Віра у Єльцина була у свободу кожного з усіх нас. І очевидно для мене, що той образ статного, вольового, рішучого, безкомпромісного державного діяча базувався на почутті не-позбутньої свободи людського життя, на милосерді до кожної людини.

Біловезькі угоди містять у собі стратегію нових незалежних держав на принципах свободи і прав людини демократичного ринкового розвитку. У цьому є сила і велич Бориса Миколайовича Єльцина як го-

Леонід Кучма: – Думаю, ні в кого немає сумнівів – ні в Україні, ні в Росії, ні у світі – що Борис Миколайович – це людина епохи. Хочу звернутися до Михайла Юрійовича Зурбова із вдячністю за те, що така подія сьогодні відбувається в Україні. Росія одна з небагатьох країн світу, яка продемонструвала приклад спадкоємності влади. Я хочу сказати слова вдячності росіянам за те, що Наїна Йосипівна сьогодні почуває себе щасливою, на відміну від дружин усіх генеральних секретарів. Що стосується відносин Бориса Миколайовича як Президента Російської Федерації і України, я можу сказати абсолютно чесно – у нього ніколи навіть думки не виникало, що Україна не є незалежною державою. Ми стільки за ці роки пройшли складних поворотів, і він завжди був готовий підставити своє плече і в економічній площині, і в політичній. Єльцин дійсно був державним діячем міжнародного масштабу, який розумів свою відповідальність за те, що відбувається і відбуватиметься на пострадянському просторі. Давайте говорити чесно, напевно, якби не було Єльцина, не було б і

наших незалежних держав. Я думаю, що тоді альтернативи ухваленню в Біловезькій рішенту просто не було. Навіть якби створили конфедерацію, все одно з часом вона розвалилася б на окремі держави. Такий був настрій народу, так люди хотіли – отримати можливість жити у незалежних країнах. Ми сподівались, що ми станемо незалежними, нас відразу в об'єднану Європу приймуть, що нам все дадуть, в усьому допоможуть. 20 років Україна живе як незалежна держава. І що? Нам хтось чимось допоможе? Якщо ми самі будемо сильними, якщо ми самі будемо сподіватись на свої можливості, ми перейдемо через усі складнощі, які маємо. Можна подивитись на Японію – вони до кінця року, я переконаний, ті страшні наслідки катастрофи переживуть, а ми все

на когось сподіваємось. На себе треба розраховувати, на свої власні сили. І сьогодні хочу ще раз наголосити – без стратегічних, без найтісніших стосунків з Російською Федерацією у нас немає майбутнього у сфері авіації, космонавтики, машинобудування, енергетики, у тому числі, атомної, інших галузях. Коли мене критикували за багатовекторну політику, я казав – чому Захід любить Росію? Подивіться на її геологічну географічну карту – там є усі корисні копалини. Тому Захід прагне нарощувати свою присутність в РФ. А ми? Ми мусимо шукати консенсус з нашими російськими партнерами і спільно вирішувати ті проблеми, які є. Тоді ми будемо наслідувати той курс, який проводив Борис Миколайович Єльцин.

«... Дорогі друзі! Дорогі мої! Сьогодні я востаннє звертаюсь до вас із новорічним привітанням. Але це не все. Сьогодні я востаннє звертаюсь до вас як президент Росії. Я ухвалив рішення. Тривалий час і бо-лісно над ним розмірковував. Сьогодні, в останній день сторіччя, що минає, я йду у відставку... Сьогодні у цей надзвичайно важливий для мене день хочу сказати трохи більше особистих слів, ніж звичайно. Я хочу попросити у вас прощення. За те, що багато наших з вами мрій не здійснились, і те, що нам здавалося простим, виявилось нестерпно важким. Я прошу вибачення за те, що я не виправдав деяких сподівань тих людей, які вірили, що ми одним ривком, одним махом зможемо перестрибнути із сірого застійного тоталітарного минулого у світле, багате, цивілізоване майбутнє. Я сам у це вірив... Я йду. Я зробив усе, що міг... Мені на зміну приходить нове покоління – покоління тих, хто може зробити більше і краще... Прощаючись, я хочу сказати кожному з вас – будьте щасливими, ви заслужили щастя. Ви заслужили щастя і спокою. З Новим роком! З новим сторіччям, дорогі друзі!»

Із Звернення Президента РФ
Бориса Миколайовича Єльцина
до громадян Росії 31 грудня 1999 року

Явища толерантності та мігрантофобії в умовах сучасної трудової міграції

Дмитро АКИМОВ,
доктор філософії,
кандидат соціологічних
наук, Голова Генеральної
Дирекції Міжнародної
Академії Рейтингових
технологій і соціології
«Золота Фортуна»

Складні проблеми трудової міграції через цілу низку обставин мають особливе значення для населення України, значна частина якого працює як у Західній та Східній Європі, так і в Росії. Зокрема, вони пов'язані з легалізацією становища мігрантів, пошуком роботи, системами її оплати, низкою серйозних гуманітарних питань (зокрема, мовних). Ще один важливий фактор – відносини між трудовими мігрантами і населенням країн, де вони працюють.

Здебільшого, ідеться як про загальну напруженість (різко зростає в період економічної кризи), окремі

Мінсоцполітики України розповсюдило заяву Віце-прем'єр-міністра України – Міністра соціальної політики Сергія Тігіпка про те, що легальне працевлаштування за кордоном допоможе Україні більш ефективно захищати права українців. Саме так він прокоментував підписання Меморандуму про співробітництво з питань трудової міграції між Мінсоцполітики України та Федеральною міграційною службою РФ. Документ передбачає взаємодію з питань зовнішньої трудової міграції за такими основними напрямками: здійснення на постій-

конфлікти, так і про систему відносин, які складаються між мігрантами і населенням сторони, що приймає. Ці обставини можуть бути названі «стосунками толерантності і мігрантофобії».

Перш за все, аналізуючи окреслену проблему, слід визначитися:

- чи органічною є соціальна напруженість, що нерідко виникає між мігрантами і місцевим населенням;
- яких рис вона може набувати;
- чи можливо її уникнути і, якщо так, то у який спосіб.

Відповіді на ці запитання аж ніяк не прості і вимагають врахування безлічі чинників. Передусім – це тип трудової міграції. Помічено, що явище мігрантофобії стосовно українців (і не лише) найчастіше згадується, коли йдеться про «східний» напрямок тру-

дових потоків, тобто – до Росії. Хоча й у країнах Західної Європи це явище нерідко має місце, особливо щодо етнічних мігрантів.

Огляд та аналіз вказаної проблеми варто розпочати з передумов виникнення напруженості (соціальної, расової, економічної тощо) між трудовими мігрантами і стороною, що приймає. Їх декілька:

- по-перше, це наявність у тій чи іншій країні стало-го і значного попиту на іноземну робочу силу, навіть попри значний рівень власного безробіття. Останнім часом у європейських країнах і великих містах Росії поряд зі значною наявністю в так званій нижчій ніші ринку праці вакансій, корінні мешканці не квапляться їх займати;
- по-друге, наявність трудових мігрантів на ринках праці дійсно призводить

до зниження ціни робочої сили, про що свідчать спеціальні дослідження. Це явище стало досить поширеним. Підприємці, які послугуються іноземною робочою силою, зазвичай нелегально, мають із цього значний зиск, зокрема вміло створюючи штучний віртуальний дефіцит кадрів, встановлюючи занижені ставки оплати праці;

- по-третє, важливою передумовою виникнення напруженості в суспільстві є порушення міжетнічного балансу на ринку праці. Наявність значної кількості трудових мігрантів спричиняє виникнення у місцевого населення відчуття загрози його життєвим інтересам. Особливо це притаманно низці країн, зокрема, Росії, де є так звані анклавні ринки праці, що формуються в імміграційних анклавах на інших територіях, де розташовані цілі торговельні та сервісні

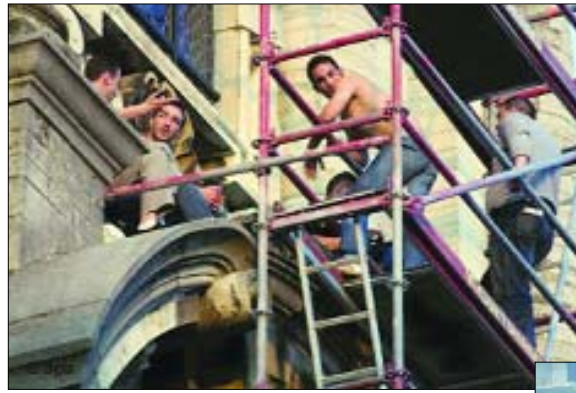
підприємства. Їх власниками або орендарями є іммігранти, які наймають іноземних робітників, як правило, співвітчизників. Наприклад, у Росії такі міграційні потоки мають Азійсько-Тихоокеанський напрямок (китайці, корейці, в'єтнамці); Центрально-Азійський (узбеки, таджики та ін.); Кавказький (азербайджанці, дагестанці та ін.). Хоча Україна нині частіше є експортером, аніж імпортером робочої сили, проблеми анклавних ринків праці відчутні й тут.

Окрім згаданих, є деякі інші причини виникнення напруженості у відносинах між трудовими мігрантами і країнами, що їх запрошують. Це, зокрема, проблеми несумісності культур (особливо гостро це відчувається в Європі, де значну частину трудових мігрантів становлять африканці й араби), мов, міжнаціональних шлюбів.

Чи завжди напруженість призводить до серйозних конфліктів? Імовірно, слід говорити про низку аспектів цієї проблеми.

Почнемо з факту соціалізації, тобто входження трудових мігрантів у місцеве співтовариство. Ідеться не лише про оформлення прав на легальну роботу чи громадянство. Адже взаємодія між «двома сторонами» відбувається в низці аспектів: соціальному, економічному, правовому, політичному, культурному, навіть демографічному, оскільки деякі категорії мігрантів схильні до поступового захоплення не лише робочих місць «аборигенів», а й їхнього життєвого простору в цілому.

Загалом можна виокремити декілька типів подібної соціалізації трудових

мігрантів залежно від рівня адаптації до місцевих громад і ринків праці.

Перший – це фактична асиміляція, тобто майже цілковите занурення у місцеве співтовариство, зокрема укладання шлюбів, перевезення до країни працевлаштування сімей, зрештою, отримання повноцінного громадянства. Саме такий тип соціалізації притаманний українцям, які працюють в Іспанії, Португалії, Польщі й особливо в Італії.

Другий – «зустрічна соціалізація», що виникає на територіях зі значною кількістю мігрантів (наприклад, українців у Москві). На думку фахівців, щодо Росії, найкраще цей тип простежується у процесі транскордонної взаємодії населення Хабаровська з Китаєм і Санкт-Петербурга з Фінляндією. Подібна «зустрічна соціалізація» характеризується створенням унікальних, порівняно нейтральних соціокультурних просторів, де формуються певні взаємоприйнятні норми пове-

дінки, цінності, які негласно визнає влада. У цьому разі значною мірою вдається подолати образ ворога, знизити ризики зіткнення мігрантів з невідомими, небезпечними для них чинниками, створити можливості для продуктивного діалогу культур в економічній площині.

Третій тип, на жаль, вельми поширений і найчастіше має місце серед етнічних мігрантів, зокрема йдеться про потрапляння людей на анклавні ринки праці. Складаються ситуації, коли значні групи працівників «зливаються» з діаспорами. Це, з одного боку, допомагає їм краще адаптуватися, а з другого – нерідко стримує реальну соціалізацію, не спонукаючи до активного вивчення мови, залучення до місцевої культури тощо.

За дослідженням російського соціолога С.В. Рязанцева стосовно трудових діаспор, найбільшою за межами СНД є українська. Як неодноразово зазначалося в науковій та публіцистичній літературі, її чи-

сельність коливається від 2 до 7 мільйонів осіб (ідеться про трудових мігрантів, які зливаються з українськими діаспорами). При цьому, у низці країн українська діаспора – найбільша з усіх іноземних, наприклад, Чехії, Польщі, Італії. Зовсім інші масштаби і специфіку мають діаспори з арабських та африканських країн у Західній Європі (ця тема – за межами нашого аналізу).

Що ж до конфліктів між трудовими мігрантами і країнами, що їх приймають, а також явищ толерантності та мігрантофобії, виділимо три найбільш розповсюджених:

- на анклавних ринках праці;
- між трудовими мігрантами та підприємцями;
- між трудовими мігрантами та населенням регіонів.

Перший різновид конфліктів досить простий, а саме: на анклавних ринках праці, пов'язаних передусім із торгівлею, ресторанним сервісом тощо, відбувається швидко накопи-

чення капіталу. Водночас, на них працюють представники різних етнічних груп. У такому разі ситуація нерідко криміналізується, оскільки виникають проблеми у відносинах таких «анклавних еліт» з представниками найманих працівників інших національностей, боротьба за перерозподіл сфер впливу тощо. Як наслідок – серйозні «розбірки» між мігрантами за участі кримінальних елементів.

Другий різновид конфліктів, між трудовими мігрантами та підприємцями, на яких вони працюють, – значно складніший. Тут, з одного боку, є зацікавленість підприємців у такій робочій силі, оскільки її використання дає як безпосередній економічний ефект, збагачуючи роботодавців, так і ефект опосередкований – використання трудових мігрантів здешевлює вартість робочої сили на відповідних ринках праці.

Усі ці процеси відбуваються найчастіше там, де праця найманців використовується нелегально або напівлегально. І все було б гаразд для підприємців, якби не така обставина: доки праця мігрантів використовується епізодично або в незначних масштабах, усе складається ні-

би благополучно. Проте за умови масового використання такої праці виникає організована протидія великих груп працівників-мігрантів щодо роботодавців, тиск на них. Звісно, про профспілкові страйки не йдеться, зважаючи на специфіку становища робітників-мігрантів. Але форми протидії серйозній експлуатації можуть бути різними – аж до протидії представникам органів внутрішніх справ і відкритого саботажу, підпалів, псування устаткування тощо.

Третій різновид конфліктів є, мабуть, найважливішим і найсуттєвішим, оскільки саме під час організованої протидії й виникають згадані проблеми толерантності та мігрантофобії. Ідеться про конфлікти соціальні, етнічні, суто трудові тощо. Над вирішенням подібних ситуацій, що стають дедалі гострішими, працюють у багатьох країнах. Зазначимо, що гострота таких конфліктів є серйознішою, з одного боку, на східному напрямку трудової міграції українців (хоча з представниками східних національностей такі конфлікти в Росії набувають масштабніших розмірів); з другого боку, напруженість підвищується під час

економічних криз, коли виникають реальні проблеми з працевлаштуванням місцевих працівників. Саме у згаданих ситуаціях чітко проявляються проблеми толерантності та мігрантофобії. Якщо говорити про толерантність як соціальне явище, то під нею розуміють певну соціальну цілісність, пов'язану з необхідністю визнання природної різноманітності людей, культур і народів. Тобто, ідеться про норму цивілізованого компромісу між конкуруючими культурами, готовність до прийняття інших поглядів, терпимість, що є умовою збереження різноманітності, своєрідного історичного права різних народів і культур на «окремішність», несхожість.

Явище толерантності та його необхідність виникають не лише в умовах трудової міграції, а й загалом скрізь і завжди в ситуаціях спільного існування різних народів і культур. Порушення цього принципу призводить нерідко до ксенофобії, націоналізму тощо. У багатонаціональних країнах протягом десятиріч, а то й сторіч, як правило, формувалася культура толерантності, поступово налагоджувалися не зав-

жди прості відносини між людьми.

Цілком нового аспекту цим стосункам надає явище масової трудової міграції в сучасних умовах. Нерідко стверджують, що сама дійсність у низці країн генерує своєрідне нетолерантне повсякдення. Причин цього – безліч. Насамперед, це відсутність спільної соціально-політичної позиції стосовно специфіки та масштабів дозволеної трудової міграції.

Досвід низки розвинених західноєвропейських країн (Франції, Нідерландів та ін.), де фактично неконтрольована трудова міграція призводить до серйозних змін етносоціальної структури суспільства, змушує «дмухати на воду» інші країни.

У порівняно ліберальній у цьому сенсі Швейцарії 2009 року було проведено референдум про доцільність допуску на місцевий ринок праці трудових мігрантів навіть з країн-нових членів Євросоюзу, таких, як Болгарія і Румунія. Щоправда, населення Швейцарії висловилося з цього приводу позитивно.

Що ж до таких країн, як Росія, то ні в політичному, ні в науковому співтоваристві не вироблено яки-

За даними березневого 2011 р. опитування громадської думки «Левада-Центру», із 1600 росіян зі 130 населених пунктів 25 регіонів країни, 10% респондентів вважають наплив приїжджих однією з найгостріших суспільних проблем. У Москві та Санкт-Петербурзі такої думки дотримуються 27% опитаних. Більшість із них (82%) упевнені, що приїжджі мають жити відповідно до норм поведінки, прийнятих у регіоні. У столиці Росії так вважають 99% населення, в інших великих містах – 85%. Лише 12% респондентів погодилися зі збереженням приїжджими своїх звичок і звичаїв. Більше половини населення (66%) вважає за необхідне обмежувати кількість приїжджих.

хось чітких позицій стосовно можливих масштабів трудової міграції. Наприклад, Є. Гайдар вважає, що за масштабами приймання мігрантів Росія у XXI столітті може відіграти ту ж роль, що й Америка протягом 200 попередніх років. Водночас деякі російські вчені та політики виступають за мінімізацію трудової міграції до країни.

Така нечіткість і невизначеність, навіть на офіційному рівні, стосовно трудової міграції, а також доволі агресивна позиція підприємців, які воліють легально (а частіше нелегально) використовувати трудових мігрантів для збільшення прибутку і «тиску» на ціну робочої сили, саме й спричиняють доволі небажане явище – мігрантофобію серед населення. Варто зазначити, що така фобія, у значно легшій формі, притаманна не лише Росії. Так було в період масової трудової міграції поляків до країн Західної Європи, або коли мільйони турків кинулися «заселяти» Німеччину...

На прикладі сучасної Росії, де активна трудова міграція розгортається саме нині, це явище виявляється найчіткіше і може

бути зафіксованим та дослідженим.

Які ж причини генерованої трудовою міграцією мігрантофобії, негативно-го ставлення (що інколи сягає ненависті, конфліктів тощо) місцевого населення до трудових мігрантів?

Мігрантофобія – явище багатоаспектне. Воно має цілу низку рис, пов'язаних із самими мігрантами, та безпосередньо з місцевим населенням. Трудові мігранти нерідко є винуватцями дезорганізації, провокування до нетерпимості з боку місцевого населення. Це пояснюється, з одного боку, зміцненням етнічних зв'язків, об'єднанням різних етнічних угруповань трудових мігрантів, з іншого – нерідко кримінальною та рекетирською діяльністю в середовищі мігрантів. Подібне явище фіксується як типово в європейських країнах, зокрема, Чехії, Словаччині, Польщі. При цьому, за даними українського соціолога М.О. Шульги, у суспільній свідомості чехів і поляків наші співгромадяни мають найнижчий рейтинг серед етнічних груп, випереджаючи лише румун і циган.

Проте, без сумніву, най-

більш серйозне коріння мігрантофобія має в середовищі, що приймає трудових мігрантів.

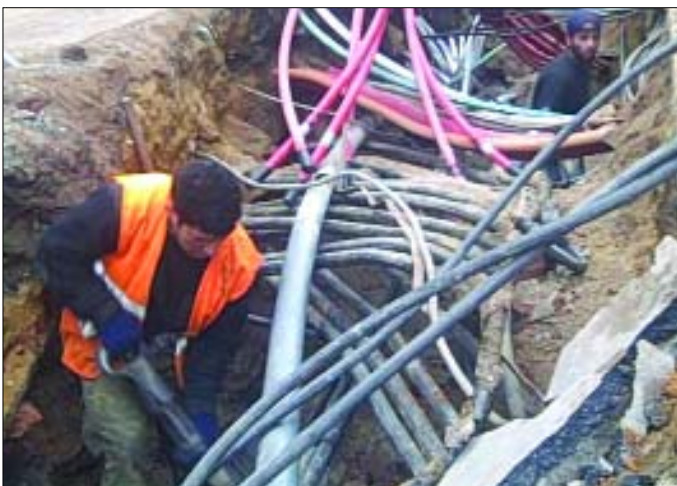
По-перше, виникає цілий спектр етнічних проблем, пов'язаних з формуванням великих і досить «захищених» від місцевого населення діаспор та анклавних ринків праці. Стали вже звичними тенденції до засилля серйозних китайських діаспор у Росії чи арабських – у країнах Західної Європи.

По-друге, негативне ставлення місцевого населення до трудових мігрантів формується через те, що організовуються чорні ринки робочої сили – «живий товар», що провокує дискомфорт у соціумі.

По-третє, масова трудова міграція (більше стосується країн Заходу) нерідко призводить до серйозних соціально-політичних наслідків. Зокрема, через розвиток, з одного боку, расизму, з другого – сепаратизму і фундаменталізму. У результаті, як засвідчує досвід багатьох країн, сьогодні вже створено підґрунтя для розвитку антиімміграційних рухів, у першу чергу, націоналістичного чи расистського забарвлення.

Цій обставині, на наш

погляд, як серед українських трудових мігрантів, так і в органах державного управління, покликаних регулювати відповідні процеси, має приділятися найсерйозніша увага. Адже йдеться про умови життя громадян України. Слід враховувати і бути підготовленими до того, що через зростання трудової міграції та низку інших соціальних зрушень, конфліктогенність таких процесів зростатиме. Відповідно, необхідно максимально посилити регулюючу роль держав, що стоять по обидва боки цих процесів. У першу чергу, йдеться про вдосконалення двосторонньої міграційної політики, створення сучасної нормативно-правової бази, що регулює процеси трудової міграції як з боку країн, що «постачають» робочу силу (України це стосується безпосередньо), так і країн, що її приймають. Лише за такого підходу можна уникнути впливу багатьох деструктивних чинників на процеси трудової міграції та спрямувати їх на цивілізоване формування інтеграційних процесів на основі загальнолюдських позитивних цінностей.

У грудні 2010 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про ратифікацію угоди між Україною та Іспанією щодо врегулювання та упорядкування трудових міграційних потоків між двома державами». Цією угодою встановлено категорії працівників, які матимуть право на працевлаштування, а також порядок повідомлення щодо пропозицій з працевлаштування, порядок добору та найму працівників, отримання ними необхідних візових документів та дозволів на проживання і працевлаштування. В угоді передбачено умови роботи сезонних працівників. Тобто, йдеться про тих, хто працюватиме не більше 9 місяців на рік. Також у документі закріплюються умови праці та соціальні гарантії працівників.

«Золота Фортуна» вшановує переможців

МАРТІС «Золота Фортуна» – міжнародна наукова організація, Президія якої об'єднала керівників національних і королівських Академій наук 29 країн світу. Учений, який увійшов до складу Президії МАРТІС, стає її членом безстроково незалежно від подальших своїх посад. Тому деякі країни представлені у Президії МАРТІС кількома персонами – чинним президентом Академії наук та його попередниками.

Уже 18 років поспіль Міжнародна Академія рейтингових технологій та соціології «Золота Фортуна» проводить церемонію вшанування заслуг видатних особистостей та організацій у багатьох країнах світу.

Міжнародна Академія Рейтингових технологій і соціології займається дослідженнями в галузі соціології, політології,

психології. МАРТІС відзначає заслуги відомих особистостей та колективів, провідних підприємств, установ, організацій світу. Нагородження здійснюється за поданням членів Президії та членів науково-експертної ради, до якої входять керівники міністерств і відомств, що співпрацюють з МАРТІС у рамках своєї професійної компетенції.

Обранці Рейтингу – це люди, які заслуговують найвищої поваги і нагород за свої досягнення в різних сферах діяльності: науці, промисловості, культурі, захисті навколишнього середовища, освіті.

Серед володарів найвищої нагороди – Срібної Статуї «Богиня Фортуна із золотим мечем» – Папа Римський Іоанн Павло II, зірки світової опери Пласідо Домінго, Лучано Паваротті, Монсеррат Кабальє, Всесвітній Поштовий Союз (Берн), Європейський Центр ядерних досліджень (Женева), Державний Академічний Великий театр Росії, Національна академія наук Італії Дей Лінеї та інші. Влітку 2007 року Георгіївську Стелу Сла-

ви отримав Папа Римський Бенедикт XVI. Цієї високої нагороди був також удостоєний Інститут Франції, заснований кардиналом Мазаріні.

До учасників Всеукраїнського Рейтингу «Золота Фортуна», що відбувся в Національній академії наук України, надіслав привітання Президент України Віктор Янукович і Прем'єр-міністр Микола Азаров. Обранцями Рейтингу 2010 стали люди, які своєю працею і наполегливістю зробили вагомий внесок у зміцнення української держави у найрізноманітніших сферах діяльності: науці, промисловості, культурі, освіті тощо.

Особливістю цього річної «Золотої Фортуни» стало те, що вагому частку нагород отримали юні таланти – вихованці продюсерського центру «Зірковий шлях». Медаллю «Great junior achievements» Golden були нагороджені Аліна Піддубна, учениця Білоцерківської школи № 18, неодноразова володарка Гран-прі багатьох Міжнародних та Всеукраїнських фестивалів;

Нікіта Бульда, Денис Сабанадзе, Крістіна Кочегарові – учні Київської гімназії № 75 м. Києва; Дар'я Калітаєва, учениця гімназії № 317 м. Києва, володарка Гран-прі «Beauty Star-2010», Міжнародного фестивалю «TV START»; Марія Шепелева – учениця Британської школи м. Києва; дует «Арманібойс» Євген та Дмитро Беженари.

Лауреатським дипломом «За вагомий внесок у справу розбудови України та журналістську майстерність» було відзначено і журнал МЗС України «Зовнішні справи». «Ми пишаємося вами», – вітаючи переможців, сказав Голова Президії Рейтингу, Президент Національної академії наук України Борис Патон. А ми у свою чергу пишаємось тим, що отримали нагороду Міжнародного Академічного Рейтингу популярності «Золота фортуна» з рук одного з найвідоміших і найповажніших наших співвітчизників.

Шануймося, бо ми того варти!

Инф. «З.С.»

Рубрику веде доктор історичних наук, професор Ірина МАТЯШ

УНР — історичні документи

Документи, які публікуються нижче, містять відомості про штати та застави створення та фінансування дипломатичних установ УНР різного рівня, ілюструють діяльність зовнішньополітич-

ного відомства, висвітлюють його організаційно-кадрові проблеми. Цінність опублікованих актів полягає передусім у тому, що вони становлять собою взірці організаційних документів закордонного ві-

домства і відображають суспільний рейтинг посади дипломата як державного службовця. Документи публікуються зі збереженням орфографії, стилістики та пунктуації оригіналу.

Продовження. Початок у «З.С.» № 9–12 за 2010 р., № 1–2 за 2011 р.

№ 19 Прохання голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Італії Д. Антоновича Міністру закордонних справ УНР [К. Мацієвичу] про звільнення з посади

[Відень], не пізніше 24 березня 1919 р.

Підлягаючи директивам партійних установ моєї партії (У[країнської] С[оціал-] Д[емократичної] Р[обітничої] П[артії]), як одкликує всіх своїх членів з посад послів, я мушу прохати Вас, Пане Міністр, звільнити мене з посади Голови Надзвичайної Дипломатичної Місії до Італії.

Разом з тим довожу до Вашої відомості, що згідно з тими ж партійними директивами, я буду виконувати свої обов'язки голови місії, поки мені не буде сказано з міністерського розпорядження, кому передати свої обов'язки.

Осередок української культури й освіти (Вінніпег, Манітоба). Архів Є. Онацького. Рукопис. Оригінал, чорновик.

№ 20 Звіт голови НДМ УНР в Італії Д. Антоновича Міністру закордонних справ УНР К. Мацієвичу про діяльність місії

[Відень], 24 березня 1919 р.

До Вельмишановного Пана Міністра
Звіт № 2.

Як Вам Пане міністр відомо з мого попереднього звіту а також з листа переданого Вам через пана посла [В. Липинського] я чекав відповіді у Відні від тутешньої італійської місії, а разом з тим від італійської місії в Швейцарії через пана посла [Є.] Лукасевича. Італійська місія у Відні відповіді ще не дала, а посол [Є.] Лукасевич телеграфічно мені подав слідує: "Italienische [...]".

Одже з того видно що італійське правительство не хоче згодитися на пропуск мене до Італії. Можливо, що місію на чолі з другою особою італійське правительство пропустить.

Чому імено на мене італійське правительство не дає згоди мені ще не відомо, але гадаю що треба спробувати комусь іншому стати на чолі місії і тоді поспробувати проїхати до Італії. Я сам вже не буду тепер чекати відповіді від[писку]. Але ціми днями проїзду до Швейцарії, де вся [...] і постараюся там докладніше про все розвідатися.

Тим часом прохаю задовольнити моє прохання про увільнення, яке я Вам, пане міністр, прохав передати посла

п[ана] [В.] Липинського і призначити нового голову місії до Італії. Чекатиму у Швейцарії Вашого розпорядження.

Д. Антонович

На документі помітки: "Переписка п[ана] [Д.] Антоновича по дипломатичним справам на 19 аркушах за часи перебування у Берні" та "Діло № 5"

Осередок української культури й освіти (Вінніпег, Манітоба). Архіви 206/39. Рукопис. Оригінал. Чорновик.

№ 21 Лист Голови НДМ УНР в Італії Д. Антоновича до міністра закордонних справ УНР К. Мацієвича про діяльність місії

[Відень], 24 березня 1919 р.

Шановний Пане Міністр!

В справах надзвичайної дипл[оматичної] місії до Італії після мого остатнього звіту ніяких одмін не зайшло, але все стоїть на тій самій точці власне, що італійські місії у Відні і у Швейцарії запитуються відносно нас, чи можна нашу місію пропустити до Італії, але не дістають від свого уряду відповіді, і тому ми все чекаємо. Зрештою я чотирох чоловік нашої місії з радником [В.] Мазуренком на чолі вислав до італійської Швейцарії, і маю надію, що може їм пощастить перебратися до Милану, як приватним особам. Милан під взглядом громадським є центром навіть значнішим ніж політичний центр Італії Рим. Власне в Милані головна італійська біржа, Милан є центр італійського промислу і торгівлі (і в Милані виходять впливовіші італійські часописи ["Corriere della [...] ", "il Secolo", "il Tempo" та інші]). Одже як їм пощастить переїхати до Милану, то громадську працю вони там зможуть провадити. Як би до Милану їх не перепустили, то вони спиняться в Zugano найбільшій італійській осередок Швейцарії, місто що лежить дуже близько до Милану, і посередне там всеж матимуть можливість де що зробити.

Я-ж сам з одним аташе остався чекати у Відні відповіді. Підтримую тут добрі зносини з головою італійської місії у Відні полковником Alberti, а також зношуся з нашим послом у Швейцарії д[окто]ром [Є.] Лукасевичем, що на мою прозбу там в італійському посольстві старається о пропуск для нас, а також зношуся з головою місії до Ватикана графом [М.] Тишкевичем, щоби разом вїхали до Італії.

Гадаю, що чекати відповіді від італійського уряду, ще до-

ведеться не мало, хоч вже чекаю п'ять тижнів; це тому що політично Італія, яка власне нічого не має проти України, оскільки Україна не входить в спілку з "югославянами", сама не дасть відповіді без відома Франції. Франція зробила де-кілька влучних кроків на Балканах і там захопила в свої руки роль супер-арбітра в рішенні питання про спірні кордони, і тому головний пункт політики Італії опинився в волі Франції. Одже в той спосіб на мировій конференції і скрізь Італія є звязаною і мусить підтримувати Францію. Тим і [...] являється, що в Парижу на прелімінарних переговорах, коли Англія і Америка були проти Франції, то Італія все йшла і голосувала за Францією.

Одже в українських справах із всіх держав антанти найбільше і заінтересованою в українських справах Франція, і тому Італія безпорозуміння з Францією нам відповіді не дала. Тому нам доводиться озброїтися великою дозою терпіння, що розуміється не позбавляє нашу місію від обов'язку всіма силами старатися, щоб швидче добутися до Італії.

На при кінці прошу Вас, пане міністр, поінформувати мене в двох справах:

1) Я тут запевняв італійську місію, що український уряд досі ні в якому союзі ні тайними умовами з югославянами не зв'язаний і навіть переговорів про федерацію, або яку иньшу спілку з ними не провадить. Тим часом італійці довідалися, що міністр президент і міністр закордонних справ Чеховський в офіційній промові висловився за бажанням увійти в федерацію з чехо-словаками і юго-словами. Це тут зробило на італійців дуже лихе вражіння і мене поставило в прикре становище. То прошу мені подати конкретно, що я можу казати про наші відносини до юго-славів. Це питання для італійців кардинальне, вони з незвичайною цікавістю про це розпитують.

2) Мені сказав п[ан] товариш міністра [Л.] Цегельський, що до Італії поїхали люде з доручення п[ана] отамана [С.] Петлюри організувати там із наложених українське військо. Я про це довідовся, коли вони вже виїхали з Відня. Я в догонку постарався з ними звестися і порозумітися, але чи не вважали-би Ви, пане міністр, відповідним, щоби кроки укр[аїнського] уряду в державах (данному випадкові Італії) робилися в порозумінню з нашими дипломатичними місіями [в] тих державах? З мого переконання, несогласовані між собою кроки в чужій державі української місії і иньших комісій дуже лихе вражіння можуть справити на уряд тої держави, де ці кроки робляться.

З найбільшою до Вас, пане міністр пошаною.

*Осередок української культури й освіти (Вінніпег, Манітоба).
Архів Є. Онацького. Рукопис. Оригінал. Чернетка.*

**№ 22 Лист голови Директорії УНР С. Петлюри
президенту сербської місії в Парижі Пашичу
з проханням про підтримку Сербією
українського народу у боротьбі проти
більшовицького і польського панування**

Здолбунів, 12 квітня 1919 р.

Як Голова Верховного Уряду – Директорії Української Народньої Республіки і Головний Отаман Українських Рес-

публіканських Військ маю за честь звернутися до Вас, Високоповажний Пане, з слідуючим:

Російська революція 1917 року принесла й Українському народові довгожданну волю і можливість здійснити свої національно-державні ідеали.

Непоборимі труднощі доводиться осилювати Українському народові по шляху поступу до здобуття національної, суверенної держави.

Маючи в собі велику міць Духа та національне завзяття, народ Український ось уже протягом двох літ одбиває напад численних ворогів.

Звільнившись з під тяжкої корми російської царської неволі, Український народ в своїх змаганнях попав під загрозу так званих большевиків в кінці 1917 року.

Силою бажання до самостійного життя він поборов цю перешкоду ціною великих жертв. Німецька окупація України та brutальне панування німецького агента [П.] Скоропадського було знищено великим народним повстанням в місяці листопаді минулого року під проводом Директорії Української Народньої Республіки.

Здобувши столицю України, Український Уряд розпочав переводити в життя національні й соціальні реформи, що забезпечували Українському народові лад, спокій та задоволення його потреб.

Короткий час не дав можливості Українському Урядові організувати міцну національну армію для захисту своїх національних прав.

Користуючись цим станом та демагогічними грабіжницькими лозунгами, російські большевики напали на Українську Республіку, маючи на оці виключне національне поневолення та матеріальне пограбування добра Українського народу.

Одночасно Український народ провадив і провадить уперту боротьбу з поляками, які пред'являють несправедливі історично й етнографічно претензії на Західну частину української території, маючи за справжню ціль наше національне пригнічення.

Поляки і москалі-большевики все змагали й змагають поневолити нас національно й соціально, топчучи гасло самовизначення націй, що його проголосив культурний світ.

Останній двохлітній період героїчних змагань Українського народу в боротьбі за свою національність знесилив його, але не згасив Духа і не затемнив надій на повну свою самостійність і незалежність.

В цій запеклій боротьбі Український Уряд звертався за допомогою до Антанти через Вище Французьке командування в Одесі та бажав вислати закордонні місії до Держав Згоди і зокрема до Сербії, але обставини та перешкоди з боку ворогів України не дали можливості прийти в цьому розумінні до бажаних наслідків.

Я щасливий нагодою звернутися до Вас, як до Високого Провідника Сербського народу, що тяжкою боротьбою здобув собі заслужане місце в культурній сім'ї народів світу і певний, що для Вас, як Славянина, зрозумілі й близькі змагання Українського народу до державної самостійності та його національні ідеали.

Українському народові чужі національно й ворожі соціально гасла большевиків та поляків. Він не дасть себе поневолити і доведе боротьбу до успішного кінця. Але разом з тим народ Український відчуває потребу контакту з наро-

дами світу та певної моральної їхньої підтримки, аби, закінчивши будівлю своєї національної держави український народ, мав би можливість через свободний розвиток своїх культурних сил принести їй свою дань в загальну скарбницю людського поступу.

Я сміливо сподіваюсь, що домагання мого народу знайдуть відклик в славянських серцях і в першу чергу в серцях Великого Сербського народу, до братерської згоди з котрим прагне мій народ.

Докладніші інформації мав би подати Вам представник Українського Уряду в Парижі п[ан] [Г.] Сидоренко і мій Осаул Ф. Крушинський, котрим прошу уділити Вашу увагу і в котрих прошу Вас бачити добрих приятелів Сербського народу.

З братерським словянським привітом

С. Петлюра

Архів Сербії і Чорногорії, ф. 336, спр. 60, од. оп. XII R/3-XII. Машинопис. Оригінал.

(Надіслано Посольством України в Республіці Сербія)

№ 23 Повідомлення надзвичайному послу і уповноваженому міністру Західноукраїнської Народної Республіки М. Васильку про призначення його головою Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Швейцарії

Радивилів, 10 травня 1919 р.

В порозумінню з Вашим Правительством становила наша Рада Міністрів іменувати Вас Головою нашої Надзвичайної Дипломатичної Місії в Берн, яку то посаду займав до тепер Пан Д[окто]р Лукашевич.

Подаючи Вам це до відома сподіваюсь, що Вам вдасться ще більше поглибити відносини нашого Правительства з посольствами інших Держав в Берн, так що через Ваше співробітництво буде наша Держава мати повне признание між всіма тими Державами.

В тій цілі маєте старатися жити в найкращих відносинах з заступниками приязних нам Держав, а з прочими завязати можливо, найліпші відносини.

На Вашу пропозицію зістав призначений на Вашого заступника Пан Микола Левицький, бувший посол нашої Республіки в Константинополі, який має завдання на підставі даного мною декрету, на случай Вашого перешкодження, вести всі справи Місії.

Цим декретом уповноважається Вас, всі на території Швейцарії знаходячися наші місії, і ті котрі ще там приїдуть, чи то політичного, військового чи економічного рода (це відноситься і до Українців, котрі мають державні повноваження) в їх діяльності наглядати; вони всі є обов'язані, Вашим припорученням підлягати, за що Ви перед Правительством відвічальні будети.

Радивилів, 10. Мая 1919 р.

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 24, арк. 14-14зв. Машинопис. Копія.

№ 24 Лист виконуючого обов'язки голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Італії В. Мазуренка до посла УНР у Німеччині про прибуття місії до Риму та перші кроки в її роботі

Рим, 17 травня 1919 р.

Високоповажний Пане!

Цім сповіщаємо, що Надзвичайна Дипломатична Місія Української Народної Республіки при Уряді Італійського Королівства прибула до Риму під головуванням в[иконуючого] о[бов'язки] Голови місії В. П. Мазуренка і розпочала заходи в справі признання Української Народної Республіки Італійським Королівським Урядом. Адреса Місії:

Rome, Hotel Regina

З надзвичайною до Пана Посла пошаною

За Голову

Вас. Мазуренко

Секретар Місії

Мих. Єрем[іїв]

На документі зроблено приписку "PS. Мав аудієнцію у двох міністрів, що поки до оголошенню в часописах не належить. В[асиль] М[азуренко]"

Осередок української культури й освіти (Вінніпег, Манітоба). Архіви 206/2. Рукопис. Копія.

№ 25 Постанова РНМ УНР про асигнування в розпорядження міністра закордонних справ УНР для видачі послу УНР в Німеччині 1000000 гривень на непередбачені видатки

31 травня 1919 р.

1. Асигнувати в розпорядження Міністра Закордонних Справ з коштів Державної Скарбниці (1.000.000) гривень для Видачі Послові Української Народної Республіки в Німеччині на штатні видатки, а також на виплату побільшених добових до ста гривень на добу - і на інші особливі видатки, які штатами не передбачаються.

2. Про витрати з цього фонду Посол повинен давати Міністрові Закордонних Справ відчит через кожних три місяці.

3. Постанову цю перевести в життя по телеграфу.

ГОЛОВА КАБІНЕТУ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ

Б. МАРТОС

В[иконуючий] о[бов'язки] МІНІСТРА

ЗАКОРДОННИХ СПРАВ

АНДРІЙ ЛЕВІЦЬКИЙ

З оригіналом згідно: Секретарь Посольства

ЦДАВО України, ф.3619, оп.1, спр.1, арк.13. Машинопис. Копія.

Опубл.: Храпко І. Збірник законів і постанов Українського Правительства відносно закордонних інструкцій. - Ч. 1. - Відень, 1919. - С. 42.

(Далі буде)

Європейський інвестиційний банк відтепер і в Україні

В Україні 25 березня 2011 р. відкрилось Представництво одного з найбільших інвест-донорів – Європейського інвестиційного банку. Це перше представництво ЄІБ у регіоні країн Східного партнерства. Банк підтримує реалізацію європейської політики сусідства шляхом фінансування інвестиційних проектів, які є вигідними як для зацікавлених країн, так і для ЄС. Співпраця України з Європейським інвестиційним банком розпочалася ще у 2004 р. На сьогодні Україна є одним із найбільших партнерів банку. Європейська фінустанова вже підтримала вітчизняні проекти на загальну суму 465 млн. євро.

Щоб співпраця України і Європейського інвестиційного банку з дистанційного режиму перейшла до безпосереднього доступу до його ресурсів, 15 червня 2010 р. у м. Люксембурзі під час робочого візиту Прем'єр-міністра України Миколи Азарова відбулось підписання Договору між Україною та Європейським інвестиційним банком про співробітництво та діяльність Постійного представництва ЄІБ в Україні. Договір набрав чинності у листопаді минулого року. Згідно з угодою, банк, його активи, прибутки та майно звільнені від сплати будь-яких податків і зборів. В Україні, Росії та Білорусі банк має право на фінансування проектів тільки одночасно з Європейським банком реконструкції та розвитку, з яким ЄІБ розташувався в одному приміщенні на Печерську, у Києві. Основну діяльність банку в країнах Східного партнерства зосереджено у сфері енерге-

тики, транспорту, телекомунікацій та розвитку екологічної інфраструктури. Нині до цього списку входить і розвиток малого та середнього бізнесу.

«Головна мета роботи представництва ЄІБ в Києві – це подальший розвиток співробітництва з Україною в контексті відносин Україна-ЄС, а також реалізація нових проектів, які становлять взаємний інтерес», – сказала **Віце-президент Європейського інвестиційного банку Єва Срейбер** під час церемонії відкриття представництва ЄІБ, що відбулася в Дипломатичній академії України при МЗС. Одним із пріоритетів роботи представництва банку вона також назвала забезпечення ефективного співробітництва з урядом України, місцевою владою, діловим та банківським секторами.

Єва Срейбер зазначила, що Європейський інвестиційний банк планує вкласти 3,7 млрд. євро в реалізацію проектів країн Східно-

Віце-президент Європейського інвестиційного банку Єва Срейбер та заступник Міністра економічного розвитку і торгівлі України Анатолій Максютя під час церемонії відкриття офісу Представництва ЄІБ

го партнерства. «Для країн – наших сусідів на Сході – у нас є комплект у сумі 3,7 млрд. євро, які ми плануємо вкласти в енергетичний сектор, телекомунікації, транспорт, інфраструктуру, спрямовану на захист навколишнього середовища. Також у нас є 1,5 млрд. євро – це лінія для приватних інвесторів, зокрема прямих іноземних інвестицій із країн ЄС, які можуть залучатися і в Україну. Крім того, нещодавно у нас створено Фонд технічної підтримки, який надаватиме додаткові фінансові послуги, зокрема в тих проектах, в яких бере участь Україна». Віце-президент додала, що на сьогодні за підтримки банку на різних стадіях опрацювання знаходиться дев'ять інвестиційних проектів (сім проектів співфінансуються ЄБРР), які стосу-

ються розвитку інфраструктури, енергетики, трубопроводів. «Ми вже здійснюємо проекти в Україні з 2005 р. На сьогодні підписано кредитних угод на 465 млн. євро. Тривають роботи на 1 млрд. євро за певними проектами, все інше – у стадії переговорів», – зазначила Єва Срейбер. ЄІБ має виділити кредит на 450 млн. євро «Укр-автодору», який у 2010 р. отримав від ЄБРР кредит на аналогічну суму. Банк має надати 100 мільйонів євро банку «Форум» для розвитку малого та середнього бізнесу. Тривають переговори про виділення такої ж суми для «Укр-екс-імбанку». Одним із наймасштабніших проектів є надання кредиту НАК «Нафтогаз України», над яким триває спільна робота ЄІБ, ЄБРР та Світового банку.

Пріоритетним напрямом роботи фінустанови є кредитування муніципальних проектів. Зокрема, минулого року ЄІБ виділив 175 млн. євро державному підприємству «Національна енергетична компанія «Укренерго» для фінансування будівництва та реконструкції ліній електропередачі в Запорізькій і Херсонській областях. У березні цього року відновились переговори представників ЄІБ та «Миколаївводоканалу» про виділення кредиту в розмірі 15,54 млн. євро на ремонт, реконструкцію та модернізацію водопровідної системи м. Миколаєва.

Відомо, що цього року уряд розраховує додатково залучити 100 млрд. грн. інвестицій. Кабінет Міністрів розробив базу даних інвестиційних проектів на основі програми економічних реформ до 2014 року. Згідно з програмою Кабмін розраховує на реалізацію 125 стратегічно важливих галузевих та регіо-

нальних інвестиційних проектів загальною вартістю близько 200 млрд. грн. і 714 інвестиційних проектів із пріоритетних напрямів економічного та соціального розвитку вартістю близько 900 млрд. грн.

На думку Єви Срейбер, відкриття Постійного представництва ЄІБ в Україні свідчить про значний прогрес у відносинах України та ЄС, а також відкриває нові перспективи для активізації співробітництва в економічній сфері.

Заступник Міністра економічного розвитку і торгівлі України Анатолій Максютя зазначив, що відкриття філіалу ЄІБ дасть можливість реалізувати програми Президента України. «Ресурси Європейського інвестиційного банку та інших міжнародних фінансових організацій сьогодні є одним з найважливіших джерел фінансування пріоритетних проектів розвитку, перш за все, у сфері інфраструктури. Ми свідомо коректуємо порт-

Підписання Протоколу про співробітництво

фелі цих установ саме на модернізацію дорожнього господарства, енергетики, комунального господарства як необхідну умову для того, щоб привести інфраструктуру України до тих стандартів, які є в Європі», – сказав Анатолій Максютя. Чинивник висловив сподівання, що українські муніципалітети отримають доступ до ресурсів ЄІБ.

Під час церемонії відкриття Представництва заступник Міністра економічного розвитку і торгівлі України Анатолій Максютя

та та Віце-президент Європейського інвестиційного банку Єва Срейбер підписали Протокол про співробітництво.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) створений у 1958 р. країнами Європейської економічної співдружності. Згідно зі Статутом, ЄІБ є банківською установою ЄС із надання довгострокових кредитів. Завдання банку полягає в кредитуванні інвестиційних проектів на основі забезпечення пріоритетів інтеграції, збалансованого розвитку та економічного співробітництва між країнами-членами ЄС. Водночас, ЄІБ має значний рівень автономії у своїх діях щодо фінансової діяльності, реалізації інвестиційних проектів і співпраці з іншими банками та міжнародними фінансовими організаціями. Учасниками банку є 27 країн-членів ЄС. Загальний статутний капітал ЄІБ формується із внесків країн-учасниць і становить близько 165 млрд. євро.

Леся САВЧИН

Віртуальна дипломатія

Макаренко Є.А., Піпченко Н.О. Віртуальна дипломатія. Підручник. – К.: Центр вільної преси, 2010. – 302 с.

Трансформація геополітичної структури світу, що відбувається останнім часом, швидкоплинний процес глобалізації, пріоритетність інноваційної складової міжнародних відносин, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у дипломатичній діяльності потребують пильної уваги дослідників та практиків-міжнародників. Процес становлення суспільства знань, в якому інформаційно-комунікаційні технології визнаються інструментом здійснення зовнішньої політики та просування національних інтересів на міжнародній арені, а також гострого політичного протистояння, відкриває перспективи міжнародної взаємодії на якісно нових засадах. Високі технології як найбільш передовий і перспективний інструментарій дво- і багатостороннього співробітництва охоплюють усі аспекти сучасних міжнародних відносин і традиційну дипломатію, змінюють пріоритети і практику зовнішніх зносин в інформаційну добу.

Підручник «Віртуальна дипломатія», авторами якого є викладачі кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Макаренко Є.А. та Піпченко Н.О., уперше в українській навчально-педагогічній літературі системно представляє науково-технологічну складову міжнародних відносин. Це видання можна охарактеризувати як інноваційний дискурс теорії та практики дипломатії, який з огляду на впровадження високих технологій у сферу зовнішньої політики є необхідним та важливим на шляху розвитку гуманітарної науки.

Актуальність рецензованого підручника полягає в тому, що віртуальна дипломатія – дійсно новаційний метод, який дає змогу використовувати технології та інструменти м'якого ідеологічного впливу на світову громадськість шляхом ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій для реалізації зовнішньополітичних цілей і стратегій держави. У пошуках ефективних форм реалізації своїх завдань органи державної влади звертаються до новітніх форм інформаційно-комунікативних рішень. Тому можна стверджувати, що актуальність проблеми віртуальної дипломатії спричинена об'єктивними вимогами функціонування державних інституцій доби домінування ІКТ.

Особливу увагу привертає критичний аналіз програмно-інституційного забезпечення політичної влади засобами віртуальної дипломатії з метою просування національних інтересів держави, зміцнення її статусу у світовому політичному просторі.

Необхідно підкреслити високий науковий рівень представленої роботи, що ґрунтується не лише на педагогічній, а й на науковій оцінці рукопису. Підручник заслуговує на позитивні відгуки не тільки завдяки оригінальності концепції, а й наявності багатопланових і різ-

номанітнітних джерельних матеріалів, ретельності і скрупульозності у доборі фактів. Текст підручника базується на широкій документальній основі, написаний живою й образною мовою, легко та з інтересом читається (що вкрай важливо саме для навчального видання). При його створенні враховано сучасні законотворчі та документальні публікації, результати лінгвістичних і системних досліджень. Працю вирізняє глибоке теоретичне підґрунтя та аналітична аргументованість, на яких базується об'єктивне бачення й усвідомлення законів соціального розвитку, викладене на матеріалах регіональних реалій.

Методологічний рівень підручника засвідчує вміння авторів залучати й вводити в науково-методологічний дискурс широке коло джерел зарубіжної та вітчизняної політичної літератури, зокрема, з питань іміджування, брендування, формування інтегрованого образу держави, лобізму та GR, культурної та публічної дипломатії, інформаційної політики, геополітичного позиціонування, інформаційно-аналітичного забезпечення зовнішньої політики, застосовувати системний підхід, компаративний аналіз та узагальнювати матеріал.

Безперечно вдалою у роботі є структурна продуманість викладеного матеріалу, пов'язаність розділів, доречне поєднання інформації стосовно політичної та соціально-економічної характеристики регіонів з аналізом проблем ролі міжнародної інформації у світі. Водночас, ураховуючи об'єктивну обмеженість обсягу навчального видання, необхідно віддати належне авторам підручника, оскільки фактичний матеріал підібрано обережно і в межах необхідного, у тексті відсутні зайві повтори, при цьому збережено логічну єдність та послідовність викладу матеріалу. Підручник розрахований на студентів, які навчаються за спеціальностями напряму «Міжнародні відносини», науковців, викладачів, аспірантів, урядовців, дипломатичних працівників.

Є. КАМІНСЬКИЙ,
завідувач відділу трансатлантичних досліджень
Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України,
доктор історичних наук, професор

Політична безпека масових комунікацій

Кіслов Д.В. Політична безпека масових комунікацій: монографія / Д.В. Кіслов – К.: КП «МП Леся», 2010. – 208 с. – Наклад 300 пр. Рекомендовано до друку Вченою радою Київського міжнародного університету (протокол № 5 від 28.12.2009).

Монографія старшого наукового співробітника Інституту економічних та гуманітарних проблем Київського міжнародного університету (КиМУ) Дениса Кіслова присвячена дослідженню трансформаційних змін політичної безпеки масових комунікацій в умовах посилення боротьби з міжнародним тероризмом на сучасному етапі і в перспективі розвитку України та розширенню її міжнародного співробітництва в цій сфері, насамперед, із ЄС, США і Росією. У монографії розглянуто вплив наслідків інформаційно-комунікаційної технологічної революції та теоретичних досліджень у галузях масових комунікацій і антитерористичної боротьби, від початку минулого сторіччя, до сучасного стану та можливості боротьби з медіа-тероризмом на державному і міжнародному рівнях.

Значну увагу в книжці приділено актуальній у теоретичному та практичному вимірі проблемі визначення самої категорії «політична безпека масових комунікацій» і сумісного з нею широкого кола понять у мас-медійній галузі та сфері антитерористичної діяльності.

Кіслов Д.В. зумів визначити і встановити основні ознаки політичної безпеки масових комунікацій як складного комплексного поняття і довести критерії його визначення як категорії в системі національної безпеки держави.

Загрози національній безпеці кожної країни в тому чи іншому вигляді існують завжди. Політична безпека, як одна з основних складових національної безпеки, що доведено автором монографії, тісно пов'язана зі станом і рівнем медіа-безпеки в умовах активних зазіхань та впливів на неї з боку терористичного середовища.

У чотирьох розділах монографії розглянуто та послі-

довно проаналізовано трансформаційні процеси всіх складових об'єкта дослідження, у тому числі: політичної безпеки, масових комунікацій, тероризму, медіа-тероризму, боротьби з тероризмом – та синтезовано ці поняття на основі системного підходу і структурно-функціональної та логіко-конструктивної методологій. Монографія містить конкретні рекомендації щодо посилення боротьби з медіа-тероризмом.

На основі порівняльного аналізу трансформаційних процесів в еко-

номічних та соціальних системах Кіслов Д.В. уперше запропонував використання нових теоретичних методологій транзитології для аналізу трансформацій у секторі безпеки країни та безпосередньо – політичної безпеки масових комунікацій, і таких складових проблеми, як Інтернет, кібер-тероризм, мережеві війни тощо.

Монографія Кіслова Д.В. є серйозним внеском у сучасні українські дослідження основ національної безпеки держави та має безпосереднє практичне значення. Вона розрахована на політиків, науковців, журналістів, викладачів, аспірантів і студентів, усіх, хто цікавиться проблемами інформаційної та медіа-безпеки.

Сергій ТОЛСТОВ,
провідний науковий співробітник
Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН України

Спільний українсько-польський підручник з історії

На конференції щодо польсько-українських відносин 26 березня нинішнього року історик Ярослав Грицак висловився за створення спільного українсько-польського підручника з історії. За його словами, потрібний для цього досвід у світі вже є.

«Я знаю два інститути, один – у Німеччині, другий – в Америці, які тим займаються, які займають-

ся турецько-вірменськими стосунками, ізраїльсько-палестинськими, які мають певні моделі, як краще писати, а як краще не писати, тому що це – неуспішно», – зазначив Я. Грицак.

«Я вважаю, що це критично необхідно ... зокрема, щодо питання, яке викликає найбільші контрверсії не тільки в польському і українському, але й російському суспільстві

– історії Другої світової війни. Більше скажу, ми створили вже щодо цього певну ініціативу і вже маємо щодо цього певне фінансування. Що цікаво, це фінансування нам обіцяє не українська і не польська сторона, а Голландське посольство», – додав історик.

Ярослав Грицак вказав також на потребу посилення контактів між Польщею та Україною у справі обмі-

ну студентів – створення в рамках Східного партнерства програми «Erasmus+», яка зняла б візову проблему у процесі вузівського обміну. Третім необхідним елементом польсько-української співпраці, за словами Я. Грицака, мало б стати співробітництво між польськими та українськими ЗМІ.

**За матеріалами
ZAXID.NET**

Карикатура — про вічне та актуальне

У день сміху, 1 квітня, творче об'єднання «Карлюка» запросило до великої зали Полтавської галереї мистецтв шанувальників здорового гумору та доброї усмішки.

Уже стало доброю традицією у день народження визначного земляка, всесвітньо відомого письменника Михайла Васильовича Гоголя, знайомити полтавчан із творчістю зарубіжних карикатуристів. Як завжди, ця подія відбулася за підтримки Управління культури Полтавського міськвиконкому.

Любителі «графічного гумору» змогли віддати належне та посміятися від душі з веселих малюнків відомого російського карикатуриста-гірського інженера Ігоря Варченка. Чимало відкриттів відвідувачам виставки подарували роботи цілої плеяди пітерських майстрів гострого олівця Василя Олександрова, Костянтина Бронзіта, Дмитра Майстренка, Євгенія Осипова, В'ячеслава Ши-

лова та інших. Вони складають колекцію знаменитого карикатуриста-фізика, автора статей і книжок з історії карикатури Михайла Златковського. Варто також додати, що М. Златковський, який не перший рік підтримує творчі зв'язки з полтавчанами, є секретарем Співки журналістів РФ, президентом Співки карикатуристів Росії, дійсним членом Міжнародної академії педагогіки, членом Французької Академії іронічного мистецтва і Кавалером Ордена Почесного легіону Франції — другим в історії Росії художником, після І. Айвазовського, нагородженим вищою відзнакою Французької Республіки.

Організатори залишилися вірними собі, і цього року голівська муза об'єднала батьківщину письменника з мистецьким Санкт-Петербургом, містом, де в зрілому віці жив і творив геніальний письменник.

Організатори виставки «Карлюка-2011» надали журналу «Зовнішні справи» ексклюзивну можливість розмістити кілька робіт із нової експозиції, яка нараховує 224 карикатури.

— Мені подобаються всі роботи, головне їхнє достоїнство — вони досить якісні, — поділився враженнями полтавський художник Микола Підгорний. — Кожного року мені приємно на них дивитися і оцінювати талант майстрів.

— Чому цього року петербурзькі митці? — сказав головний художник Пол-

тави Михайло Шлафер. — Бо ми намагаємося постійно знайомити з новими карикатуристами, які визнані в усьому світі. Уже були

такі з Києва, Одеси, також із Англії, Болгарії, Росії. Пітерська школа нині вважається найсильнішою. Хочемо, щоб полтавці у цьому переконалися.

За 12 років існування цього міжнародного проєкту він одержав широке визнання. У конкурсних програмах брали участь представники десятків країн. У 2009 році в експозиції було представлено цілий світ Гоголя у карикатурах до 200-річчя з дня народження письменника.

У рамках фестивалю «Карлюка-2010» у Полтаві

вперше відбулася виставка антивоєнних карикатур. Місто відвідали гості із Сербії — директор Міжнародної виставки антивоєнної карикатури Міодраг Стоїлович та заступник міського голови Крагуєваца Міодраг Ніколіч.

У планах організаторів — підготувати яскраве видовище на 2012 рік — Рік Євро в Україні.

Инф. «З.С.»

На фото вгорі:

Головний художник Полтави Михайло Шлафер та «символ» проєкту — маленький Карлюка